

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES



ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ»

**Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην καταπολέμηση
της φτώχειας, των κοινωνικών ανισοτήτων και του
κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα**

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Πέτκου Μαρία

A.M.:01260322M001

2025

Τριμελής επιτροπή:

Κωστόπουλος Τρύφων : Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Γεωργοπούλου Παναγιώτα : Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Λύτρας Ανδρέας: Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλους εκείνους που συνέβαλαν στην πραγματοποίησή της.

Πρώτα από όλα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή κο Κωστόπουλο Τρύφωνα για την υποστήριξη, τις υποδείξεις, την γενικότερη καθοδήγηση και τις πολύτιμες συμβουλές που μου παρείχε κατά την διάρκεια της εκπόνησης και μέχρι την ολοκλήρωση της διπλωματικής εργασίας.

Ευχαριστώ τους καθηγητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος της Κοινωνιολογίας που ήταν αρωγοί κατά την διάρκεια των σπουδών.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου Απόστολο και Άννα, τις αδελφές μου Βασιλική και Χριστίνα και τα ανίψια μου για την αγάπη και την αμέριστη συμπαράσταση τους από την αρχή αυτής της προσπάθειας.

Τέλος, θα ήθελα να αφιερώσω αυτές τις ευχαριστίες σε ένα πρόσωπο που σηματοδότησε με ανεκτίμητο τρόπο τη ζωή μου, τον αδελφό μου Αναστάσιο, που έφυγε τόσο νωρίς από τη ζωή...

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα	4
Περίληψη	7
Abstract	8
Εισαγωγή	9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο Το φαινόμενο της φτώχειας

1.1 Προσεγγίζοντας τη φτώχεια	12
1.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις της ανάγκης	15
1.3 Διερεύνηση αιτιών που οδηγούν στην φτώχεια	17
1.4 Οι ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού	19
1.5 Η κοινωνική κατασκευή του φαινομένου της φτώχειας	25
1.6 Ιστορική αναδρομή της φτώχειας	26

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο Ανισότητες

2.1 Προσεγγίζοντας τις ανισότητες	28
2.2 Μηχανισμοί που παράγουν και αναπαράγουν κοινωνικές ανισότητες	29
2.3. Μέτρηση της φτώχειας των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού	30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο Κοινωνικός Αποκλεισμός

3.1 Από τη φτώχεια στον Κοινωνικό αποκλεισμό	36
3.2. Κοινωνικός αποκλεισμός και ανισότητες	37
3.3 Προσεγγίζοντας τον Κοινωνικό Αποκλεισμό	37
3.3.1. Στάδια του Κοινωνικού Αποκλεισμού	40
3.3.2. Παράγοντες που δημιουργούν Κοινωνικό Αποκλεισμό	41
3.3. Ιστορική αναδρομή του Κοινωνικού Αποκλεισμού	42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο Πολιτικές καταπολέμησης της φτώχειας

4.1 Προγράμματα Αντιμετώπισης της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού από Διεθνείς Οργανισμούς	45
4.2. Πως προσεγγίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση τη Φτώχεια και τον Κοινωνικού Αποκλεισμό	46

4.3 Προγράμματα που εφαρμόζονται σε εθνικό και τοπικό επίπεδο για την αντιμετώπιση της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού	47
4.3.1. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ. - European Social Fund)	48
4.3.2. Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσαρμογής στην παγκοσμιοποίηση (Ε.Τ.Π.)	49
4.3.3. Πρόγραμμα για την Απασχόληση και την κοινωνική καινοτομία (EaSI)	51
4.3.4. Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα	52
4.3.5. Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Άπορους (Τ.Ε.Β.Α.), /Fund of European Aid for the Most Deprived (FEAD)	53
4.4. Προγράμματα καταπολέμησης της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού σε Τοπικό επίπεδο	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση

5.1. Προσεγγίζοντας την Κοινωνική Πολιτική	58
5.1.1. Κύριες προσεγγίσεις στην Κοινωνική Πολιτική	58
5.1.2. Οπτικές της Κοινωνικής Πολιτικής	60
5.1.3. Πρότυπα Κοινωνικής Πολιτικής	61
5.2 Η Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση	62
5.3 Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο των Δήμων και Κοινοτήτων στον Τομέα της Κοινωνικής Πολιτικής	69
5.4. Τα πρώτα βήματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης μέσα από την Κοινωνική Πολιτική	69
5.5. Ο ρόλος της Τοπικής αυτοδιοίκησης στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής	71
5.6 Σχέση Κράτους και Τοπικής Αυτοδιοίκησης	72

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο Τοπική Αυτοδιοίκηση και Ανισότητες στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα

6.1. Ομοσπονδιακά κράτη	74
6.1.1. Αυστρία	74
6.1.2. Βέλγιο	75
6.1.3. Γερμανία	76
6.2. Ενιαία αποκεντρωμένα κράτη	77
6.2.1. Γαλλία	77
6.2.2. Δανία	78
6.2.3. Ιταλία	79
6.2.4 Ισπανία	80

6.2.5. Ολλανδία	81
6.2.6. Σουηδία	82
6,2,7. Φιλανδία	83
6.3. Ενιαία κράτη	84
6.3.1. Ηνωμένο Βασίλειο	84
6.3.2. Ιρλανδία	85
6.3.3. Λουξεμβούργο	86
6.4. Ενιαία κράτη υπό αποκέντρωση	86
6.4.1. Ελλάδα	87
6.4.2. Πορτογαλία	88

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο Τοπική Αυτοδιοίκηση και Ανισότητες στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες, την Κύπρο και τη Μάλτα

7.1. Βουλγαρία	89
7.2. Εσθονία	89
7.3. Λετονία	90
7.4. Λιθουανία	90
7.5. Ουγγαρία	91
7.6. Πολωνία	92
7.7. Ρουμανία	93
7.8. Σλοβακία	94
7.9. Σλοβενία	94
7.10. Τσεχία	95
7.11. Κύπρος	96
7.12. Μάλτα	96

Συμπεράσματα	97
Βιβλιογραφία	101

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία θα προσπαθήσει να απαντήσει στο ερώτημα «ποιος ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης στην καταπολέμηση της φτώχειας των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα».

Πραγματοποιείται μια προσπάθεια προσέγγισης των κοινωνικών κινδύνων της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού, τόσο μέσω επιστημονικών προσεγγίσεων, όσο και από την πλευρά των δημόσιων πολιτικών και δράσεων που εφαρμόζονται σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Θα εξετάσουμε το ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Τ.Α.) στην αντιμετώπιση της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού, αναλύοντας τα εργαλεία, τις στρατηγικές, τις δράσεις που εφαρμόζονται σε τοπικό επίπεδο, όπως και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι τοπικές αρχές στην υλοποίηση των πολιτικών αυτών.

Λέξεις κλειδιά: φτώχεια, ανισότητες, κοινωνικός αποκλεισμός, κοινωνική πολιτική, τοπική αυτοδιοίκηση.

Abstract

This thesis seeks to answer the question, "What is the role of local government in combating poverty, inequality, and social exclusion in Greece?"

This work aims to examine the social risks of poverty, inequality and social exclusion from a scientific perspective as well as from the perspective of policies and measures at national and local levels.

The focus is on the role of local governments in addressing these issues, analyzing the tools, strategies and initiatives used at the regional level and examining the challenges local authorities face in effectively implementing these measures.

Keywords: Local Government, Poverty, Inequality, Social Exclusion, Public Policy, Social Risks, Local Authorities, Greece

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η προσπάθεια προσέγγισης των κοινωνικών κινδύνων της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού, μέσα από το πρίσμα των δράσεων και των πολιτικών που εφαρμόζονται σε τοπικό επίπεδο. Θα εξετάσουμε το ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Τ.Α.) στην αντιμετώπιση της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού, αναλύοντας τα εργαλεία, τις στρατηγικές, τις δράσεις που εφαρμόζονται σε τοπικό επίπεδο, όπως και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι τοπικές αρχές στην υλοποίηση των πολιτικών αυτών.

Στη σύγχρονη εποχή η φτώχεια, οι ανισότητες και ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι φαινόμενα που επηρεάζουν σημαντικά την ποιότητα ζωής των πολιτών αλλά και την κοινωνική συνοχή. Παρόλο που οι προκλήσεις αυτές γίνονται συχνά ορατές ως θέματα εθνικής ή διεθνούς διάστασης, η τοπική αυτοδιοίκηση διαθέτει (κατά το δυνατόν) τα κατάλληλα εργαλεία και τις δομές για να προσφέρει στοχευμένες λύσεις σε τοπικό επίπεδο. Μέσα από την εφαρμογή πολιτικών και προγραμμάτων η Τ.Α. μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης στην αντιμετώπιση των ζητημάτων αυτών προσφέροντας ανακούφιση στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και δημιουργώντας ευκαιρίες για την ενσωμάτωση των περιθωριοποιημένων ομάδων στην κοινωνία.

Η τοπική αυτοδιοίκηση κατέχει ένα σημαντικό ρόλο στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας αποτελώντας το πρώτο επίπεδο διοίκησης που έρχεται σε άμεση επαφή με τους πολίτες και τις ανάγκες του. Οι σύγχρονες τάσεις της εποχής στην άσκηση της Κοινωνικής Πολιτικής κατευθύνουν το κεντρικό κράτος στην μεταβίβαση περισσότερων αρμοδιοτήτων προς την τοπική αυτοδιοίκηση. Έτσι ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης διευρύνεται μέσα από δράσεις και προγράμματα που προσανατολίζονται προς τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες οι οποίες βιώνουν φτώχεια, ανισότητες και αποκλεισμό.

Η μεθοδολογία της παρούσας διπλωματικής εργασίας επικεντρώθηκε στην αναζήτηση πηγών, επιστημονικών άρθρων, συγγραμμάτων, στατιστικών στοιχείων, μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Για το θεσμικό πλαίσιο πραγματοποιήθηκε αναζήτηση της σχετικής νομοθεσίας, καθώς και άρθρων και αναφορών που αντλήθηκαν μέσω του διαδικτύου.

Στο πλαίσιο της παρούσας διπλωματικής εργασίας πραγματοποιείται μια προσπάθεια προσέγγισης των φαινομένων της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού, τόσο μέσω επιστημονικών προσεγγίσεων, όσο και από την πλευρά των δημόσιων πολιτικών για την

πρόληψη και καταπολέμηση των παραπάνω κοινωνικών κινδύνων, όπως αυτές αποκρυσταλλώνονται σε τοπικό επίπεδο.

Η διπλωματική εργασία αναπτύσσεται σε επτά κεφάλαια:

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης του φαινομένου της φτώχειας. Παρατίθενται μερικοί από τους πιο σημαντικούς εννοιολογικούς προσδιορισμούς της φτώχειας. Εξετάζονται συνοπτικά οι θεωρητικές προσεγγίσεις της έννοιας ανάγκης μέσα από τις ψυχολογικές, κοινωνικές και πολιτικές θεωρίες. Πραγματοποιείται διερεύνηση των αιτιών εμφάνισης του κοινωνικού φαινομένου της φτώχειας. Για την καλύτερη κατανόηση των όρων «ευάλωτες ομάδες πληθυσμού» παραβάλλονται οι έννοιες «ευάλωτες» και «ειδικές» ομάδες πληθυσμού. Τα παιδιά ως την πιο ευάλωτη κοινωνική ομάδα και οι άλλες ευάλωτες ομάδες πλήττονται ιδιαίτερα από τη φτώχεια και τις συνέπειές της. Η φτώχεια αποτελεί μια κοινωνική κατασκευή η οποία επιβάλλεται στα άτομα και προσδιορίζει την κοινωνία στην οποία διαβιούν. Στο τέλος του πρώτου κεφαλαίου παρατίθεται η ιστορική αναδρομή του κοινωνικού κινδύνου της φτώχειας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο φαινόμενο των ανισοτήτων. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση αποδεικνύει ότι οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες καθώς και η φτώχεια αποτελούν εγγενή στοιχεία του καπιταλιστικού συστήματος. Επιχειρείται η εννοιολογική προσέγγιση των ανισοτήτων. Εξετάζονται οι μηχανισμοί που παράγουν και αναπαράγουν τις ανισότητες. Στο τέλος του κεφαλαίου γίνεται μια προσπάθεια αποτύπωσης της μέτρησης της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στον κοινωνικό αποκλεισμό ο οποίος μπορεί να προϋπήρχε (όπως η φτώχεια και οι ανισότητες), ως εγγενές κομμάτι της καπιταλιστικής κοινωνίας, αλλά το μέγεθος εξάπλωσης του αναδείχθηκε περισσότερο τις τελευταίες δεκαετίες, λόγω και της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Επιχειρείται εννοιολογικός προσδιορισμός του αποκλεισμού, παρατίθενται τα στάδια και οι παράγοντες που οδηγούν στον αποκλεισμό και παρουσιάζεται σύνδεση με την φτώχεια αλλά και τις ανισότητες. Στο τέλος του κεφαλαίου παρατίθεται η ιστορική αναδρομή του κοινωνικού αποκλεισμού.

Στο τέταρτο κεφάλαιο θα αναφερθούμε σε προγράμματα αντιμετώπισης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού από διεθνείς οργανισμούς. Θα καταγράψουμε την προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Θα εξετάσουμε τα προγράμματα που εφαρμόζονται σε εθνικό και τοπικό επίπεδο όπως: το Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσαρμογής στην Παγκοσμιοποίηση (Ε.Τ.Π.), Το Ευρωπαϊκό Ταμείο (Ε.Κ.Τ. - European Social

Fead), το Πρόγραμμα για την Απασχόληση και την κοινωνική καινοτομία (EaSL), το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας, (T.E.B.A.). Στο τέλος του κεφαλαίου θα αναλύσουμε τα προγράμματα καταπολέμησης της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού σε τοπικό επίπεδο.

Στο πέμπτο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στην κοινωνική πολιτική, όπου παραθέτουμε τις οπτικές της κοινωνικής πολιτικής, τα πρότυπα και τις θεωρητικές προσεγγίσεις της κοινωνικής πολιτικής. Θα εξετάσουμε το ισχύον θεσμικό πλαίσιο των δήμων και κοινοτήτων στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής και θα αναφερθούμε στα πρώτα βήματα της κοινωνικής πολιτικής στην τοπική αυτοδιοίκηση. Στο τέλος του κεφαλαίου θα εξετάσουμε το ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής.

Στο έκτο κεφάλαιο θα κάνουμε μια αναφορά στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και τις ανισότητες όπως αποτυπώνονται στις χώρες της ευρωπαϊκής ένωσης και την Ελλάδα.

Στο 7ο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στην τοπική αυτοδιοίκηση και τις ανισότητες στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες, την Κύπρο και τη Μάλτα.

Τέλος παραθέτουμε τα Συμπεράσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

1.1. Προσεγγίζοντας τη Φτώχεια

Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελούν σύνθετα κοινωνικά φαινόμενα που επηρεάζονται από ένα μεγάλο αριθμό παραγόντων με πολλές διαφορετικές προοπτικές και επιδρούν αρνητικά στην ποιότητα ζωής των ατόμων και την κοινωνική συνοχή.

Ο προβληματισμός για τον εννοιολογικό προσδιορισμό της φτώχειας, αποτελεί πεδίο επιστημονικών ερευνών, ποιοτικής και ποσοτικής ανάλυσης στοιχείων και δεδομένων. Ωστόσο, δεν υπάρχει μόνο ένας ορισμός που να περιγράφει ολοκληρωτικά και απόλυτα ως φαινόμενο τη φτώχεια, καθώς καθίσταται ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο.¹ Η έννοια της φτώχειας προσδιορίζεται με διάφορους τρόπους, καθένας από τους οποίους δίνει διαφορετικά αποτελέσματα.²

Για τον Αριστοτέλη η φτώχεια είναι γονέας της επανάστασης και του εγκλήματος, ενώ η φτώχεια χωρίς χρέη είναι πλούτος.

Το 2001 η Παγκόσμια Τράπεζα διακρίνει πως η φτώχεια είναι η «έλλειψη ή η μη ικανότητα επίτευξης ενός κοινωνικά αποδεκτού επιπέδου διαβίωσης»³ και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι για να περιγράψει κάποιος τη φτώχεια θα πρέπει να συνδέσει το φαινόμενο με την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Επιπλέον η φτώχεια συνιστά μια κατάσταση η οποία «χαρακτηρίζεται από οξεία στέρηση βασικών αναγκών όπως φαγητό, πόσιμο νερό, βασικές παροχές υγιεινής, υγείας, στέγης, μόρφωσης και πληροφόρησης».⁴

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έχει ορίσει την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό με βάση τρεις δείκτες: το ποσοστό κινδύνου φτώχειας (μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις), τον δείκτη υλικής στέρησης, και το ποσοστό των ατόμων που διαβιούν σε νοικοκυριά με χαμηλής έντασης εργασίας. Ο ορισμός αυτός αποτελεί έκφραση πολλών παραγόντων που συνοδεύουν την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, της ποικιλομορφίας των προβλημάτων και των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν τα κράτη μέλη αλλά και των προτεραιοτήτων που έχουν θέσει για την επίλυση των προβλημάτων αυτών.⁵

Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διακήρυξη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 19ης Δεκεμβρίου 1984 αναφέρει ότι: «Φτωχοί είναι τα άτομα, οι οικογένειες και οι ομάδες προσώπων των οποίων οι πόροι (υλικοί, κοινωνικοί, πολιτιστικοί) είναι τόσο ανεπαρκείς, ώστε να τους

1 Παρατηρητήριο Οικονομικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας, Γ.Σ.Ε.Ε., Αθήνα, σελ. 29

2 Ματσαγγάνης, Μάνος, (2014), *Φτώχεια και Δημόσια Πολιτική στην Ελλάδα της κρίσης*, στο Δημοσιονομική προσαρμογή: πόσο δίκαιη είναι η κατανομή βαρών, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, σελ. 49-51

3 Μπαλούρδος, Δ., Πετράκη, Μ., (επιμέλεια), (2012), *Νέα Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός : πολιτικές καταπολέμησης και καθιέρωση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος*, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, σελ.25

4 Μπαλούρδος, Δ., Πετράκη, Μ., (επιμέλεια), (2012), ο.π., σελ.25

5 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0758&from=ES>. Προσπελάστηκε στις 18/2/2025

αποκλείουν από τα ελάχιστα όρια διαβίωσης τα οποία είναι αποδεκτά στο κράτος μέλος όπου βρίσκονται εγκατεστημένοι».⁶

Η UNESCO θεωρεί ότι σε κατάσταση φτώχειας βρίσκονται τα άτομα και οι οικογένειες που «τα εισοδήματά τους ή οι άλλοι πόροι, όπως η εκπαιδευτική και η επαγγελματική τους εκπαίδευση, και η περιουσία τους είναι κάτω από το μέσο επίπεδο της κοινωνίας στην οποία διαβιούν».⁷

Ο Hagenaars (1986, σελ.37), καθόρισε την φτώχεια με τα παρακάτω τρία χαρακτηριστικά: α) στέρηση των βασικών αναγκών β) να έχει κανείς λιγότερα από άλλους σε μια κοινωνία και γ) να αισθάνεται κανείς ότι δεν έχει επαρκείς πόρους να τα βγάλει πέρα μόνος του.⁸

Ο Αμίτσης αναφέρεται στη φτώχεια ως τη σοβαρή αποστέρηση των ανθρώπινων αναγκών (σε τροφή, νερό, στέγη, συνθήκες υγιεινής διαβίωσης. Διακρίνει: α) την απόλυτη φτώχεια, (ως ανεπάρκεια), την κατάσταση κατά την οποία ένα άτομο αντιμετωπίζει πρόβλημα επιβίωσης λόγω της αποστέρησης των βασικών αναγκών και β) τη σχετική φτώχεια (ως ανισότητα), κατά την οποία το άτομο ή η οικογένεια δε διαθέτει τα στοιχειώδη για να ζήσει αξιοπρεπώς. Στη σχετική φτώχεια η σύγκριση στηρίζεται μεταξύ των φτωχών ατόμων και των υπόλοιπων μελών του κοινωνικού συνόλου, στην απόλυτη φτώχεια στηρίζεται στη σοβαρή αποστέρηση των ανθρώπινων αναγκών.⁹

Ένας ευρέως προβαλλόμενος ορισμός της σχετικής φτώχειας σύμφωνα με τον οποίο φτωχό νοικοκυριό θεωρείται το νοικοκυριό (ή το άτομο) που το συνολικό του εισόδημα είναι χαμηλότερο από το 60% του αντίστοιχου διαμέσου ισοδύναμου εισοδήματος της χώρας στην οποία διαβιεί.¹⁰

Οι Μπαλούρδος και Πετράκη διακρίνουν δυο κατηγορίες φτώχειας: α) την παραδοσιακή φτώχεια, η οποία μεταφέρεται από γενιά σε γενιά και συνδυάζεται με οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες και β) τη λεγόμενη «νέα φτώχεια» ή κρυφή φτώχεια.¹¹ Η νέα φτώχεια αφορά κυρίως τον αστικό χώρο, τις πόλεις, όπου τα φαινόμενα της ανεργίας κυριαρχούν τα τελευταία χρόνια με αποτέλεσμα τα άτομα και οι οικογένειες να διαβιούν με ελάχιστους πόρους. Οι

6 https://openececlass.panteion.gr/modules/document/file.php/TMC195/%CE%91%CE%9D_%CE%9B%CF%8D%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%82_%CE%A6%CF%84%CF%8E%CF%87%CE%B5%CE%B9%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82%20%CE%91%CF%80%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82.pdf . Προσπελάστηκε στις 24/2/2024.

7 Brown, John, (1983), «Σκέψεις πάνω στις εθνικές εισηγήσεις για τη φτώχεια. Επιθεώρηση Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων», τ.4.2-3, σελ.236.

8 Μπαλούρδος, Διονύσης, *Η φτώχεια στην Ελλάδα: Τάσεις, προσκλήσεις και πολιτικές* στο Βουλή των Ελλήνων, ΙΓ' περίοδος-Σύνοδος Γ', Ειδική Συνεδρία Διαρκούς Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων, 15 Φεβρουαρίου 2012, *Νέα Φτώχεια & Κοινωνικός Αποκλεισμός, Πολιτικές καταπολέμησης και καθιέρωση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος*, επιμ. Δ., Μπαλούρδος, Μ., Πετράκη, Αθήνα, σελ.26

9 Αμίτσης, Γαβριήλ, (2012), *Η ανάπτυξη ενός θεσμικού υποδείγματος κοινωνικής αλληλεγγύης ως μηχανισμός ενδυνάμωσης του κοινωνικού κράτους στην περίοδο της ύφεσης*, Νομικό βήμα, τόμος 60, σελ. 1670

10 Παπαθεοδώρου, Χρίστος, Μισός, Βλάσης, *Επιστημονικές Εκθέσεις (Reports)/9, Ανισότητα, φτώχεια και οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ε.Ε.*, INE, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Νοέμβριος 2013, σελ. 29

11 Μπαλούρδος, Δ., *Η φτώχεια στην Ελλάδα, τάσεις, προκλήσεις και πολιτικές*, στο Μπαλούρδος, Δ., Πετράκη, Μ., (επιμ), (2012), *Νέα φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός: πολιτικές καταπολέμησης και καθιέρωση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος*, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, σελ. 23.

φτωχοί αποκτούν νέα διάσταση και ονομάζονται νεόπτωχοι και μαζί με την ομάδα των κρυφών φτωχών προστίθενται στην αύξηση της συχνότητας των φτωχών στην Ελλάδα.¹² Οι νέοι φτωχοί αποτυπώνουν το σύγχρονο κοινωνικό αδιέξοδο και της αντίφασης του καπιταλιστικού συστήματος.¹³

Εκτός, όμως, από τους νεόπτωχους υπάρχει και μια τρίτη κατηγορία: οι εργαζόμενοι φτωχοί, οι οποίοι με το εισόδημά τους δεν καλύπτουν τις βασικές βιοτικές και κοινωνικές τους ανάγκες. Αυτό λαμβάνει νέα διάσταση στην ελληνική κοινωνία όταν εργάζεται μόνο ο ένας γονιός και σε θέση που δεν του αποφέρει αρκετά χρήματα για μια αξιοπρεπή διαβίωση.¹⁴

Η Κουτατζόγλου διακρίνει ένα ακόμη είδος φτώχειας όπου το άτομο λόγω της αποστέρησης που υφίσταται αδυνατεί να ανταποκριθεί στους βασικούς κοινωνικούς του ρόλους.¹⁵

Ο πατέρας των οικονομικών Adam Smith όρισε τη φτώχεια ως «την αδυναμία αγοράς αναγκών που απαιτούνται από τη φύση ή το έθιμο» (Smith 1776). Σε αυτό τον ορισμό η πολιτιστική κατασκευή (έθιμο) επιδέχεται την ίδια βαρύτητα με την υλική, οικονομική κατάσταση (φύση), και εξετάζοντας αυτό τον ορισμό, διευκρινίζει ότι το είδος των αναγκών που απαιτούνται για να θεωρηθούν τα άτομα μη φτωχοί: «με τον όρο αναγκαία καταλαβαίνω όχι μόνο τα αγαθά που είναι απαραίτητα για τη συντήρηση της ζωής, αλλά οτιδήποτε το έθιμο της χώρας καθιστά απρεπές για τους αξιόπιστους ανθρώπους, ακόμα και της χαμηλότερης τάξης να είναι χωρίς» (Smith 1776).¹⁶

Το κοινωνιολογικό του ενδιαφέρον για την συσχέτιση εργασίας, ανεργίας και φτώχειας στρέφει ο Bauman, όπου η ηθική της εργασίας αποτέλεσε «ύψιστη ρυθμιστική αρχή»,¹⁷ σύμφωνα με την οποία υποχρέωνε το άτομο να επιλέγει την εργασία από την προνοιακή εξάρτηση και την αεργία.¹⁸ Σε μια καταναλωτική κοινωνία «κανονική ζωή» θεωρείται η ζωή των καταναλωτών. Η «ευτυχισμένη ζωή» οικοδομείται μέσα από τη συλλογή εμπειριών και ευκαιριών όπου οι φτωχοί της καταναλωτικής κοινωνίας θεωρούνται οι άνθρωποι που δεν έχουν πρόσβαση στην καταναλωτική ζωή και άρα στην ευτυχισμένη ζωή. Έτσι οι φτωχοί της καταναλωτικής κοινωνίας

12 Μπαλούρδος, Δ., (2012), ό.π., σελ. 34.

13 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας,(2000), *Τοπική Κοινωνία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*, Αθήνα, Παπαζήση, σελ 97

14 Μπαλούρδος, Δ., (2012),οπ σελ. 23.

15Κουτατζόγλου, Ι.,(2006), οπ. σ.113-128

16 https://en.wikipedia.org/wiki/Adam_Smith. Προσπελάστηκε στις 16/3/2025.

17Μπάουμαν, Ζ., *Η εργασία, ο καταναλωτισμός και οι νεόπτωχοι*, μετ-προλ. Κ.Δ. Γεώργιας, Μεταίχιμο, Αθήνα, 2004, σ. 30

18 Αλεξίου, Θ., (2007), «Περιθωριοποίηση και Ενσωμάτωση - Η κοινωνική πολιτική ως μηχανισμός ελέγχου της κοινωνικής πειθάρχησης», Αθήνα, Παπαζήση, σελ 141-169.

αυτοορίζονται ως ελαττωματικοί, μειονεκτικοί, μίζεροι,¹⁹ και οδηγούνταν στην κοινωνική υποβάθμιση και την «εσωτερική εξορία»,²⁰ δηλαδή στον αυτοαποκλεισμό.

Οι φτωχοί αποτελούσαν τριπλό κίνδυνο για την κοινωνία, από τη μια δεν θα αποδέχονταν την μοίρα τους, από την άλλη παρουσιάζονταν ως βαρίδια της οικονομίας που έκαναν αφάιμαξη στον εθνικό πλούτο και τρίτον δέχτηκαν αδιαμαρτύρητα την μιζέρια τους χωρίς να καταβάλλουν καμία προσπάθεια να απαλλαγούν από την ενοχλητική αυτή κατάσταση.²¹

Είναι ουσιώδες να μην ενσωματώσουμε τις έννοιες «φτωχός» και «φτωχοποίηση». Η φτώχεια προσδιορίζεται κατά βάση από την απόκλιση μεταξύ του μέσου εισοδήματος που διακρίνει μια κοινωνία, και του χαμηλού εισοδήματος που διακρίνει την πιο οικονομικά αδύναμη κοινωνική ομάδα της. Προσδιορίζει το τμήμα της κοινωνίας που βρίσκεται σε δραματική θέση από το μέσο επίπεδο εισοδηματικής ευημερίας.²²

1.2. Θεωρητικές προσεγγίσεις της ανάγκης

Η φτώχεια προσεγγίζεται ως σοβαρή αποστέρηση των ανθρώπινων αναγκών. Τι συνιστά όμως η έννοια ανάγκη και πώς μπορούμε να την ορίσουμε; Οι προσεγγίσεις ποικίλουν ανάλογα με τις θεωρίες των ανθρώπινων αναγκών. Για την καλύτερη κατανόηση της έννοιας ανάγκη θα παραθέσουμε ενδεικτικά κάποιες ψυχολογικές, κοινωνικές και πολιτικές θεωρίες για τις ανθρώπινες ανάγκες.

Η ανάγκη έχει ποικίλες έννοιες οι οποίες αλλάζουν και αναθεωρούνται. Γενικά ο όρος «ανάγκη» κατά έννοια είναι για τον άνθρωπο το δυσάρεστο συναίσθημα της έλλειψης, το οποίο συνοδεύεται από την επιθυμία της εξάλειψης του, που ικανοποιείται (επιτυγχάνεται αυτό) με την παραγωγή υλικών αντικειμένων και υπηρεσιών που ονομάζονται αγαθά. Ωστόσο υπάρχουν ανθρώπινες ανάγκες που η ικανοποίησή τους δεν απαιτεί τη χρησιμοποίηση αγαθών όπως οι συναισθηματικές ανάγκες, οι ανάγκες για κοινωνική αποδοχή, καταξίωση κλπ.²³

Ψυχολογικές θεωρίες

Είναι αναμφισβήτητο πως σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ο άνθρωπος προσπαθεί να ικανοποιήσει τις διάφορες ανάγκες του, οι οποίες είναι στοιχείο της φύσης του, ή δημιουργούνται

19Ζ. Μπάουμαν, Ζ., *Η εργασία, ο καταναλωτισμός και οι νεόπτωχοι*, μετ-προλ. Κ.Δ. Γεώργιας, Μεταίχμιο, Αθήνα 2004, σ. 114.

20. Μπάουμαν, Ζ. (2014), ό.π.σ. 114.

21Μπάουμαν, Ζ., *Η εργασία, ο καταναλωτισμός και οι νεόπτωχοι*, μετ-προλ. Κ.Δ. Γεώργιας, Μεταίχμιο, Αθήνα (2004), σ. 242-243

22 Γιαννίτσης, Τάσος, και Ζωγραφάκης, Σταύρος, (2016), *Ανισότητες, Φτώχεια, Οικονομικές ανατροπές στα χρόνια της κρίσης*, Αθήνα, Πόλις, σελ.200-201

23 [https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%AC%CE%B3%CE%BA%CE%B7_\(%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%AC%CE%B3%CE%BA%CE%B7_(%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1)) Προσπελάστηκε στις 19/3/2025.

από το περιβάλλον στο οποίο διαβιεί. Η ουσιαστική κάλυψη των αναγκών αυτών είναι καθοριστικής σημασίας για την επιβίωση και την ψυχική του ισορροπία.²⁴

Οι ανθρώπινες ανάγκες διακρίνονται από την σύγχρονη ψυχολογία (Plotnic 1993:316), σε δυο βασικές κατηγορίες: α) τις βιολογικές και β) τις κοινωνικές ανάγκες. Η ικανοποίηση των βιολογικών αναγκών είναι απαραίτητη για την επιβίωση και την σωματική υγεία του ανθρώπου.²⁵

Μια πιο ολοκληρωμένη ανάλυση των βασικών αναγκών, στην οποία θα μπορούσε να γίνει αναφορά δεν είναι άλλη από την ευρέως διαδεδομένη πυραμίδα αναγκών του Abraham Maslow (1954), ο οποίος προσεγγίζει το θέμα από μια ανθρωπιστική ψυχολογική θεώρηση, Οι κατηγορίες στις οποίες κατέληξε, από τις κατώτερες στις ανώτερες είναι:

- Βιολογικές ανάγκες οι οποίες είναι βασικές και απαραίτητες για την επιβίωση όπως τροφή, νερό, ύπνος, ενδυμασία κλπ. Ο Maslow θεωρούσε όλες τις υπόλοιπες ανάγκες δευτερευούσης σημασίας αν δεν ικανοποιούνταν αρχικά οι βιολογικές του ανάγκες.
- Συναισθηματικές ανάγκες για ανθρώπινη επαφή και υποστήριξη προστασία και ασφάλεια. Η ανάγκη αυτή καλύπτεται μέσα από μια ουσιαστική σχέση με τη μορφή της γονεϊκής αγάπης, της οικογενειακής αγάπης, της φιλίας, του έρωτα.
- Κοινωνικές ανάγκες για αναγνώριση, κοινωνική καταξίωση, επαγγελματική αναγνώριση. Οι ανάγκες αυτές ικανοποιούνται μέσα από τη συμμετοχή του ατόμου σε διάφορες κοινωνικές ομάδες, ανάλογα με την προσωπικότητα, τα ενδιαφέροντα και τις αξίες του.
- Αισθητικές ανάγκες για την προσωπική ευχαρίστηση και την ανάπτυξη καλλιτεχνικών ενδιαφερόντων.
- Ανάγκες αυτοπραγμάτωσης και πνευματικές ανάγκες. Αυτό είναι το ανώτερο επίπεδο ιεράρχησης των αναγκών του Maslow. Οι ανάγκες αυτές αναφέρονται στην εσωτερική πληρότητα και την πνευματική του ωριμότητα. Η ανάγκη για αυτοπραγμάτωση συνδέεται με την ικανοποίηση των βαθύτερων επιδιώξεων και σκοπών της ζωής του ατόμου. Η αυτοπραγμάτωση ικανοποιείται όταν το άτομο έχει το αίσθημα της προσωπικής εξέλιξης και της επιτυχίας, της ικανοποίησης και της πληρότητας από αυτό που κάνει.

Ο Maslow υποστηρίζει πως οι ανάγκες αυτές είναι βασικές, και θα πρέπει να ικανοποιηθούν πρώτα σε μεγάλο βαθμό οι ανάγκες του πρώτου επιπέδου, πριν ο άνθρωπος προχωρήσει στο δεύτερο στάδιο κλπ. Με άλλα λόγια αν πεινάει ένας άνθρωπος θα πρέπει

24 Σταθόπουλος, Α., Πέτρος, (2015), *Κοινωνική Προστασία, Κοινωνική Πρόνοια, Πολιτικές και Προγράμματα*, Αθήνα, Παπαζήσης σελ. 49-50.

25 Σταθόπουλος, Α., Πέτρος,(2015), ο.π. σελ. 49-50.

να καλλιεργήσει, ή να αγοράσει ή να κλέψει τροφή για να ικανοποιήσει τη βασικότερη βιολογική ανάγκη που είναι η επιβίωση.²⁶

Κοινωνικές θεωρίες

Ο Bradshaw προσέγγισε από κοινωνιολογική άποψη το ζήτημα των αναγκών, και χρησιμοποίησε μια χρήσιμη τυπολογία από την πλευρά της κοινωνικής πολιτικής διακρίνοντας τις εξής κατηγορίες:

- Κανονιστική έννοια της ανάγκης. Στην κατηγορία αυτή η ανάγκη έχει οριστεί από έναν επαγγελματία ή από έναν ειδικό.
- Ανάγκη την οποία βιώνει το άτομο και αναφέρεται στην επιθυμία του ατόμου ή του πιθανού καταναλωτή.
- Εκπεφρασμένη ανάγκη. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται οι υποκειμενικές ανάγκες που έχουν αποτυπωθεί σε διάφορες υπηρεσίες για να εκφράσουν κάποιο αίτημα τους.
- Συγκριτική ανάγκη, οι οποίες προκύπτουν από τη σύγκριση με άλλες ομάδες με παρόμοια χαρακτηριστικά στις οποίες ήδη παρέχονται κάποιες υπηρεσίες.

Ο Bradshaw (1972:640) υποστηρίζει ότι η ιδέα της κοινωνικής ανάγκης είναι συμφυής με τις κοινωνικές υπηρεσίες. «Η ιστορία των κοινωνικών υπηρεσιών είναι η ιστορία της αναγνώρισης των κοινωνικών αναγκών και της οργάνωσης της κοινωνίας για την αντιμετώπισή τους».²⁷

Ο Καραγκούνης αναφέρεται στο ότι «για τον Bradshaw οι «πραγματικές ανάγκες» (real needs), μπορούν να εντοπιστούν εκεί όπου συμπίπτουν οι τέσσερις αυτές προσεγγίσεις».²⁸

Πολιτικές θεωρίες

Ο Karl Marx ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τις οικονομικές ανάγκες του ανθρώπου και την ικανοποίησή τους ως βασική προϋπόθεση όχι μόνο για την ψυχοσωματική του υγεία αλλά και για την ικανοποίηση του αισθήματος της κοινωνικής δικαιοσύνης που πρέπει να υπερισχύει χωρίς την εκμετάλλευση του ανθρώπου από άνθρωπο.²⁹

Μέσα από τα έργα του Marx γίνεται αντιληπτό πως η συνολική του θεωρία στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στις ανθρώπινες ανάγκες. Ο Marx έχει συνδέσει τις ανθρώπινες ανάγκες τόσο με τη ριζοσπαστική κριτική του προς τον καπιταλισμό και την οικονομική ανάλυση όσο και την αναζήτηση μιας πολιτικής δράσης που να ξεπερνά τον καπιταλισμό και να γεννά την κομμουνιστική κοινωνία.³⁰

1.3 Διερεύνηση αιτιών που οδηγούν στη φτώχεια

26 Σταθόπουλος, Α., Πέτρος, (2015), ό.π. σελ. 52-54.

27 Σταθόπουλος, Α., Πέτρος, (2015), ό.π. σελ. 60-61

28 Καραγκούνης, Β., (2008), *Κοινωνική Εργασία και Τοπική Ανάπτυξη*, Αθήνα, Τόπος σελ.227

29 Σταθόπουλος, Α., Πέτρος, (2015), ό.π. σελ. 59-60

30 Σταθόπουλος, Α., Πέτρος, (2015), ό.π. σελ. 59-60

Οι παράγοντες που συμβάλλουν στη φτώχεια μπορεί να είναι οικονομικοί, κοινωνικοί, πολιτισμικοί, υγειονομικοί, τεχνολογικοί. Διακρίνονται σε ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες. Οι ενδογενείς αιτίες αναφέρονται στα εσωτερικά χαρακτηριστικά του ανθρώπου, όπως την προσωπικότητα, τη νοημοσύνη, τις φυσικές ιδιότητες τις βαθύτερες πεποιθήσεις του ατόμου. Οι εξωτερικοί παράγοντες περιλαμβάνουν εξωτερικές αιτίες που επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα το άτομο.

Από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή η φτώχεια έχει συνδεθεί με τις οικονομικές κρίσεις, τις φυσικές καταστροφές και την κακή διαχείριση των πόρων. Στην ιστορική της πορεία οι αιτίες της φτώχειας ποικίλουν και περιλαμβάνουν παράγοντες όπως η ανισότητα στην κατανομή του πλούτου, οι κοινωνικές δομές και οι πολιτικές αποφάσεις.

Στους παράγοντες που συμβάλλουν στην εκδήλωση της φτώχειας περιλαμβάνονται η ανεργία, το χαμηλό ή και ανεπαρκές εισόδημα, η ημιαπασχόληση, το χαμηλό επίπεδο ειδίκευσης, η πρόωγη εγκατάλειψη του σχολείου, η έλλειψη στέγης, η έλλειψη υγειονομικής περίθαλψης, η μετανάστευση, ο ρατσισμός, οι φυσικές ή άλλου τύπου μειονεξίες, τα γηρατειά, οι ανασφάλιστοι, οι χαμηλοσυνταξιούχοι, οι ηλικιωμένοι, η κρίση της οικογένειας, η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών η διαβίωση σε περιοχές με πολλαπλά προβλήματα κ.α.

Για την Ευρωπαϊκή Ένωση η ανεργία καθίσταται ως κύρια αιτία της φτώχειας για τον πληθυσμό που βρίσκεται σε παραγωγική ηλικία. Ο κίνδυνος της φτώχειας για τους άνεργους είναι περισσότερο από πέντε φορές υψηλότερος σε σχέση με τα άτομα που έχουν εργασία (44% έναντι 8%). Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός από την αγορά εργασίας συμπορεύονται. Επιπλέον, οι χαμηλές αμοιβές, τα χαμηλά προσόντα και η υποαπασχόληση μπορούν να οδηγήσουν στην φτώχεια στην εργασία. Από το 2000 και μετά ο αριθμός των ατόμων και των νοικοκυριών που πλήττονται από τη φτώχεια στην εργασία έχει αυξηθεί ως αποτέλεσμα της μερικής απασχόλησης και των χαμηλών μισθών.³¹

Στην Ένωση ένας στους πέντε νέους απειλούνται από τον κίνδυνο της φτώχειας. Όλο και περισσότεροι νέοι δεν μπορούν να βρουν θέσεις εργασίας στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση ή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και έχουν μειωμένες προοπτικές εύρεσης εργασίας. Επιπλέον, ένας στους δέκα εργαζόμενους νέους εξακολουθεί να διαβιεί σε συνθήκες φτώχειας, γεγονός που αποδεικνύει ότι επιδέχεται βελτίωση ο τρόπος ενσωμάτωσης των νέων στην αγορά εργασίας.³²

31 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0758&from=ES>. Προσπελάστηκε στις 18/2/2025

32 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0758&from=ES>. Προσπελάστηκε στις 19/2/2025.

Παράλληλα τα παιδιά απειλούνται από τη φτώχεια, καθώς ο κίνδυνος αυξάνεται στο 25% για τα παιδιά εκείνα που ζουν σε μεγάλες οικογένειες και περισσότερο από 30% για παιδιά που ζουν με τον έναν γονέα. Η φτώχεια παρακωλύει την προσωπική ανάπτυξη και επηρεάζει αρνητικά τους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης και γενικότερα της ευημερίας των παιδιών. Ένα παιδί που μεγαλώνει με φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό διατρέχει μεγαλύτερο κίνδυνο να γίνει ένας περιθωριοποιημένος ενήλικας, εγκλωβισμένος σε μια παγίδα φτώχειας, η οποία μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά.³³

Άλλη κατηγορία ανθρώπων που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας σε σύγκριση με τον υπόλοιπο πληθυσμό είναι οι ηλικιωμένοι (σε ποσοστό 19%) και σε πολλές χώρες οι ηλικιωμένοι βιώνουν και υλική αποστέρηση. Έως το 2030 ο αριθμός των συνταξιούχων στην Ε.Ε. θα αυξηθεί κατά περισσότερο από 25 εκατομμύρια, κατάσταση η οποία θα ασκήσει μεγάλη πίεση στα συστήματα υγείας και φροντίδας των ηλικιωμένων. Σε μακροπρόθεσμο επίπεδο ο κίνδυνος φτώχειας για τους ηλικιωμένους θα αυξηθεί στην περίπτωση που μειωθούν οι θέσεις εργασίας.³⁴

Τα άτομα με αναπηρία ή τα άτομα που πάσχουν από σοβαρές χρόνιες ασθένειες, βρίσκονται αντιμέτωπα συχνά με μεγάλες οικονομικές και κοινωνικές δυσκολίες οι οποίες συχνά επηρεάζουν και όλο το νοικοκυριό από το οποίο εξαρτώνται. Περίπου 6,5 εκατομμύρια άνθρωποι που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή αποκλεισμού δηλώνουν κάποια μορφή αναπηρίας.³⁵

Η έλλειψη στέγης αποτελεί μια από τις ακραίες μορφές φτώχειας, στέρησης και αποκλεισμού με τάση αύξησης τα τελευταία χρόνια. Η ενεργειακή φτώχεια, η οποία στερεί από τα νοικοκυριά βασικές ανάγκες όπως θέρμανση ή ψύξη, ζεστό νερό, φωτισμό και άλλες ανάγκες αποτελεί μια μορφή σοβαρής στέρησης.³⁶

Το κοινωνικό φαινόμενο της φτώχειας έχει ποσοτικές και ποιοτικές διαφοροποιήσεις. Η αύξηση της ακραίας φτώχειας είναι γεγονός, περισσότεροι μη φτωχοί περνούν το κατώφλι της φτώχειας και τα μεσαία στρώματα (νέοι φτωχοί), είναι κοντά στα όρια της φτώχειας.

1.4 Οι ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού

Η Ελλάδα παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί στις πολιτικές κοινωνικής προστασίας, εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σοβαρές προκλήσεις όσον αφορά τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Αυτές περιλαμβάνουν άτομα με αναπηρίες, ηλικιωμένους, παιδιά, πρόσφυγες και μετανάστες κλπ.

33 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0758&from=ES>. Προσπελάστηκε στις 19/2/2025.

34 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0758&from=ES>. Προσπελάστηκε στις 19/2/2025.

35 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0758&from=ES> Προσπελάστηκε στις 19/2/2025.

36 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0758&from=ES> Προσπελάστηκε στις 19/2/2025.

καθώς και άτομα που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας, οι οποίοι συνεχίζουν να βιώνουν σημαντικές ανισότητες και κοινωνικό αποκλεισμό. Η τοπική αυτοδιοίκηση με άμεση επαφή με τους πολίτες και καλή γνώση των τοπικών αναγκών, διαδραματίζει ένα κρίσιμο ρόλο στην παροχή υπηρεσιών και στην εφαρμογή των κοινωνικών πολιτικών που στοχεύουν στη βελτίωση των συνθηκών ζωής αυτών των ομάδων.³⁷

Η στρατηγική υποστήριξης των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων στην Ελλάδα είναι ένα πολύπλοκο και πολυδιάστατο ζήτημα. Περιλαμβάνει δράσεις σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, οι οποίες συνδυάζονται για να αντιμετωπίσουν τις κοινωνικές ανισότητες και να καταπολεμήσουν τη φτώχεια. Οι τοπικές αρχές μέσω των Δήμων και των Περιφερειών είναι υπεύθυνες για την άμεση εφαρμογή των πολιτικών και δράσεων που αφορούν τις ομάδες αυτές, με τη στήριξη και χρηματοδότηση από το κράτος και την ΕΕ.

Η ευαλωτότητα είναι ένας ελληνικός όρος με τον οποίο αποδίδεται η αγγλική λέξη «vulnerability» από το λατινικό *vulnus* που σημαίνει «πληγή». Εμφανίζεται πιο συχνά κατά τη δεκαετία του 1990 και καθιερώνεται από το 2000 και μετά, με αποτέλεσμα την πιο ευκρινή αξιοποίησή του (Zimmermann, 2017). Σήμερα αποτελεί έναν διεπιστημονικό όρο, για τον οποίο είναι δύσκολο να δοθεί ένας ενιαίος ορισμός και αμφισβητείται συχνά η σημασία του, καθώς διάφοροι μελετητές του αποδίδουν χαρακτηρισμούς όπως «συγκεχυμένος», «πολύπλοκος», «ασαφής» και «αόριστος» (Peroni & Timmer, 2013). Οι μελετητές συγκλίνουν σε δυο βασικές προσεγγίσεις του όρου. Σύμφωνα με την πρώτη προσέγγιση το κάθε άτομο είναι πλήρως λειτουργικό, υπεύθυνο και ικανό να επιλέγει και να αποφασίζει. Η όποια ευαλωτότητα ή εξάρτηση που συνδέεται με την ανθρώπινη φύση και τις έμφυτες αδυναμίες της δεν αποτελεί κοινωνικό αλλά ατομικό πρόβλημα ή πρόβλημα μιας συγκεκριμένης ομάδας και επομένως δεν υπάρχει δημόσια (κρατική) ευθύνη (Fineman, 2019). Η δεύτερη προσέγγιση επικεντρώνεται στο γεγονός ότι το άτομο ως ανθρώπινο ον υπόκειται διαρκώς σε αλλαγές, θετικές ή αρνητικές, εκτίθεται σε κινδύνους σωματικούς, ψυχολογικούς, οικονομικούς, θεσμικούς και εξαρτάται από τους κοινωνικούς θεσμούς και τις σχέσεις, καθώς εντάσσεται πάντα σε κάποιο σύστημα κοινωνικής οργάνωσης. Στο πλαίσιο αυτό η ανθρώπινη ευαλωτότητα οδηγεί σε σωματική και κοινωνική εξάρτηση που πρέπει να αποτελούν κρατική και συλλογική ευθύνη. Οι δυο αυτές προσεγγίσεις έχουν διαφορετική αφετηρία με αποτέλεσμα και να καταλήγουν διαφορετικά, ως προς το ρόλο και το πεδίο παρέμβασης του κράτους για την μείωση των ανισοτήτων, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.³⁸

37 Αλεξίου, Μ., (2022), *Η Τοπική Αυτοδιοίκηση και η Κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

38 Απίστουλας, Δ., Νίκου, Δ., *Η έννοια της ευαλωτότητας και η τυποποίηση των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού στο ελληνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας*, στο Κοινωνική Πολιτική, Αφιέρωμα στην Κοινωνική Πρόνοια, τεύχος 15, Δεκέμβριος 2021, σελ. 68-91. Διαθέσιμο σε [Προβολή του Η έννοια της ευαλωτότητας και η τυποποίηση των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού στο ελληνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας](#) Προσπελάστηκε στις 26/3/2025.

Παράλληλα η ευαλωτότητα μπορεί να εμπεριέχει εννοιολογικά τη σχέση μεταξύ της δυσκολίας των ατόμων να αντιμετωπίσουν κινδύνους ή απώλειες και του κόστους που σχετίζεται με την εμφάνιση αυτών των κινδύνων ή απωλειών. Με άλλα λόγια εκφράζει την πιθανότητα να πληγεί κάποιος λόγω έλλειψης πόρων ή κοινωνικής αδυναμίας. Επομένως ως ευάλωτα θεωρούνται τα άτομα με περιορισμένη πρόσβαση σε πόρους και ευκαιρίες (Besamusca & Steinmetz, 2019). Έτσι η ευαλωτότητα μπορεί να οριστεί ως: «...η κατάσταση των ατόμων, νοικοκυριών ή κοινοτήτων που εκτίθενται σε έναν ή περισσότερους κινδύνους» ή ως «η ικανότητα των ανθρώπων ή ομάδων να προβλέψουν, να αντέξουν και να ανακάμψουν από τη ζημιά που προκλήθηκε» (Morrone et al, 2011).³⁹

Τα παιδιά ως την πιο ευάλωτη κοινωνική ομάδα πλήττονται ιδιαίτερα από τη φτώχεια. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το 1989 ορίζει με τη λέξη «Παιδί» κάθε ανθρώπινη ύπαρξη κάτω των 18 ετών, με ξεχωριστό σύνολο δικαιωμάτων και αναγνωρίζει ότι η παιδική ηλικία αποτελεί μια ευάλωτη χρονική περίοδο που τα παιδιά χρειάζονται ειδική φροντίδα και προστασία.⁴⁰ Μέσα από τα 54 άρθρα της θέτει τα πρότυπα για την ευημερία των παιδιών, ανεξάρτητου φύλου, ηλικίας, προέλευσης, θρησκείας, αναπηρίας, σε κάθε στάδιο της ανάπτυξής τους και καθοδηγείται από τέσσερις θεμελιώδεις αρχές:

α) όχι στις διακρίσεις (άρθρο 2) β) το καλύτερο συμφέρον του παιδιού (άρθρο 3) γ) επιβίωση ανάπτυξη και προστασία (άρθρο 6) δ) ελευθερία γνώμης και συμμετοχή (άρθρο 12).⁴¹ Τα δικαιώματα των παιδιών αποτελούν αυτοτελές τμήμα των διεθνών μηχανισμών προστασίας των ανθρώπινων δικαιωμάτων, αποτελώντας ειδικό πεδίο παρεμβάσεων του ΟΗΕ, του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αναγνωρίζει ρητά σχετικό δικαίωμα στο άρθρο 24 του Ευρωπαϊκού Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.⁴²

Το 2010 η Ελληνική Κυβέρνηση στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής 2020, (European Commission, (2013), Επενδύοντας στα παιδιά - Σπάζοντας τον κύκλο της μειονεξίας, Μελέτη των Εθνικών Πολιτικών, Ελλάδα ,σελ. 7), έθεσε ένα συγκεκριμένο στόχο για την μείωση του ποσοστού των παιδιών που βρίσκονταν σε κίνδυνο φτώχειας της παιδικής φτώχειας του από 23% που ήταν το

39 Απίστουλας, Δ., Νίκου, Δ., *Η έννοια της ευαλωτότητας και η τυποποίηση των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού στο ελληνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας*, στο Κοινωνική Πολιτική, Αφιέρωμα στην Κοινωνική Πρόνοια, τεύχος 15, Δεκέμβριος 2021, σελ. 68-91. Διαθέσιμο σε [Προβολή του Η έννοια της ευαλωτότητας και η τυποποίηση των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού στο ελληνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας](#) Προσπελάστηκε στις 26/3/2025

40 <https://www.unicef.org/greece/%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%8D> Προσπελάστηκε στις 16/3/2025.

41 <https://www.unicef.org/greece/%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%8D> προσπελάστηκε στις 16/3/2025

42 Αμίτσης, Γ., (2014), *Το συλλογικό διακύβευμα της ενεργητικής ένταξης των ευπαθών ομάδων -Αναπτυξιακά διδάγματα από την Κοινωνική Ευρώπη*. Αθήνα, Παπαζήσης, σελ. 146.

2008 σε 18% το 2020. Ωστόσο όλοι οι διαθέσιμοι κοινωνικοί δείκτες για την φτώχεια και τον αποκλεισμό που αφορούν τα παιδιά έχουν επιδεινωθεί από το 2010 και φαίνεται ότι δύσκολα μπορεί να επιτευχθεί αυτός ο στόχος. Οι αρνητικές επιπτώσεις από την οικονομική ύφεση, η εφαρμογή αυστηρών μέτρων λιτότητας έχουν επιφέρει μεταξύ άλλων μειώσεις στο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, περικοπές στις δημόσιες κοινωνικές δαπάνες, με αποτέλεσμα την επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης των παιδιών και ιδιαίτερα των φτωχών παιδιών.⁴³

Ταυτόχρονα πολλές τοπικές αρχές παρέχουν υποστήριξη σε άτομα με αναπηρίες μέσω κοινωνικών υπηρεσιών και προγραμμάτων επαγγελματικής ένταξης, καθώς και μέσω δράσεων που προάγουν την προσβασιμότητα στους δημόσιους χώρους. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), αναγνωρίζει την σημασία των κοινωνικών πολιτικών για τα άτομα με αναπηρία, τονίζοντας την ανάγκη ενίσχυσης των υποδομών και την εφαρμογή νέων στρατηγικών για την κοινωνική τους ένταξη.⁴⁴

Η στήριξη των ηλικιωμένων αποτελεί επίσης προτεραιότητα για τις τοπικές αρχές στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την Εθνική Έκθεση για την Κοινωνική Πολιτική (2020), οι τοπικές αρχές προσφέρουν υπηρεσίες όπως ημερήσια κέντρα φροντίδας ηλικιωμένων τα οποία διευκολύνουν την κοινωνική ένταξη και την υποστήριξη των ηλικιωμένων παρέχοντας παράλληλα και απαραίτητες ιατρικές και ψυχολογικές υπηρεσίες.

Η υποστήριξη των προσφύγων και μεταναστών αποτελεί μια σημαντική πρόκληση για τις τοπικές αρχές στην Ελλάδα. Ως μέλος της ΕΕ και λόγω της στρατηγικής της θέσης, η χώρα έχει υποδεχθεί έναν μεγάλο αριθμό προσφύγων και μεταναστών, ιδιαίτερα μετά την πρόσφατη μεταναστευτική κρίση. Σύμφωνα με την Έκθεση Κοινωνικής Πολιτικής του ΟΟΣΑ (2020), οι τοπικές αρχές έχουν αναλάβει πρωτοβουλίες για την ένταξη των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία, προσφέροντας στέγαση, εκπαίδευση και υποστήριξη για την ένταξη τους στην αγορά εργασίας. Οι δήμοι συνεργάζονται με εθνικούς και διεθνείς οργανισμούς για την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας και την ενσωμάτωσή τους στην τοπική κοινωνία, μέσω προγραμμάτων που περιλαμβάνουν μαθήματα γλώσσας, εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση.⁴⁵

Η υποστήριξη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων από την τοπική αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα είναι θεμελιώδης για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και τη μείωση των ανισοτήτων. Παρά τις σημαντικές προκλήσεις όπως οι περιορισμένοι πόροι και η γραφειοκρατία, η τοπική αυτοδιοίκηση έχει καταφέρει να εφαρμόσει πολιτικές και να αναπτύξει δομές που παρέχουν κρίσιμες υπηρεσίες για αυτές τις ομάδες.⁴⁶

43 file:///C:/Users/USER/Downloads/EL_Investing%20in%20children_2013_EL.pdf Προσπελάστηκε στις 16/3/2025.

44 Πετράκης, Σ., (2021), *Ετήσια Έκθεση για τη Φτώχεια και τις Κοινωνικές Ανισότητες στην ΕΕ*.

45 Πετράκης, Σ., (2021), *Ετήσια Έκθεση για τη Φτώχεια και τις Κοινωνικές Ανισότητες στην ΕΕ*.

46 Αλεξίου, Μ., (2022), *Η Τοπική Αυτοδιοίκηση και η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Στο σημείο αυτό θα παραθέσουμε τους όρους ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, ευπαθείς ή ομάδες υψηλού κινδύνου. Οι όροι χρησιμοποιούνται συχνά για να περιγράψουν εκείνες τις κοινωνικές ομάδες που λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους «έχουν περιορισμένη ή καθόλου πρόσβαση σε κοινωνικά και δημόσια αγαθά και δυσκολεύονται ή αδυνατούν σε πολλά επίπεδα και σε διάφορους τομείς να έχουν ποιότητα ζωής (π.χ. στέγη, εργασία, ικανοποιητικό εισόδημα, εκπαίδευση, ιατρική περίθαλψη, κοινωνική ασφάλιση κ.α.)». Πρόκειται κυρίως για άστεγους, άνεργους/μακροχρόνια άνεργους, άτομα με αναπηρία (ΑΜΕΑ), πάσχοντες (σοβαρά παθολογικά προβλήματα, ψυχικές ασθένειες), αποφυλακισμένους, χρήστες και πρώην χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών, οροθετικούς, άτομα από θρησκευτικές ή πολιτισμικές μειονότητες, ρομά/τσιγγάνους, μονογονεϊκές οικογένειες, ανήλικους παραβάτες, κακοποιημένες γυναίκες, θύματα εμπορίας (trafficking), πρόσφυγες, μετανάστες, παλιννοστούντες, πληγέντες από θεομηνίες και φυσικές καταστροφές (πυρόπληκτοι, σεισμοπαθείς, πλημμυροπαθείς) (ΣτΠ, 2015: σελ. 5, 31).⁴⁷

Ο Ν. 4019/2011 (ΦΕΚ 216Α΄) για την Κοινωνική Οικονομία και την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα ορίζει στο άρθρο 1 παρ. 4 τις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού:

«Ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού» γενικά, νοούνται οι κοινωνικές ομάδες πληθυσμού των οποίων η συμμετοχή στην κοινωνική και οικονομική ζωή δυσχεραίνεται, είτε εξαιτίας κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων, είτε εξαιτίας σωματικής ή ψυχικής ή νοητικής αισθητηριακής αναπηρίας, είτε εξαιτίας απρόβλεπτων γεγονότων, τα οποία επηρεάζουν την εύρυθμη λειτουργία της τοπικής ή ευρύτερα περιφερειακής οικονομίας.

Οι ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού διακρίνονται σε:

α) Στις «Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού» ανήκουν οι ομάδες εκείνες του πληθυσμού που η ένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή εμποδίζεται από σωματικά και ψυχικά αίτια ή λόγω παραβατικής συμπεριφοράς. Σε αυτές ανήκουν άτομα με αναπηρίες (σωματικές ή ψυχικές ή νοητικές ή αισθητηριακές), εξαρτημένα ή απεξαρτημένα από ουσίες άτομα, οροθετικοί, φυλακισμένοι / αποφυλακισμένοι, ανήλικοι παραβάτες.

β) Στις «Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού» ανήκουν οι ομάδες εκείνες του πληθυσμού, οι οποίες βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ως προς την ομαλή ένταξη τους στην αγορά εργασίας διότι εμποδίζονται από οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά αίτια. Σε αυτές τις ομάδες ανήκουν ενδεικτικά οι άνεργοι νέοι, οι άνεργες γυναίκες, οι άνεργοι άνω των πενήντα ετών, οι μακροχρόνια άνεργοι, οι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών και τα μέλη πολύτεκνων οικογενειών, γυναίκες θύματα κακοποίησης, οι αναλφάβητοι, κάτοικοι απομακρυσμένων ορεινών και νησιωτικών περιοχών, άτομα με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, οι μετανάστες και οι πρόσφυγες.⁴⁸

47 <https://s3.amazonaws.com/online.fliphtml5.com/hmpf/hsws/index.html#p=32> Προσπελάστηκε στις 2/3/2025.

48 <https://search.et.gr/el/fek/?fekId=437199> Προσπελάστηκε στις 20/3/2025

Ο Νόμος 4430/2016 άρθρο 2 παρ. 8 «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις» κατάργησε τον Ν. 4019/2011. Σε μια αντιπαραβολή των άρθρων παρατηρούμε ότι οι ειδικές ομάδες παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις. Οι ειδικές ομάδες ορίζονται ως οι ομάδες εκείνες του πληθυσμού οι οποίες βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ως προς την ομαλή ένταξή τους στην αγορά εργασίας από οικονομικά, κοινωνικά, πολιτισμικά αίτια. Σε αυτές ανήκουν:

- α) θύματα ενδοικογενειακής βίας
- β) τα θύματα παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων
- γ) οι άστεγοι
- δ) τα άτομα που διαβιούν σε συνθήκες φτώχειας
- ε) οικονομικοί μετανάστες
- στ) οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο για όσο εκκρεμεί η εξέταση του αιτήματος χορήγησης ασύλου
- ζ) οι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών
- η) τα άτομα με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες
- θ) οι μακροχρόνια άνεργοι έως είκοσι πέντε ετών και άνω των πενήντα ετών.

Παρατηρείται στον Ν. 4430/2016, ότι από τις ειδικές ομάδες έχουν αφαιρεθεί οι άνεργες γυναίκες, τα μέλη πολύτεκνων οικογενειών, οι αναλφάβητοι, οι κάτοικοι απομακρυσμένων ορεινών και νησιωτικών περιοχών και οι κακοποιημένες γυναίκες. Αντίστοιχα έχουν προστεθεί οι άστεγοι, τα θύματα παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων, τα άτομα που διαβιούν σε συνθήκες φτώχειας, οι αιτούντες άσυλο όσο εκκρεμεί η εξέταση του αιτήματός τους και τα θύματα ενδοικογενειακής βίας ανεξαρτήτου φύλου.⁴⁹

Οι ευπαθείς ομάδες αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού και διαφοροποιούνται από τις ομάδες που υφίστανται ήδη κοινωνικό αποκλεισμό. Εάν κάποιο άτομο ή ομάδα απέχει ή έχει αποξενωθεί από μια η περισσότερες από τις παρακάτω συνθήκες μπορεί να εκτιμηθεί ως άτομο ή ομάδα που πλήττεται από κοινωνικό αποκλεισμό:

- ενσωμάτωση σε αστικό επίπεδο, που αποκρυσταλλώνετε ως αναγνώριση της ιδιότητας του ατόμου ως πολίτη σε μια κοινωνία
- ενσωμάτωση σε οικονομικό επίπεδο, στην περίπτωση αυτή το άτομο έχει πρόσβαση στην αγορά εργασίας
- ενσωμάτωση σε κοινωνικό επίπεδο, γεγονός που επιτρέπει στο άτομο την πρόσβαση στην κρατική βοήθεια χωρίς στιγματισμό και περιθωριοποίηση

49 [file:///C:/Users/USER/Downloads/20160100205%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/USER/Downloads/20160100205%20(1).pdf) Προσπελάστηκε στις 20/3/2025.

- ενσωμάτωση σε διαπροσωπικό επίπεδο, με την συμμετοχή του ατόμου σε κοινωνικά δίκτυα.⁵⁰

1.5 Η κοινωνική κατασκευή του φαινομένου της φτώχειας

Η φτώχεια συνιστά μια κοινωνική κατασκευή η οποία προσδιορίζεται και διαμορφώνεται στο κοινωνικό, οικονομικό, πολιτισμικό και ιστορικό πλαίσιο εντός του οποίου λαμβάνει χώρα. Η κοινωνική αυτή κατασκευή επιβάλλεται στα υποκείμενα ως δύναμη εξωτερική, ως δομές και σχέσεις ιστορικά καθορισμένες οι οποίες διαμορφώνουν και περιορίζουν την ατομική δράση, και αποτελεί ταυτόχρονα όρο και όριο της δράσης των φτωχών.

Σύμφωνα με την Καυτατόγλου η φτώχεια όπως αποδίδεται σε κάθε εποχή, αποτελεί μια έκφραση ερμηνείας και νοηματοδότησης του φαινομένου, η οποία συμβολίζει την κοινωνική αποτυχία, θεωρείται ανωμαλία και αποτελεί στοιχείο της κατάπτωσης του ανθρώπου, όπου η έννοια της φτώχειας αποκτά αξία μέσα από την αναγνώρισή της και τον χειρισμό της από την ίδια την κοινωνία.⁵¹

Για τον Ζίμμελ οι φτωχοί ανήκουν οντολογικά σε μια ομάδα και υλικά βρίσκονται εκτός αυτής. Η διττή αυτή σχέση δηλαδή το «εντός – εκτός» δημιουργεί μια σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ του συνόλου των φτωχών και της ευρύτερης ενότητας στην οποία είναι ενταγμένοι, μια αλληλουχία τοπολογικών και κοινωνικών σχέσεων όπου οι τοπολογικές συμβολίζουν τις κοινωνικές.⁵² Για τον Λούις τα πολιτισμικά στοιχεία είναι εκείνα που διαμορφώνουν το φαινόμενο της φτώχειας και όχι τόσο το χαμηλό εισόδημα και η οικονομική αδυναμία όσο ο σχηματισμός μιας υποκουλτούρας. Οι αξίες που πλαισιώνουν αυτή την υποκουλτούρα συνδέονται με τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης και συνθέτουν μια μοιρολατρική στάση παροτρύνοντας τους φτωχούς στην αποδοχή της φτώχειας.⁵³

Υποστηρίζει ο Λούις ότι διαμορφώνεται ένας εθισμός, η μοίρα της φτώχειας η οποία μεταδίδεται από γενιά σε γενιά και αναπαράγεται με αυτό τον τρόπο η παθητικότητα και το αίσθημα κατωτερότητας. Η κουλτούρα της φτώχειας τείνει να εμφανίζεται ως φυσιολογικές τις κοινωνικές ανισότητες προωθώντας έτσι την αλλοτρίωση. Συμπληρωματικά αφού αντιμετωπίζονται από την κοινωνία με περιφρόνηση, στιγματίζονται. Η κουλτούρα της φτώχειας για τον Λούις αποτελεί το στοιχείο που στιγματίζει τους φτωχούς και τον λόγο για τον οποίο δεν εντάσσονται.⁵⁴

50 [file:///C:/Users/USER/Downloads/20160100205%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/USER/Downloads/20160100205%20(1).pdf) Προσπελάστηκε στις 20/3/2025.

51 Καυτατόγλου, Λ., Ιωάννα, (2006), *Κοινωνικός Αποκλεισμός, Εντός, Εκτός και Υπό; Θεωρητικές Ιστορικές και Πολιτικές Καταβολές μιας διαφορούμενης έννοιας*, εκδόσεις Σαββάλας, σελ. 113-115.

52 Καυτατόγλου, Λ., Ιωάννα, (2006), ό.π. , σελ. 115-118.

53 Καυτατόγλου, Λ., Ιωάννα, (2006), ό.π. , σελ. 118-11.

54 Καυτατόγλου, Λ., Ιωάννα, 2006, ό.π. , σελ. 118-119.

1.6 Ιστορική αναδρομή του φαινομένου της φτώχειας

Το φαινόμενο της φτώχειας έχει μακρά ιστορία. Η πορεία και η διαμόρφωση της κοινωνικής προστασίας των ευπαθών οικονομικά, σωματικά και κοινωνικά αδυνάτων μελών μιας κοινωνίας, είναι καρπός των προσπαθειών που κατέβαλλε ο άνθρωπος με διαφορετική ένταση, συνέχεια και συχνότητα, μέσα στους αιώνες.⁵⁵

Με την συγκρότηση των πρώτων κοινωνιών και την εμφάνιση των διαφόρων πολυθεϊστικών και μονοθεϊστικών θρησκειών, η υποτυπώδης μορφή κοινωνικής προστασίας θεσμοθετείται σε ιερούς κώδικες και θρησκευτικές δοξασιές όπως ο κώδικας του Χαμουραμί (1972π.Χ.-1750π.Χ.) στο οποίο γίνεται αναφορά για την φροντίδα των φτωχών, των αδυνάτων και γενικότερα για την ευημερία του λαού, χωρίς ωστόσο να παραγκωνίζεται το γεγονός ότι η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από έντονη κοινωνική ανισότητα, άθλιες συνθήκες δούλων κ.α. Στην Αρχαία Αίγυπτο (2000π.Χ.) οι ιερείς φροντίζουν για την προστασία των φτωχών και των αδυνάτων.⁵⁶

Στους αρχαίους χρόνους όσον αφορά στους ανατολικούς λαούς κυριαρχεί η θρησκεία και η οργανωμένη δράση των ιερών θεσμών σε θέματα κοινωνικού ενδιαφέροντος. Δείγματα φιλανθρωπίας και φροντίδας για τους φτωχούς έχουμε και στους Εβραίους. Για τον εβραϊκό λαό η επίδραση της Παλαιάς Διαθήκης υπήρξε διάχυτη. Στην Ινδία η επίδραση της βουδιστικής θρησκείας αναφερόταν στην ισότητα των πλούσιων και φτωχών δυνατών και αδυνάτων, ενώ στην Αρχαία Κίνα η διδασκαλία του Κομφούκιου αποτέλεσε διαμαρτυρία κατά των δεινών των αδυνάτων, ενώ η διδασκαλία του Μενκίου υποστήριζε την ισότητα όλων των ανθρώπων, την οικονομική ελευθερία και την σπουδαιότητα του λαού για το εκάστοτε έθνος.⁵⁷

Μεγάλη επίδραση είχε η ελληνική φιλοσοφία στην αρχαία Ελλάδα από τους προσωκρατικούς έως τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη. Στην αρχαία Ελλάδα έχουμε παρεμβάσεις της εκάστοτε κρατικής εξουσίας με τη μορφή κοινωνικών μεταρρυθμίσεων. Αυτή η εκδήλωση δεν παρέμεινε σε ατομικό επίπεδο αλλά μεταποιήθηκε σε κοινωνική υποχρέωση και θεσμοθετήθηκε σε νόμους (Λυκούργος 800π.Χ στη Σπάρτη, Περίανδρος 668π.Χ. στην Κόρινθο, Σόλωνας 630π.Χ. στην Αθήνα) με την εισαγωγή μέτρων φορολογίας, την κατάργηση χρεών σισάχθεια κ.λ.π.⁵⁸

Στη Ρώμη υπήρξαν δυο τάξεις πολιτών: η τάξη των πατρικίων (πλούσιοι) και των πληβείων (φτωχοί).⁵⁹

55 Σακελλαρόπουλος, Θεόδωρος, *Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Πολιτική*, στο Σακελλαρόπουλος, Θεόδωρος, Οικονόμου, Χαράλαμπος, Αγγελάκη Μαρίνα, (επιμ), εκδόσεις Διονίκο, (2018), σελ.21.

56 Στασινοπούλου, Όλγα,(1990), *Κράτος Πρόνοιας, Ιστορική Εξέλιξη, Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις*, Gutenberg, Αθήνα, σελ.19-21.

57 Υφαντόπουλος, Γ., - Μπαλούρδος, Διον.,- Νικολόπουλος, Κ.,(2009), *Οικονομικές και Κοινωνικές Διαστάσεις του Κράτους Πρόνοιας*, Gutenberg, Αθήνα, σελ.28.

58 Στασινοπούλου, Όλγα, (1990), ο.π. , σελ.35.

59 Στασινοπούλου, Όλγα, (1990), ο.π., σελ.37.

Το έργο της κοινωνικής προστασίας των φτωχών και των αδυνάτων συνεχίστηκε από τους Αποστόλους και τους διαδόχους τους και αποτέλεσε πρόδρομο οργανωμένης φιλανθρωπίας, πράγμα το οποίο αποτελούσε κριτήριο αξιοπρέπειας για την αιώνια ζωή.⁶⁰ Στις πρώτες χριστιανικές κοινωνίες λειτούργησε το σύστημα της κοινοκτημοσύνης ενώ στους τρεις πρώτους αιώνες προβλεπόταν βοήθεια σίτου, οίνου αλλά και χρημάτων (Ιουστίνος). Επί αυτοκρατορίας Μεγάλου Κωνσταντίνου δημιουργήθηκε ο θεσμός της πρόνοιας.⁶¹

Στη Δύση ο πάπας ισχυροποιεί τη θέση του ως υπέρτατος πνευματικός και κοσμικός ηγέτης με την εκκλησία να αναλαμβάνει να αντιμετωπίσει όλα τα κοινωνικά προβλήματα.⁶²

Το βυζαντινό κράτος αποτελεί σταθμό στην ανάπτυξη της οργανωμένης συλλογικής κάλυψης των αναγκών στους προκαπιταλιστικούς χρόνους. Σημαντικός εκφραστής στους προκαπιταλιστικούς χρόνους υπήρξε ο Μέγας Βασίλειος όπου στην εποχή του διευρύνεται η παροχή βοήθειας σε χήρες, ορφανά και αρρώστους,⁶³

Στην Αναγέννηση, στα πλαίσια της ανάπτυξης των κοινωνικών δικαιωμάτων αρχίζει να διαμορφώνεται η αντίληψη της πρόνοιας ως δικαίωμα.⁶⁴ Με τον προτεσταντισμό, ο οποίος έδωσε έμφαση στον ορθολογισμό και την οργανωτική αποτελεσματικότητα, αυξάνεται η ευθύνη για την κοινωνική πρόνοια από το κράτος σε συνδυασμό με την αναγνώριση των πολιτικών δικαιωμάτων του ανθρώπου, ιδιαίτερα με την Γαλλική Επανάσταση (1789) η οποία έδωσε το οριστικό πολιτικό και κοινωνικό πλήγμα στη φεουδαρχία του μεσαίωνα.⁶⁵ Οι νόμοι για τους φτωχούς της Ελισάβετ στην Αγγλία το 1601, όπου για πρώτη φορά ρυθμίζεται με νόμο η αντιμετώπιση της φτώχειας και αναπτύσσεται ο θεσμός των φτωχοκάτεργων (pothouses).

Η Βιομηχανική Επανάσταση με τις τεχνολογικές εφευρέσεις και την οργάνωση της εργασίας οδήγησε στη διαμόρφωση δυο κοινωνικών τάξεων, τους κεφαλαιοκράτες οι οποίοι κατείχαν τα μέσα παραγωγής και τους μισθωτούς οι οποίοι πουλούσαν την εργατική τους δύναμη στην αγορά εργασίας.⁶⁶

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο Ανισότητες

2.1 Προσεγγίζοντας τις ανισότητες

60 Σταθόπουλος, Π., (1997), *Κοινωνική Πρόνοια, Μια γενική θεώρηση*, Έλλην, Αθήνα, σελ. 111.

61 Υφαντόπουλος, Γ., - Μπαλούρδος, Διον., - Νικολόπουλος, Κ.,(2009), *Οικονομικές και Κοινωνικές Διαστάσεις του Κράτους Πρόνοιας*, Gutenberg, Αθήνα, σελ.28.

62 Σταθόπουλος, Π., (1997), *Κοινωνική Πρόνοια, Μια γενική θεώρηση*, Έλλην, Αθήνα, σελ. 111-112.

63 Στασινοπούλου, Όλγα,(1990), *Κράτος Πρόνοιας, Ιστορική Εξέλιξη, Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις*, Gutenberg, Αθήνα, σελ.38.

64 Στασινοπούλου, Όλγα,(1990), ο.π. σελ.39.

65 Σταθόπουλος, Π., (1997), ο.π., σελ. 133

66 Σταθόπουλος, Π.,(1997), ο.π., σελ. 149

Ως ένα πολυδιάστατο φαινόμενο με εστίαση στις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και ατομικές συνθήκες και στην χρονική περίοδο και εποχή που το άτομο διαβιεί «η έννοια της φτώχειας είναι συνυφασμένη με τις κλασσικές μορφές κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων, παρουσιάζει ιδιαίτερη πολυπλοκότητα και μπορεί να ιδωθεί υπό διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις».⁶⁷

Η βιβλιογραφία αποδεικνύει ότι οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες καθώς και η φτώχεια αποτελούν εγγενή στοιχεία του καπιταλιστικού συστήματος και ένα από τα κεντρικά θέματα συζητήσεων των σύγχρονων κοινωνιών τις τελευταίες δεκαετίες. Ωστόσο σε κάθε προσπάθεια ανάλυσης των ανισοτήτων και της φτώχειας θα βρεθεί κανείς μπροστά από πληθώρα εκτιμήσεων και δεικτών που παράγονται από διάφορους οργανισμούς. Επιπλέον, η ανισότητα και η φτώχεια διαφέρουν μεταξύ των χωρών και των περιοχών.⁶⁸ Η κοινωνική ανισότητα εμφανίζεται εκεί όπου υπάρχουν συνεχείς περιορισμοί στην πρόσβαση στα ουσιαστικά κοινωνικά αγαθά, γεγονός που επιφέρει αρνητικές συνέπειες στις ζωές των κοινωνιών, των ομάδων και των ατόμων.⁶⁹

Στο σημείο αυτό θα παραθέσουμε κάποιες από τις εννοιολογικές προσεγγίσεις σχετικά με την ανισότητα.

Για τον Ψημίτη ο όρος κοινωνικές ανισότητες παραπέμπει σε μια πολύπλοκη και πολυδιάστατη διαδικασία, που επιβάλλει την μελέτη των ανισοτήτων σε διαφορετικές όψεις εμφάνισής της. Οι έννοιες όπως, «τάξη», «ομάδα», «εξουσία», «status», και «μορφωτικό επίπεδο», συγκλίνουν η κάθε μια από την πλευρά της, στον προσδιορισμό της πολυδιάστατης σύνθεσης που αποκτούν οι κοινωνικές ανισότητες στην πορεία των περίπλοκων καπιταλιστικών σχηματισμών. Το κοινωνικό υποκείμενο ως φορέας αυτών των καταστάσεων βιώνει αυτή την πραγματικότητα των κοινωνικών ανισοτήτων ως μια υπαρξιακή ανησυχία και ως ψυχολογική ένταση λόγω της έλλειψης ισορροπίας της θέσης του στο σύστημα κοινωνικής διαφοροποίησης.⁷⁰

Για το Μητράκο η παρατηρούμενη ανισότητα στην χώρα μας προέρχεται κυρίως από τις διαφορές διαβίωσης των μελών των διαφόρων κοινωνικοοικονομικών ομάδων παρά σε διαφορές μεταξύ των ομάδων αυτών. Οι διαπεριφερειακές ανισότητες, οι διαφορές μεταξύ δημογραφικών ομάδων όπως και οι διαφορές μεταξύ επαγγελματικών ομάδων δεν δίνουν την εντύπωση ότι

67 Σούλης, Σωτήρης,(2015), *Εφαρμοσμένη Κοινωνική Πολιτική, Σχεδιασμός Υπηρεσιών Υγείας και Κοινωνικής Προστασίας*, Αθήνα, Παπαζήση, σελ.293.

68 Παπαθεοδώρου, Χρίστος, *Μετρώντας την Οικονομική Ανισότητα και Φτώχεια*, στο Κοινωνική Πολιτική, (2018), ο.π. σελ.625-626.

69 Kreckel, R., (1992), *Politische Soziologie der sozialen Ungleichheit*, Frankfurt am Main, p. 17

70 Ψημίτης, Μιχάλης, *Πολιτικοί Μηχανισμοί για την νομιμοποίηση και την εσωτερική διαφοροποίηση των κοινωνικών ανισοτήτων: Η περίπτωση της συσσωμάτωσης των συμφερόντων*, στο 6ο Επιστημονικό Συνέδριο (του Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 27-30 Νοεμβρίου (1996, Αθήνα, 1998, σελ. 76-86.

παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της συνολικής ανισότητας. Αντίθετα οι εκπαιδευτικές ανισότητες δείχνουν να είναι στενά συνδεδεμένες με το φαινόμενο των οικονομικών ανισοτήτων.⁷¹

Ως προς τη διαχρονική εξέλιξη της ανισότητας στην Ελλάδα οι ενδείξεις ειδικά για την περίοδο μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970 δεν είναι αρκετά σαφείς. Μετά τη μεταπολίτευση και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980, παρατηρήθηκε σημαντική μείωση της ανισότητας, όμως στα πιο πρόσφατα χρόνια φαίνεται η ανισότητα σταδιακά να αυξάνει -μια τάση που παρατηρήθηκε σε πολλές ανεπτυγμένες χώρες. Αναφορικά με τη σχέση της Ελλάδος στις διεθνείς συγκρίσεις, το επίπεδο της ανισότητας της Ελλάδος είναι χαμηλότερο από αυτό των περισσότερων αναπτυσσόμενων χωρών, αλλά υψηλότερο από αυτό των χωρών του ΟΟΣΑ και κυρίως των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο αναδιανεμητικός ρόλος του κράτους είναι μάλλον περιορισμένος. Η άμεση φορολογία αμβλύνει τις ανισότητες αλλά σε πολύ μικρότερο βαθμό από ότι στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, ενώ οι μεταβιβαστικές πληρωμές συμβάλλουν μεν στην μείωση των ανισοτήτων αλλά ποσοτικά δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικές.⁷²

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η έννοια της ανισότητας δεν έχει δεδομένο περιεχόμενο ούτε ότι μπορεί να υφίσταται ένας αξιακά ουδέτερος ορισμός της. Όσο πληθαίνουν οι πληροφορίες σχετικά με τα χαρακτηριστικά των ατόμων ή των νοικοκυριών, τόσο πιο ορατές γίνονται οι διαφοροποιήσεις ως προς την ιεράρχησή τους με βάση το επίπεδο διαβίωσης, πράγμα που αποκαλύπτει τις διαφορετικές αξιολογικές κρίσεις οι οποίες τις αντανακλούν, τις ξεχωριστές θεωρητικές παραδοχές για το τι σκιαγραφεί την ευημερία των ατόμων όσο και της κοινωνίας γενικότερα.⁷³

Τα συστήματα κοινωνικής προστασίας λειτουργούν ως μηχανισμοί κοινωνικής προστασίας με σκοπό τον περιορισμό των οικονομικών και άλλων ανισοτήτων, μέσω παροχών.

2.2 Μηχανισμοί που παράγουν και αναπαράγουν κοινωνικές ανισότητες

Η συμμετοχή των κοινωνικών υποκειμένων στην άνιση κατανομή του πλούτου αφενός και αφετέρου η συμμετοχή στο κοινωνικό γίνεσθαι παράγουν πληθώρα εναλλακτικών στάσεων και συμπεριφορών έναντι αυτών των ανισοτήτων.

Τρία επίπεδα κοινωνικών ανισοτήτων διακρίνει ο Ψημίτης: α) το ατομικό επίπεδο β) το συλλογικό επίπεδο όπου δομούνται συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες (τάξεις, κοινωνικές ομάδες, επαγγελματικές ομάδες) οι οποίες δεν καταργούν τις ατομικές διαφορές αλλά τις εντάσσουν σε ευρύτερα υποσύνολα στο εσωτερικό των οποίων μορφοποιούνται ενιαία συλλογικά

71 Μητράκος, Θεόδωρος, *Μελέτες για τις οικονομικές ανισότητες στην Ελλάδα : (επισκόπηση, μεθοδολογικά προβλήματα, τάσεις και προοπτικές*, στο 6ο Επιστημονικό Συνέδριο (του Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 27-30 Νοεμβρίου (1996), Αθήνα, 1998, σελ. 241-165

72 Μητράκος, Θεόδωρος, (1998), ό.π. σελ. 241-165

73 Παπαθεοδώρου, Χρίστος, (2018), ο.π. σελ.648-649.

υποκείμενα.⁷⁴ Ως μηχανισμοί παραγωγής και αναπαραγωγής συλλογικών κοινωνικών ανισοτήτων θεωρούνται εκείνοι που διαμορφώνουν τις συνθήκες μιας διαφοροποιημένης κοινωνικής εξέλιξης των διαφορετικών και ξεχωριστών κοινωνικών κατηγοριών. Η ταξική δομή της κοινωνίας και ο σύμφυτος με αυτήν κοινωνικός καταμερισμός εργασίας συνιστούν θεμελιώδεις μηχανισμούς παραγωγής των συλλογικών κοινωνικών ανισοτήτων. Μια τρίτη κατηγορία μηχανισμών που παράγουν κοινωνικές ανισότητες είναι σύγχρονες κοινωνικές πραγματικότητες οι οποίες δείχνουν ότι υπάρχουν μηχανισμοί που εκτός του ότι εντείνουν και εμβαθύνουν την ανισότητα και την κοινωνική διαφορά ανάμεσα σε διαφορετικές κατηγορίες (διασυλλογικές ανισότητες), δημιουργούν επίσης την κοινωνική διαφορά και την ανισότητα στο εσωτερικό της ίδιας της κοινωνικής κατηγορίας (ενδοσυλλογικές ανισότητες). Αυτοί οι μηχανισμοί λειτουργούν σε αυτό που θα μπορούσε σφαιρικά να χαρακτηριστεί «ενδοδιασυλλογικό» επίπεδο ανισότητας και παράγουν εκείνες τις ανισότητες που μπορούμε να αποκαλέσουμε ενδοσυλλογικές.⁷⁵

Η φτώχεια, η ανισότητα και η αναδιανομή των πόρων συνδέονται με τα ζητήματα οικονομικής μεγέθυνσης και ανάπτυξης. Συγκεκριμένα ο τρόπος με τον οποίο ορίζεται η σχέση ανάμεσα στην οικονομική μεγέθυνση και την κοινωνική ανάπτυξη, είναι καθοριστικής σημασίας για το χαρακτήρα, το εύρος και την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών δράσεων και παρεμβάσεων με στόχο την μείωση της ανισότητας και της φτώχειας και επιπλέον η σχέση αυτή προσδιορίζει τη σχετική βαρύτητα και σύνδεση της κοινωνικής πολιτικής απέναντι στην οικονομική πολιτική.⁷⁶

2.3. Μέτρηση της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού

Οι δείκτες που πλαισιώνουν τον στόχο της Ε.Ε. για τη φτώχεια, περιγράφηκαν, συμφωνήθηκαν και εξελίχθηκαν στο πλαίσιο της «Ανοιχτής Μεθόδου Συντονισμού» για την κοινωνική προστασία και την κοινωνική ένταξη (κοινωνική ΑΜΣ). Την τελευταία δεκαετία τα κράτη μέλη συνεργάστηκαν, αντάλλαξαν εμπειρίες και τεχνογνωσία σχετικά με τη λειτουργία και μεταρρύθμιση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας των χωρών τους στους τομείς της υγειονομικής περίθαλψης και της βραχυχρόνιας περίθαλψης. Η κοινωνική ΑΜΣ υποστηρίζει την αμοιβαία μάθηση, προάγει την συμμετοχή των ενδιαφερόντων, κατανοεί παλαιότερους και νέους κοινωνικούς κινδύνους και τις προκλήσεις οι οποίες απαιτούν λύσεις.⁷⁷

74 Ψημίτης, Μιχάλης, *Πολιτικοί Μηχανισμοί για την νομομοποίηση και την εσωτερική διαφοροποίηση των κοινωνικών ανισοτήτων: Η περίπτωση της συσσωμάτωσης των συμφερόντων*, στο 6ο Επιστημονικό Συνέδριο (του Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 27-30 Νοεμβρίου (1996), Αθήνα, 1998, σελ. 76-86

75 Ψημίτης, Μιχάλης, (1998), ό.π. σελ. 76-86

76 Πετμεξίδου, Μαρία, *Ο Διάλογος για την παγκόσμια φτώχεια*, στο Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, επιμ. Πετμεξίδου, Μαρία, Παπαθεοδώρου, Χρίστος, Ε.Ε.Κ.Π, εκδ. Εξάντας, Αθήνα, (2004), σελ. 32-33

77 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0758&from=ES>. Προσπελάστηκε στις 18/2/2025

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση οι μετρήσεις για την φτώχεια, από το 2003 και μετά, προκύπτουν από τα στατιστικά στοιχεία της E.U.- S.I.L.C. (European Union – Statistics on Income and Living Condition).⁷⁸ Για τον σκοπό της παρούσας εργασίας θα περιγραφούν κάποιοι από τους δείκτες μέτρησης της φτώχειας, οι οποίοι χρησιμοποιούνται από την Eurostat.

Η υλοποίηση της μέτρησης της φτώχεια λαμβάνει χώρα κυρίως μέσω δυο μεθόδων:

1. α) την Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (European Union – Statistics on Income and Living Condition – E.U.- S.I.L.C.) ο οποίος καθίσταται ως σημείο αναφοράς της E.E. για συγκριτικές στατιστικές σχετικά με την διανομή του εισοδήματος και την κοινωνική ένταξη στον ευρωπαϊκό χώρο. Παρουσιάζει δυο τύπους ετήσιων δεδομένων για 28 χώρες της E.E. και περαιτέρω την Ισλανδία, Νορβηγία, Ελβετία και Τουρκία⁷⁹ β) θεμελιώνεται στην ιδέα ενός πλαισίου που ορίζει τους εναρμονισμένους καταλόγους των μεταβλητών προτεραιότητας (ετησίων) και δευτερογενών (ανά τετραετία περίπου) που πρέπει να διακομίζει στην Eurostat. Αυτό έχει ως στόχο να υφίστανται κοινές διαδικασίες και ταξινομήσεις σκοπεύοντας στη μεγιστοποίηση της συγκρισιμότητας των διεξαγόμενων πληροφοριών⁸⁰ γ) με τη χρήση της έρευνας E.U.- S.I.L.C. εκπληρώνεται η αξιοπιστία στα αποτελέσματα της έρευνας και η παρουσία συγκρίσιμων στοιχείων για το σύνολο της E.E. Η αξιοπιστία της έρευνας επιτυγχάνεται επειδή η έρευνα πραγματοποιείται ταυτόχρονα σε όλα τα κράτη - μέλη της E.E. τηρώντας τις ίδιες προδιαγραφές, προκειμένου να διεξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα, στα οποία η E.E. στηρίζεται για να χαράξει τις πολιτικές που θεωρεί αποτελεσματικές.

2. α) τον Δείκτη οικονομικής ανισότητας

«Ο δείκτης κατανομής εισοδήματος (S80/S20) σε πεμπτημόρια εισοδήματος μετρά τη σχετική ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος, συγκρίνει το ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα που διαθέτει το 20% των πλουσιότερων ατόμων με αυτό που κατέχει το 20% των φτωχότερων ατόμων και επηρεάζεται από τις ακραίες τιμές της κατανομής του εισοδήματος». Ο δείκτης S80/S20 το 2023 αυξήθηκε κατά 0,03 ποσοστιαίες μονάδες (σε σχέση με το 2021) και ανέρχεται σε 5,28, δηλαδή το μερίδιο του εισοδήματος του πλουσιότερου 20% πληθυσμού είναι 5,28 φορές μεγαλύτερο από το μερίδιο του φτωχότερου 20% πληθυσμού. Η οικονομική ανισότητα σε άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω ελαττώθηκε κατά 0,11 ποσοστιαίες μονάδες και κυμαίνεται στο 4,14 έναντι 4,25 το προηγούμενο έτος. Η οικονομική ανισότητα μεταξύ των ανθρώπων κάτω των 65 ετών αυξήθηκε κατά 0,06 ποσοστιαίες μονάδες και διαμορφώνεται στο 5,67 έναντι 5,61 την προηγούμενη χρονιά,

Πίνακας 1 & Πίνακας 2,

78 <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions>.

Προσπελάστηκε στις 19/2/2025

79 Σακελλαρόπουλος, Θ., (2003), *Κείμενα Οικονομικής και Κοινωνικής Θεωρίας*, Διονίκος, Αθήνα, σελ.76

80 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0758&from=ES>. Προσπελάστηκε στις 18/2/2025

β) ο δείκτης άνισης κατανομής του εισοδήματος, (Συντελεστής Gini) προσδιορίζει σε ποιο βαθμό η κατανομή του εισοδήματος μεταξύ των νοικοκυριών αποκλίνει ως προς τη μέση κατανομή. Η τιμή του κυμαίνεται από 0 (ή 0%) που αντιστοιχεί στην πλήρη εισοδηματική ισότητα έως 1 (ή 100%) που αντιστοιχεί στη πλήρη εισοδηματική ανισότητα. Ο συντελεστής Gini εκτιμήθηκε το 2023 σε 31,8% σημειώνοντας αύξηση κατά 0,4 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2022. Από το 2015 η συνολική ανισότητα μειώθηκε κατά 2,4 ποσοστιαίες μονάδες (34,2% το 2015).⁸¹ Ο δείκτης Gini αποτελεί τον πιο διαδεδομένο δείκτη αποτύπωσης της ανισότητας.⁸²

Πίνακας 1

Δείκτης κατανομής ισοδύναμου εισοδήματος σε πεμπτημόρια (S80/S20), κατά ομάδες ηλικιών: 2015 – 2023

Ομάδες ηλικιών	2023	2022	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015
Σύνολο	5,28	5,25	5,79	5,23	5,11	5,51	6,11	6,55	6,51
65+	4,14	4,25	4,23	3,95	3,76	3,86	4,16	3,94	4,08
0 - 64	5,67	5,67	5,61	6,38	5,68	5,59	6,07	6,73	7

<https://www.statistics.gr/documents/20181/04f2b329-a79a-b576-cf31-4020ddc3c017>

Πίνακας 2

Μερίδιο ισοδύναμου εισοδήματος σε πεμπτημόρια: έτη έρευνας 2022 – 2023

%

Έτος	Πεμπτημόρια	1ο	2ο	3ο	4ο	5ο
		πεμπτημόριο (χαμηλότερο εισόδημα)	πεμπτημόριο	πεμπτημόριο	πεμπτημόριο	πεμπτημόριο (υψηλότερο εισόδημα)
	% συνολικού					
2023	εθνικού διαθέσιμου εισοδήματος	7,5	13,2	17,4	22,5	39,4
2023	Ανώτατο ατομικό ετήσιο εισόδημα ανά πεμπτημόριο	6.280	8.765	11.351	14.965	-
	% συνολικού					

81 <https://www.statistics.gr/documents/20181/04f2b329-a79a-b576-cf31-4020ddc3c017>. Προσπελάστηκε στις 19/2/2025

82 Παπαθεοδώρου, Χρίστος, Μισός, Βλάσης, *Η ανισότητα στην Ελλάδα και την Ε.Ε.*, στο Επιστημονικές Εκθέσεις (Reports)/9, Ανισότητα, Φτώχεια και οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την ΕΕ, ΙΝΕ ΓΕΣΕΕ, σελ.17

2022	εθνικού διαθέσιμου εισοδήματος Ανώτατο	7,4	13,1	17,6	23,0	38,9
2022	ατομικό ετήσιο εισόδημα ανά πεμπτημόριο	5.900	8.247	10.787	14.502	-

<https://www.statistics.gr/documents/20181/04f2b329-a79a-b576-cf31-4020ddc3c017>

Πίνακας 3

Δείκτης άνισης κατανομής εισοδήματος (συντελεστής Gini): 2015 – 2023

Έτος	2023	2022	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015
%	31,8	31,4	32,4	31,4	31,0	32,3	33,4	34,3	34,2

<https://www.statistics.gr/documents/20181/04f2b329-a79a-b576-cf31-4020ddc3c017>

Πίνακας 4

Δείκτης άνισης κατανομής εισοδήματος (συντελεστής Gini) σε ευρωπαϊκές χώρες με διαθέσιμα στοιχεία για το 2023 (έτη 2015 – 2023)

%									
Χώρες	2023	2022	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015
Βουλγαρία	37,2	38,4	39,7	40,0	40,8	39,6	40,2	37,7	37,0
Λετονία	34,0	34,3	35,7	34,5	35,2	35,6	34,5	34,5	35,4
Εσθονία	31,8	31,9	30,6	30,5	30,5	30,6	31,6	32,7	34,8
Ελλάδα	31,8	31,4	32,4	31,4	31,0	32,3	33,4	34,3	34,2
Ισπανία	31,5	32,0	33,0	32,1	33,0	33,2	34,1	34,5	34,6
Σουηδία	29,5	27,6	26,8	26,9	27,6	27,0	28,0	27,6	26,7
Γερμανία	29,3	29,0	31,2	30,5	29,7	31,1	29,1	29,5	30,1
Δανία	28,2	27,7	27,0	27,3	27,5	27,8	27,6	27,7	27,4
Φινλανδία	26,6	26,6	25,7	26,5	26,2	25,9	25,3	25,4	25,2
Τσεχία	24,4	24,8	24,8	24,2	24,0	24,0	24,5	25,1	25,0
Βέλγιο	24,2	24,9	24,1	25,4	25,1	25,7	26,1	26,3	26,2
Σλοβενία	23,4	23,1	23,0	23,5	23,9	23,4	23,7	24,4	24,5
Σλοβακία	21,6	21,2	21,8	20,9	22,8	20,9	23,2	24,3	23,7

<https://www.statistics.gr/documents/20181/04f2b329-a79a-b576-cf31-4020ddc3c017>

Μια σειρά πιο σύνθετων δεικτών είναι ο δείκτης του Sen, των Foster, Green και Thorbecke (FGT) και του Shorrocks (SH). Ο δείκτης του Sen συνδυάζει το ποσοστό φτώχειας με το χάσμα της φτώχειας και μπορεί να αποτυπώσει αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στα εισοδήματα των φτωχών ενώ ο δείκτης Shorrocks (SH) αποτελεί τροποποίηση του δείκτη Sen. Ιδιαίτερως γνωστός και ευρέως χρησιμοποιούμενος είναι ο δείκτης των Foster, Green και Thorbecke (FGT) που μπορεί να αποτυπώσει τις αλλαγές του επιπέδου φτώχειας σε διάφορες υποομάδες του πληθυσμού και δίνει διαφορετική βαρύτητα στη φτώχεια του φτωχότερου πληθυσμού.⁸³ Η χρήση των εναλλακτικών αυτών δεικτών θεωρείται απαραίτητη προκειμένου να αποτυπωθούν διάφορες πλευρές της ανισότητας. Οι παραπάνω δείκτες παρουσιάζουν ευαισθησία σε μεταβιβάσεις που πραγματοποιούνται σε διαφορετικά σημεία της κατανομής και αποδίδουν ο καθένας δείκτης μια ιδιαίτερη συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας.⁸⁴

Οι Mack και Lansley (1985) στα πλαίσια του κλασικού ορισμού του Townsend (1979) όρισαν τη στέρηση ως την επιβεβλημένη έλλειψη κοινωνικά καθορισμένων αναγκών που η πλειοψηφία θεωρεί αναγκαία και δυσκολεύονται να αποκτήσουν οι φτωχοί. Όσο μεγαλύτερος ο αριθμός των στερημένων αναγκών τόσο μεγαλύτερος και ο βαθμός υλικής στέρησης. Η προσέγγιση αυτή αποτυπώνεται σε ερωτήματα σε μεγάλες Ευρωπαϊκές Έρευνες όπως η έρευνα EU-SILC. Οι ερωτώμενοι καλούνται να απαντήσουν εάν έχουν ή δεν έχουν το αγαθό επειδή: α) δεν το έχουν ανάγκη ή β) δεν μπορούν να το αποκτήσουν. Με αυτό τον τρόπο γίνεται η διάκριση μεταξύ μη-επιβεβλημένης και επιβεβλημένης δυσκολίας-στέρησης.⁸⁵

Πάνω σε αυτούς τους προβληματισμούς η EUROSTAT έχει αναπτύξει τον δείκτη ή ποσοστό υλικής στέρησης για τον πληθυσμό που αντιμετωπίζει οικονομική αδυναμία σε τουλάχιστον τέσσερις (4) από τις εννέα (9) διαστάσεις στέρησης:

α) Δυσκολίες στην πληρωμή πάγιων λογαριασμών όπως ενοίκιο ή δόση δανείου ή ηλεκτρικού ρεύματος, νερού ή ενέργειας γενικότερα ή δόσεις πιστωτικών καρτών, δανείου για μια οικοσυσκευή, διακοπές ή αγορά κύριας κατοικίας με δόσεις.

β) οικονομική αδυναμία για θέρμανση

γ) οικονομική αδυναμία για αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών δαπανών αξίας περίπου 500 ευρώ.

δ) οικονομική αδυναμία να τρώνε κοτόπουλο, ψάρι, κρέας κάθε δεύτερη μέρα.

83 Παπαθεοδώρου, Χρίστος, *Μετρώντας την Οικονομική Ανισότητα και Φτώχεια*, στο Κοινωνική Πολιτική, Σακελλαρόπουλος, Θεόδωρος, Οικονόμου, Χαράλαμπος, Αγγελάκη, Μαρία (επιμ.), (2018), εκδόσεις Διονίκος, σελ.237-250

84 Παπαθεοδώρου, Χρίστος, Μισσός, Βλάσης, *Επιστημονικές Εκθέσεις (Reports)/9, Ανισότητα, φτώχεια και οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ε.Ε.*, ΙΝΕ, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Νοέμβριος (2013), σελ. 16-17

85 Μπαλούρδος, Δ., (2012), *Η φτώχεια στην Ελλάδα: τάσεις, προκλήσεις και πολιτικές*, ο.π. σελ. 29

ε) οικονομική αδυναμία να απολαύσουν μια εβδομάδα διακοπών, μακριά από το σπίτι, μια φορά το χρόνο.

στ) οικονομική αδυναμία να έχουν Ι.Χ. επιβατηγό αυτοκίνητο.

ζ) οικονομική αδυναμία να έχουν πλυντήριο ρούχων

η) οικονομική αδυναμία να έχουν έγχρωμη τηλεόραση

θ) οικονομική αδυναμία να έχουν τηλέφωνο.

Οι πρώτες πέντε χαρακτηρίζουν το μέγεθος της οικονομικής πίεσης ενώ οι υπόλοιπες τη στέρηση στην ιδιοκτησία των διαρκών καταναλωτικών αγαθών. Πρόκειται για ημι-απόλυτο δείκτη φτώχειας, καθώς μετρά την πρόσβαση σε εννέα είδη με τον ίδιο τρόπο, σε όλα τα κράτη μέλη, ενώ είναι συνδεδεμένος με το επίπεδο ανάπτυξης μιας χώρας.⁸⁶

Ο Ζωγραφάκης αναφέρει τον δείκτη απόγνωσης ο οποίος αντανακλά το αποτέλεσμα της δημοσιονομικής πολιτικής και απεικονίζει την ένταση απόγνωσης των νοικοκυριών των μισθωτών και των άνεργων. Κατατάσσει τα νοικοκυριά σε πολυκατοικία, με βάση τον δείκτη απόγνωσης, η οποία αποτελείται από πέντε ορόφους (ισόγειο, τέσσερις ορόφους και ρετιρέ). Στο ισόγειο διαμένουν οι ένοικοι με δείκτη απόγνωσης μεγαλύτερο του 0,8 γεγονός που αντικατοπτρίζει ότι η πλειοψηφία των ενεργών μελών των νοικοκυριών είναι άνεργοι. Επιπρόσθετα, ελάχιστοι από τους άνεργους του ισογείου λαμβάνουν επίδομα ανεργίας. Στον πρώτο όροφο διαβιούν τα νοικοκυριά με τιμές του δείκτη 0,8 έως 0,6 δηλαδή τα νοικοκυριά που κάποια μέλη τους έχουν απασχόληση με αμοιβές γύρω από τα όρια του κατώτατου μισθού και συγκεντρώνει περισσότερους άνεργους που λαμβάνουν επίδομα ανεργίας. Όσο ανεβαίνουμε τους ορόφους ο δείκτης μειώνεται και τέλος στο ρετιρέ ο δείκτης έχει τιμή μηδέν, τα νοικοκυριά δεν έχουν άνεργα μέλη και αμείβονται μισθούς υψηλότερους των 1.000 ευρώ. Ωστόσο και οι ένοικοι του ρετιρέ φαίνεται να έχουν επηρεαστεί από την πρόσφατη οικονομική κρίση. Η παραπάνω πολυκατοικία διαθέτει και υπόγειο στο οποίο διαβιούν άτομα περιθωριοποιημένα, κοινωνικά αποκλεισμένα, παράνομοι μετανάστες, που κοιμούνται σε πεζοδρόμια και γενικά δεν καταγράφονται σε δειγματοληπτικές έρευνες και δεν εντοπίζονται στατιστικά στοιχεία για αυτή την κατηγορία ανθρώπων.⁸⁷

Σημαντικό παράγοντα για την διατήρηση της κοινωνικής συνοχής αποτελεί η υποστήριξη των πιο οικονομικά αδύναμων κοινωνικών ομάδων.⁸⁸

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο Κοινωνικός Αποκλεισμός

3.1 Από τη Φτώχεια στον Κοινωνικό Αποκλεισμό

86 Μπαλούρδος, Δ., (2012), *Η φτώχεια στην Ελλάδα: τάσεις, προκλήσεις και πολιτικές*, , ο.π. σελ. 29-30

87 Ζωγραφάκης, Σταύρος, *Η πολυκατοικία και ο δείκτης απόγνωσης*, στο Δημοσιονομική προσαρμογή: πόσο δίκαιη είναι η κατανομή των βαρών, Αθήνα (2014), Βουλή των Ελλήνων, σελ 1-10

88 Λιαργκόβας, Παναγιώτης, Πρόλογος στο *Δημοσιονομική προσαρμογή: πόσο δίκαιη είναι η κατανομή των βαρών*, Αθήνα (2014), Βουλή των Ελλήνων, σελ ν, vi, vii.

Ένα ζήτημα που απασχολεί τους θεωρητικούς του κοινωνικού αποκλεισμού, αποτελεί το αν πρόκειται για κατάσταση ή διαδικασία ή ακόμη και αποτέλεσμα, με τους περισσότερους να υποστηρίζουν τη δεύτερη ερμηνεία καθώς θεωρούν ότι εκτιμώντας καλύτερα τις διαδικασίες θα αντιμετωπιστούν καλύτερα τα αίτια του αποκλεισμού.

Στην ανάπτυξη των θεωριών του κοινωνικού αποκλεισμού οι ερευνητές συμπεραίνουν ότι η στέρηση δεν αναφέρεται μόνο σε ένα αποδεκτό εισόδημα αλλά προεκτείνεται και σε άλλες παραμέτρους της οικονομικής ζωής, όπως την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, επιχειρηματικότητα, υπηρεσιών, κατανάλωσης κλπ. Επίσης εκτείνεται και σε άλλα πεδία όπως είναι η υγεία, η παιδεία, η κοινωνική φροντίδα, η συμμετοχή στις κοινωνικές δράσεις κλπ.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι μια δυναμική έννοια, από την άποψη ότι δεν αφορά μόνο την αποστέρηση αλλά και την απουσία μιας προοπτικής εξόδου από αυτή την κατάσταση, στο βραχυπρόθεσμο ή μακροπρόθεσμο μέλλον. Αποτελεί έννοια σχετική με αναφορά σε συγκεκριμένο κοινωνικό και χρονικό πλαίσιο, και αποτυπώνεται στην ελλιπή συμμετοχή του ατόμου στα κοινά, τη ρήξη των δεσμών με την κοινωνία και γενικότερα την έλλειψη ενσωμάτωσης στην κοινωνία.⁸⁹

Κατά αυτήν την έννοια η αδυναμία συμμετοχής του ατόμου σε βασικές οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές λειτουργίες, δηλαδή η παρεμπόδιση της συμμετοχής σε θεμελιώδη οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα συνιστούν τον πυρήνα της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού και αποτελούν συνιστώσες της ευρύτερης έννοιας του αποκλεισμού (Silver, (1994), Walker and Walker (1997)).

Ο κοινωνικός αποκλεισμός, η φτώχεια και οι κοινωνικές ανισότητες είναι διαφορετικές έννοιες, και ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν μπορεί να ταυτιστεί με τις έννοιες ανεργία, φτώχεια, θρησκευτική και πολιτισμική διαφορετικότητα κλπ. καθώς όσοι βιώνουν φτώχεια ή/και κοινωνική ανισότητα δεν είναι απαραίτητα και αποκλεισμένοι και ο αποκλεισμός αποτελεί ακραία συνέπεια της οικονομικής φτώχειας, των ανισοτήτων, των πολιτισμικών διαφοροτικοτήτων κλπ.

Η μετάβαση από την έννοια της φτώχειας στην έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού λειτουργεί στη βάση ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι ένας όρος όπου το ερευνητικό ενδιαφέρον δεν εστιάζει στο εισόδημα και στην καταναλωτική δύναμη.

Ο αποκλεισμός αποτέλεσε το «σφουγγάρι» όλων των εποχών της ιστορίας της εξέλιξης του ανθρώπου αφού επιβαρύνθηκε τα πιο δύσκολα και απεχθή κοινωνικά φαινόμενα της ιστορίας,

89 Ανδριοπούλου, Ε., Παπαδόπουλος, Φ., Τσακλόγλου, Π., (2013), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ελλάδα. Επικάλυψη και Διαφοροποιήσεις*. Ερευνητική Μονάδα Κοινωνικής Πολιτικής, Φτώχεια και Ανισοτήτων, ΙΝΕ, ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, σελ. 21-22

λειτουργήσε ως ρυθμιστής των οργανωμένων κοινωνικών ανισοτήτων και παράλληλα ανέδειξε και εξαφάνισε ολόκληρους πολιτισμούς.⁹⁰

3.2. Κοινωνικός αποκλεισμός και ανισότητες

Ο αποκλεισμός είναι ένα φαινόμενο που προέρχεται από την ύπαρξη των κοινωνικών ανισοτήτων ως δομικού στοιχείου της κοινωνίας μας. Την ίδια στιγμή περικλείει ακραία και συσσωρευμένη κοινωνική ανισότητα⁹¹ με σύνθετο και συλλογικό χαρακτήρα που κάνει ορατά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μιας κοινωνίας.

Οι κοινωνικές ανισότητες έχουν ποικίλες όψεις. Συνδέονται κατά κύριο λόγο με την κοινωνική θέση του ατόμου ή με την αναγνώριση της οποίας χαίρει, ή λόγω της εκπαίδευσης ή του μορφωτικού του επιπέδου ή των υλικών αγαθών των οποίων κατέχει. Ένας τομέας στον οποίο αποτυπώνονται έντονα οι κοινωνικές ανισότητες είναι η εκπαίδευση η οποία διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή του ατόμου και στην περαιτέρω εξέλιξή του. Αν και η πρόσβαση στην εκπαίδευση μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο είναι περισσότερο δημοκρατική, εντούτοις υπάρχουν αποκλεισμοί στις χώρες του λεγόμενου ανεπτυγμένου κόσμου, οι οποίοι διαφοροποιούνται από χώρα σε χώρα.

Άλλοι παράγοντες που αυξάνουν τις ανισότητες και τον αποκλεισμό είναι το πολιτιστικό και κοινωνικό κεφάλαιο. Οι έχοντες και κατέχοντες οικονομική ισχύ, σύμφωνα με τον Μάρξ, έχουν ταυτόχρονα τη δύναμη να ελέγχουν και την πολιτική, την εκπαίδευση, τον πολιτισμό, τη θρησκεία καθώς και το εποικοδόμημα των αξιών μιας κοινωνίας. Σε κάθε περίπτωση κινητήρια δύναμη των κοινωνικών ανισοτήτων και του αποκλεισμού είναι η εξουσία, η οποία καθορίζει τις σχέσεις μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας, και ασκείται μέσω των διαφόρων θεσμών, οι οποίοι σχηματίζουν τα κοινωνικό-οικονομικά και πολιτικά πλαίσια.

3.3 Προσεγγίζοντας τον Κοινωνικό Αποκλεισμό

Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις μεγάλες φάσεις της εξέλιξης της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού οι οποίες ταυτίζονται με τις κυριότερες φάσεις εξέλιξης της κοινωνιολογικής επιστήμης. Η πρώτη φάση άφορα στην ευρωπαϊκή κλασσική κοινωνιολογία με τους πατέρες θεμελιωτές της να επιχειρούν να ερμηνεύσουν τους κανόνες της κοινωνικής συνοχής, του κοινωνικού δεσμού και της κοινωνικής παθολογίας. Η δεύτερη αντιστοιχεί στην αμερικάνικη κοινωνιολογία της παρέκκλισης (deviance). Η τρίτη κατά τη διάρκεια της οποίας γίνεται άμεσα η

90 Παπαδοπούλου, Δέσποινα, (2012), ο.π. σελ. 69-71

91 Παπαδοπούλου, Δέσποινα, (2012), ο.π. σελ. 105.

χρήση του όρου «κοινωνικός αποκλεισμός» αντιστοιχεί στην σύγχρονη κοινωνιολογία και στην ουσιαστική φάση ανάπτυξης της κοινωνιολογικής επιστήμης.⁹²

Οι ορισμοί για τον κοινωνικό αποκλεισμό επικεντρώνονται άλλοι στις αιτίες, άλλοι στις διαδικασίες και άλλοι στη χρηστική αξία του όρου.⁹³

Για τον Simmel, ενώ στη φτώχεια οι σχέσεις με την κοινωνία είναι αλλοιωμένες, ο αποκλεισμός δεν μεταφράζεται ως απουσία σχέσεων αλλά αποτελεί προϊόν ενός συνόλου κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων.⁹⁴ Για τον Louis το μοιρολατρικό στοιχείο που αναπτύσσεται με την φτώχεια επεκτείνεται με την προσαρμογή των φτωχών στην περιθωριοποίηση τους από την κοινωνία. Το στοιχείο αυτό συναντάτε σε όλες τις αναλύσεις του κοινωνικού αποκλεισμού.⁹⁵ Ο Ρεηγγουωτερ συσχετίζει τον αποκλεισμό με την αδυναμία -λόγω φτώχειας- της εκπλήρωσης του αναμενόμενου ρόλου: οι κοινωνικά φτωχοί υιοθετούν συμπεριφορές αποκλεισμένων ατόμων και υπόκεινται σε κοινωνικές αντιδράσεις αποκλεισμού.⁹⁶

Για τον Λύτρα ο κοινωνικός αποκλεισμός θίγει ομάδες που θεωρείται ότι αποτελούν αντικείμενο διακρίσεων και διαχωρισμών που δεν έχουν το χαρακτήρα της παραδοσιακής ανισότητας και εμπεριέχουν τον κίνδυνο κατακερματισμού της κοινωνίας ή την εμφάνιση της κοινωνίας δυο ταχυτήτων.⁹⁷

Σύμφωνα με την Παπαδοπούλου ο κοινωνικός αποκλεισμός προέρχεται από την παραγωγή και αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων και είναι αποτέλεσμα ακραίας και συσσωρευμένης κοινωνικής ανισότητας. Πρόκειται για συσσώρευση αρνητικών χαρακτηριστικών και κοινωνικών μειονεκτημάτων. Για παράδειγμα ένας ηλικιωμένος δεν αρκεί να είναι ηλικιωμένος αλλά ταυτόχρονα να μην έχει οικονομικούς πόρους για να ζήσει, να μην έχει υποστηρικτικό περιβάλλον, να μην έχει πρόσβαση στις κοινωνικές υπηρεσίες, σε παροχές που έχουν άτομα της δικής του κατηγορίας κλπ.⁹⁸

Για την Μουσούρου αποκλεισμός είναι μια κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την έλλειψη α) ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων που η κοινωνία θεωρεί βασικά β) συμμετοχή στην παραγωγή και απόλαυση κοινωνικών και δημόσιων αγαθών γ) συμμετοχή στη διαμόρφωση της έννοιας αλλά και στην άσκηση της εξουσίας. Ο ορισμός είναι ευρύς και επιτρέπει την αναζήτηση

92 Παπαδοπούλου, Δέσποινα, (2012), ο.π. σελ.69-71.

93. Κασιμάτη, Κ., *Εισαγωγή, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία*, (1998), εισαγωγή-επιμέλεια Κασιμάτη, Κ., Δημούλας, Κ., Έξαρχος, Γ., Μουσούρου, Λ., Μουσιδής, Α., Ρομπόλης, Σ., Τσαούσης, Δ., Τσιάκαλος, Γ., Ψημμένος, Ι., Αθήνα, Διονίκος, σελ. 27

94 Καντατόγλου, Λ., Ιωάννα, (2006), *Κοινωνικός Αποκλεισμός, Εντός, Εκτός και Υπό; Θεωρητικές Ιστορικές και Πολιτικές Καταβολές μιας διαφορούμενης έννοιας*, εκδόσεις Σαββάλας, σελ. 115-118.

95 Καντατόγλου, Λ., Ιωάννα, (2006), ό.π. , σελ. 118-119.

96 Καντατόγλου, Λ., Ιωάννα, (2006), ό.π. σελ. 119-120.

97 Λύτρας, Ν., Ανδρέας, Σουλιώτης, Ν., Κυριάκος, 2004, *Αποκλεισμοί στην παγκοσμιοποίηση, Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής*, Παπαζήση, Αθήνα, σελ.34.

98 Παπαδοπούλου, Δ., (2012), *Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα, Τόπος, σελ 104-106.

ποικίλων μορφών και βαθμών αποκλεισμού. Ο αποκλεισμός δε συνδέεται απλώς με τη φτώχεια αλλά αποτελεί κατά κάποιο τρόπο τη σύγχρονη εκδοχή της, ένα σύγχρονο κοινωνικό ζήτημα, ένας καινούργιος προβληματισμός όχι ως προς την αντιμετώπιση του προβλήματος αλλά για τις δυνατότητες της παρέμβασης πριν την έναρξη της διαδικασίας που οδηγεί σε αυτό ή έστω κατά τη διάρκειά της προκειμένου να τη σταματήσει ή και να την αντιστρέψει.⁹⁹

Σύμφωνα με τους Ρομπόλη και Δημουλά με τον όρο «κοινωνικός αποκλεισμός» μετατοπίζεται το θεωρητικό ενδιαφέρον α) από την επικέντρωση στο εισόδημα και την κατανάλωση προς μια ευρύτερη αντίληψη πολυδιάστατου μειονεκτήματος β) από τη στατική εικόνα μιας κατάστασης στέρησης προς μια πιο δυναμική ανάλυση διαδικασιών γ) από την επικέντρωση στο άτομο ή/στο νοικοκυριό, στην παραδοχή πως μειονέκτημα διαμορφώνεται και βιώνεται στο εσωτερικό των τοπικών κοινωνιών.¹⁰⁰

Για τους Οικονόμου και Φερώνα η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού συνιστά μια διαδικασία απόσπασης των φτωχών από τις κοινωνικές αξίες και την ηθική τάξη που συνδέουν τις κοινωνικές ομάδες, διάρρηξη των κοινωνικών δεσμών και ανεπαρκή κοινωνική συμμετοχή και κοινωνική ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία.¹⁰¹

Στην Πράσινη Βίβλο της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στο κεφάλαιο «κοινωνικός αποκλεισμός» δεν υπάρχει ορισμός αλλά έντονη ταύτιση με τη φτώχεια και την περιθωριοποίηση, με έμφαση στη διαρθρωτική φύση της διαδικασίας η οποία αποκλείει μέρος του πληθυσμού από οικονομικές και κοινωνικές ευημερίες.¹⁰²

Σύμφωνα τους Ρομπόλη και Δημουλά η διαδικασία της Ευρωπαϊκής ενοποίησης συνδέεται με μια νέα αντίληψη για την οικονομική ανάπτυξη, αλλά και με την ανάδειξη νέων τύπων φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.¹⁰³

Για τον Ι. Ψημμένο το κοινωνιολογικό ενδιαφέρον εστιάζεται στο πλαίσιο σχηματισμού των αποκλεισμένων, στις διαδικασίες και μηχανισμούς που συμβάλλουν στη δημιουργία χώρων αποκλεισμού και ομάδων, έξω και μακριά από κάθε είδους ανάπτυξη της ζωής.¹⁰⁴

Η επιστημονική χρήση του όρου κοινωνικού αποκλεισμού είναι σχετικά πρόσφατος και ουσιαστικά αναπτύσσεται στη δεκαετία του 1990-2000. Η ευρεία κοινοποίηση του όρου στην

99. Μουσούρου, Λ, Κοινωνικός Αποκλεισμός και Κοινωνική Προστασία, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, (1998), ο.π. σελ. 67-70.

100. Ρομπόλης, Σ., Δημουλάς, Κ., Οι Εταιρικές Σχέσεις στην Αντιμετώπιση του Κοινωνικού Αποκλεισμού, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, (1998), ο.π. σελ. 161.

101 Οικονόμου, Χ., Φερώνας, Α., 2006, *Οι Εκτός των Τειχών, Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*, Αθήνα, Διονίκος, σελ. 9-11.

102 Τσιάκαλος, Γ., Κοινωνικός Αποκλεισμός: Ορισμοί, Πλαίσιο και Σημασία, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, (1998), ο.π. σελ. 50.

103 Ρομπόλης, Σ., Δημουλάς, Κ., Οι Εταιρικές Σχέσεις στην Αντιμετώπιση του Κοινωνικού Αποκλεισμού, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, (1998), ο.π. σελ. 152.

104 Ψημμένος, Ι., *Δημιουργώντας Χώρους Κοινωνικού Αποκλεισμού: Η Περίπτωση των Αλβανών Ανεπίσημων Μεταναστών στο Κέντρο της Αθήνας*, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, (1998), ο.π. σελ. 222.

Ευρώπη έχει αφετηρία την Απόφαση του Συμβουλίου Υπουργών Κοινωνικών Υποθέσεων της ΕΟΚ το 1989. Η οριοθέτησή του και το εννοιολογικό του περιεχόμενο πραγματοποιείται και μέσα από τα κείμενα διαλόγου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα πλαίσια πολιτικών και παρεμβάσεων.¹⁰⁵

Πιο ολοκληρωμένη οριοθέτηση πραγματοποιείται από την τελική έκθεση της EUROSTAT (1998), σχετικά με τη διαμόρφωση μη οικονομικών δεικτών για την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, και τη διάκριση μεταξύ τους καθώς θεωρούνται δυο έννοιες όπου η μια συμπληρώνει την άλλη. Συγκεκριμένα η φτώχεια περιλαμβάνεται στην έννοια του αποκλεισμού ως ένας τύπος του, αλλά διευκρινίζεται ότι ορισμένες μορφές φτώχειας δεν οδηγούν απαραίτητα στον αποκλεισμό.¹⁰⁶

Συνεπώς ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να γίνει αντιληπτός ως μια δυναμική διαδικασία αποξένωσης από τον κοινωνικό και οικονομικό ιστό, ενώ η φτώχεια περικλείεται στα όρια της έλλειψης εσόδων και στην πενιχρή υλική ευημερία.¹⁰⁷ Η ανάλυση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρεται σε ένα ευρύ φάσμα εννοιών (π.χ. οικονομία, κοινωνικές σχέσεις, κοινωνική συμμετοχή, διαπροσωπικές σχέσεις) και αναφέρεται τόσο στην κατάσταση της μη ενσωμάτωσης όσο και στους μηχανισμούς που οδηγούν σε αυτήν την κατάσταση ή παράγονται και αναπαράγονται από αυτήν.¹⁰⁸

3.3.1. Στάδια Κοινωνικού Αποκλεισμού

Ο κοινωνικός αποκλεισμός χαρακτηρίζεται από στάδια τα οποία είναι:

- ο βαθμός κινδύνου: αφορά κατηγορίες πληθυσμού με χαρακτηριστικά που αποτελούν κοινωνικές μειονεξίες. Οι εν λόγω πληθυσμιακές κατηγορίες καθίστανται ευάλωτες μέσω συνθηκών όπως η έλλειψη βασικής εκπαίδευσης, η αδυναμία ύπαρξης στέγης, οι δύσκολες οικογενειακές συνθήκες,
- ο βαθμός της απειλής: αφορά ποικιλία καταστάσεων όπως ένα ανειδίκευτο μεγάλης ηλικίας εργατικό δυναμικό που χάνει την απασχόλησή του για μεγάλο χρονικό διάστημα, μια γυναίκα η οποία μετά από ένα διαζύγιο ή χηρεία βρίσκεται αρχηγός της οικογένειας, ένας μετανάστης με την αλλαγή της οικονομικής του κατάστασης, λόγω κοινωνικών αλλαγών κλπ. Οι καταστάσεις αυτές μπορεί να οδηγήσουν σε αποκλεισμό εάν αυτή η κατάσταση παγιωθεί.

105 Λύτρας, Ν., Ανδρέας, Ζητήματα οριοθέτησης του Κοινωνικού Αποκλεισμού, στο Αποκλεισμοί στην Παγκοσμιοποίηση, Ανδρέας, Ν., Λύτρας, Κυριάκος, Ν., Σουλιώτης, 2004, εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 27-32

106 Λύτρας, Ν., Ανδρέας, (2004), ό'π. σελ. 35

107 Αμίτσης, Γ., (2006), Η ευρωπαϊκή στρατηγική κοινωνικής ένταξης. Το θεσμικό οικοδόμημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, εκδόσεις Παπαζήση, σελ.15.

108 Τσιρώνης, Χ., (2003), Κοινωνικός αποκλεισμός και εκπαίδευση στην ύστερη νεωτερικότητα, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, σελ.16.

- βαθμός αποσταθεροποίησης: είναι αποτέλεσμα των τρόπων με τους οποίους τα άτομα αντιμετωπίζουν την απειλή, όπως το διαζύγιο, την απόλυση, ένα πρόβλημα υγείας. Αναφέρεται δηλαδή στα άτομα εκείνα τα οποία προσπαθούν να διαχειριστούν τις καταστάσεις που μπορεί να τους οδηγήσουν στον κοινωνικό αποκλεισμό. Η περίοδος αποσταθεροποίησης είναι μεγάλη, το άτομο οδηγείται στην έκπτωση σε μια «κατάσταση» αποκλεισμού.
- Ο βαθμός έκπτωσης: λόγω συσσώρευσης αρνητικών επιδράσεων για μεγάλο χρονικό διάστημα δημιουργείται ρήξη μεταξύ κοινωνικών δεσμών δημιουργώντας αδυναμία επανασύνδεσης και αναπτύσσοντας συνθήκες που μπορεί να οδηγήσουν σε πραγματικό αποκλεισμό.
- ο βαθμός του πραγματικού αποκλεισμού: αφορά στην πλήρη ρήξη των κοινωνικών δεσμών και πρωτίστως αυτών που συνδέονται με την απασχόληση, με την οικογένεια και την κατοικία. Τα άτομα σε αυτό το στάδιο είναι σε μια κατάσταση απάθειας, δε διαθέτουν αντοχές, δεν ελπίζουν και έχουν παντελή έλλειψη ενδιαφέροντος για το κοινωνικό γίνεσθαι, και για οποιαδήποτε προσπάθεια επανένταξή τους. Άτομα τα οποία δεν ελπίζουν τίποτα ενώ υπάρχει φόβος για όλα.¹⁰⁹

3.3.2. Παράγοντες που δημιουργούν Κοινωνικό Αποκλεισμό

Οι παράγοντες που δημιουργούν κοινωνικό αποκλεισμό είναι:

- α) Οικονομικοί: Προκαλείται και συντηρείται από τη φτώχεια, την ανεργία, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο κλπ.
- β) Πολιτικοί και επιστημονικός παράγοντας: ενδέχεται να οδηγήσει είτε σε δημιουργία ανατρεπτικών δράσεων είτε στη δημιουργία τρομοκρατικών ομάδων,
- γ) Ηλικιακοί: ο κοινωνικός αποκλεισμός των νέων σχετίζεται με την οικογενειακή κατάσταση, την ποιότητα της παιδείας, τον κοινωνικό περίγυρο, την ανεργία κλπ.,
- δ) Μειονοτικοί: ο κοινωνικός αποκλεισμός κάποιων ομάδων λόγω εθνικής, φυλετικής θρησκευτικής, πολιτιστικής ή γλωσσικής διαφορετικότητας,
- ε) Τοπικοί και πολεοδομικοί: αυτού του τύπου ο αποκλεισμός προκύπτει στις μεγαλουπόλεις από τη δημιουργία γκέτο,
- στ) Φυλετικοί: ανάλογα με το χρώμα, την ηλικία, την εξωτερική εμφάνιση κλπ.

¹⁰⁹Μουσουρού, Λ, (1998), ο.π. σελ. 70-72.

Επιπλέον λόγοι για κοινωνικό αποκλεισμό μπορεί να είναι η αδυναμία να ενταχθούν από τη μια και η άρνηση να ενταχθούν από την άλλη, πολλές φορές ωστόσο συνυπάρχουν και οι δυο λόγοι. Υπάρχει επίσης και ο κοινωνικός αποκλεισμός της τρίτης ηλικίας.

Δημιουργούνται πολλές ομάδες κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων όπως: άνεργοι, άστεγοι, μετανάστες, άτομα τρίτης ηλικίας θύματα βίας, μονογονεϊκές οικογένειες, χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών, άτομα με παραβατική συμπεριφορά, αποφυλακισμένοι, άτομα με ψυχικές ασθένειες, άτομα με ειδικές ανάγκες (ΑΜΕΑ), άτομα με θρησκευτικές ή πολιτισμικές μειονότητες, (τσιγγάνοι, μουσουλμάνοι κλπ), άτομα με σεξουαλικές ιδιαιτερότητες κλπ.¹¹⁰

3.3. Ιστορική αναδρομή του Κοινωνικού Αποκλεισμού

Ο κοινωνικός αποκλεισμός πρωτοεμφανίστηκε στα μέσα του 20ου αιώνα ως αποτέλεσμα των κοινωνικών και κοινωνικών συνθηκών που επικρατούσαν και χρησιμοποιήθηκε ως όρος για να περιγράψει τους φτωχούς με την έννοια των αποκλεισμένων.

Ως όρος, ο κοινωνικός αποκλεισμός χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά τη δεκαετία του 1960 από τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Σχεδιασμού της Γαλλίας Pierre Masse, στο έργο του *Les Dividendes du Progress*. Ήταν περισσότερο περιγραφή της κοινωνικής ομάδας η οποία παρόλο που διαβιούσε εντός της κοινωνίας που ευημερούσε οικονομικά, δεν συμμετείχε στην αυτήν την οικονομική ανάπτυξη, και παράλληλα διέκρινε την αδυναμία των ατόμων αυτών για κοινωνική προσαρμογή στα εκάστοτε δεδομένα. Επιπλέον, ο Masse είχε την πεποίθηση ότι ο αριθμός των ατόμων αυτών θα μειώνονταν σταδιακά, μέχρι να μειωθούν ορατά.¹¹¹

Οι πρώτες αναφορές αποσαφήνισης του όρου του κοινωνικού αποκλεισμού εντοπίζονται στη Γαλλία το 1974 από τον Rene Lenoir στο βιβλίο του «*Les exclus: un Francais sur dix*», Εκεί συσχετίζει τον κοινωνικό αποκλεισμό με τον αποκλεισμό από την ανάπτυξη αλλά και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των κοινωνικών τάξεων στην κοινωνία που διαβιούσαν¹¹² και αναφέρεται στις πληθυσμιακές ομάδες που ζούσαν περιθωριοποιημένοι και δεν είχαν πρόσβαση στην κοινωνική ασφάλιση, όπως ΑΜΕΑ, ηλικιωμένοι, μονογονικές οικογένειες, άστεγοι κλπ.¹¹³

Θεμελιώδης προσέγγιση σε ακαδημαϊκό επίπεδο, για τον κοινωνικό αποκλεισμό είναι αυτή της Silver η οποία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν τρεις κατηγορίες – παραδείγματα. Το πρώτο είναι η «αλληλεγγύη», (solidarity), το δεύτερο της εξειδίκευσης (specialization) και το

110 Τσαούσης, Δ.Γ., (2007), οπ, σελ 1

111 Masse, P., Berbard, P., (1969), *Les Dividendes du Progress*, Seuil, Paris, p.17.

112 Τσιάκαλος, Γ., (1998), *Κοινωνικός αποκλεισμός, Ορισμοί, Πλαίσιο Σημασία Σε κέντρο κοινωνικής μορφολογίας και κοινωνικής πολιτικής*, Κασιμάτη, Κ., επιμ. Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική εμπειρία, Αθήνα, Gutenberg, σελ. 31.

113 Παπαδοπούλου, Δ., (2002), *Κοινωνικός Αποκλεισμός, Για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε*, Αθήνα, Αρμός, σελ.369.

τρίτο του μονοπωλίου (monopoly). Το πρότυπο της αλληλεγγύης έλκει την καταγωγή του από την δημοκρατική παράδοση της Γαλλίας και τον Διαφωτισμό, το παράδειγμα της εξειδίκευσης οφείλει την ορολογία του, στη φιλελεύθερη παράδοση του Αγγλοσαξωνικού συστήματος, ενώ το πρότυπο του μονοπωλίου στη σοσιαλδημοκρατία, και εφαρμόστηκε με επιτυχία στις Σκανδιναβικές χώρες.¹¹⁴

Ο όρος αλληλεγγύη προσδιορίζει την μακροχρόνια ανεργία αλλά και τους ευμετάβλητους κοινωνικούς δεσμούς: κοινωνική απομόνωση, οικογενειακή αστάθεια, παρακμή της ταξικής αλληλεγγύης κλπ. Ο όρος εξειδίκευση προσδιορίζει την κοινωνική διαφοροποίηση στην αγορά εργασίας, του οικονομικού διαχωρισμού της εργασίας και του επιμερισμού των οικονομικών και κοινωνικών πεδίων που διαχωρίζουν τις δομές, δημιουργούνται ανταγωνιστικές αγορές, ενώσεις κλπ. Ο φιλελευθερισμός σχεδιάζει την κοινωνική, οικονομική και πολιτική τάξη ως δομές και σχέσεις ανταλλαγών με τα αντίστοιχα δικά τους συμφέροντα και κίνητρα. Το μονοπώλιο προσδιορίζεται χρονικά από τον Βέμπερ και τον Μάρξ και έχει μεγάλη επίδραση στην ευρωπαϊκή αριστερά, η οποία διακρίνει τον κοινωνικό αποκλεισμό ως αποτέλεσμα του μονοπωλίου, που προκύπτει από την αλληλεπίδραση μεταξύ της κοινωνικής τάξης και της πολιτικής εξουσίας και ικανοποιούσε τα συμφέροντα τους. Το μονοπώλιο παράγει ανισότητες και ο αποκλεισμός καταπολεμάται με συμμετοχή όλων των πολιτών στην κοινότητα.¹¹⁵

Για την Silver ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει διάφορες μεταβλητές, γίνεται αντιληπτός αλλά και συγγέεται με τη φτώχεια, την ανισότητα και τις διακρίσεις, την περιθωριοποίηση, τη διαφορετικότητα κλπ. Αυτό σημαίνει ότι ο ορισμός ενός μόνο του όρου του κοινωνικού αποκλεισμού δεν καθίσταται δυνατή.¹¹⁶ Τα παραπάνω παραδείγματα της Silver προσδιορίζουν τις βαθύτερες αιτίες εμφάνισης του κοινωνικού αποκλεισμού στις κοινωνίες και αποτελούν πρωτοπόρα έκφραση του φαινομένου.¹¹⁷

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού προβλήθηκε περισσότερο στον επιστημονικό χώρο κατά την δεκαετία του 1990. Η Levitas εμβάθυνε περισσότερο στις αναλύσεις της Silver με στόχο την περαιτέρω ανάλυση του φαινομένου του αποκλεισμού. Η προσέγγιση της κοινωνιολόγου Ruth Levitas επικεντρώνεται στα δομικά χαρακτηριστικά των αιτιών του φαινομένου, η οποία διακρίνει τρεις προσεγγίσεις: α) η πρώτη αφορά στον αποκλεισμό ως συνέπεια της φτώχειας, και εστίασε στον αναδιανεμητικό (Redistributive Discourse – RE.D.) ρόλο β) η δεύτερη θεωρεί την αμειβόμενη εργασία καθώς και η αύξηση των επιπέδων παροχών ως μέσο επίτευξης της κοινωνικής

114 Silver, H., (1994), «*Social Exclusion and Social Solidarity: Three paradigms*», *International Labour review*, Vol.133, 5-6, σελ.539-540.

115 Silver, H., (1994), «*Social Exclusion and Social Solidarity: Three paradigms*», *International Labour review*, Vol.133, 5-6, σελ.533-543.

116 Silver, H., (1994), «*Social Exclusion and Social Solidarity: Three paradigms*», *International Labour review*, Vol.133, 5-6, σελ.539-540.

117 Φερώνας, Α., (2019), Κοινωνικός Αποκλεισμός και Κοινωνική Αλληλεγγύη στην Ελλάδα της κρίσης, , Διονίκος, Αθήνα, σελ.119

ενσωμάτωσης γ) η τρίτη εστιάζει στους ηθικούς και πολιτισμικούς λόγους πρόκλησης της φτώχειας, που περιέχει εντός της και την έλλειψη κοινωνικών δικαιωμάτων.¹¹⁸

Ο Serge Paugam Γάλλος ερευνητής προτείνει την κατάταξή τους σε τρεις βασικούς πυλώνες: ο πρώτος πυλώνας θα μπορούσε να ονομαστεί «Αναπαραγωγή των ανισοτήτων» ή αλλιώς «Οικονομικός Αποκλεισμός», ο δεύτερος «Χαλάρωση και διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού» η αλλιώς «κοινωνικός αποκλεισμός με στενή έννοια» και ο τρίτος πυλώνας «Απουσία των ανθρώπινων δικαιωμάτων και όρια παρέμβασης της κοινωνικής πολιτικής» η αλλιώς «Νομικός Αποκλεισμός». Οι δύο πρώτοι πυλώνες βρίσκονται στα θεμέλια των κοινωνικών επιστημών και ο τρίτος πυλώνας προέρχεται από τις νέες μορφές λειτουργίας του πολυδιάστατου κρατικού μηχανισμού.¹¹⁹

Η έννοια του αποκλεισμού διεκδικεί την ιδιαιτερότητα της μέσα από τέσσερα στοιχεία σε σχέση με τις υπόλοιπες παραδοσιακές έννοιες των κοινωνικών επιστημών. Τα στοιχεία είναι:

α) μια έννοια πολυδιάστατη και πολυεπίπεδη, αναφέρεται σε πολύ διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης και παραπέμπει σε διαφορετικής φύσης κοινωνικά φαινόμενα. Ειδικότερα αποκλεισμένοι μπορεί να υπάρχουν σε κάθε επίπεδο μιας κοινωνικής ιεραρχίας και μπορεί να εμφανιστεί σε ανόμοια άτομα που βιώνουν την καθημερινότητά τους σε διαφορετικές συνθήκες.

β) Ο αποκλεισμός είναι μια έννοια πολιτικής διαχείρισης, είναι προϊόν πολιτικής διαχείρισης και των διαρθρωτικών αλλαγών της οικονομικής και κοινωνικής τάξης που υφίστανται οι σύγχρονες κοινωνίες του δυτικού κόσμου. Εστιάζουν, δηλαδή στο να εξυπηρετήσουν την ανάγκη για πολιτική διαχείριση των διαρθρωτικών αλλαγών, σε κοινωνικό – οικονομικό επίπεδο και των κρίσεων σε πολιτικό επίπεδο.

γ) μια έννοια-ορίζοντα, καθώς διαφοροποιείται ανάλογα με τις περιόδους που διανύουμε και τους χώρους μέσα στους οποίους καλείται να λειτουργήσει, με την έννοια δηλαδή ότι εγκαινιάζει νέα πεδία στην κοινωνική έρευνα και στην επιστημονική άποψη.

δ) μια έννοια που αναφέρεται σε μια διαδικασία και όχι μια κατάσταση, δεδομένου ότι δεν υπάρχει κάτι μετρήσιμο. Αποτελεί διαδικασία η οποία διεισδύει σε γνωστές και παραδοσιακές καταστάσεις που τις χρησιμοποιεί ως κύρια αιτία ή αιτιατό. Προσεγγίζεται ως μια δυναμική διαδικασία ή αλλιώς πορεία ένταξης ή αποκλεισμού των οποίων τα στοιχεία καλείται να διαγνώσει η κοινωνική επιστήμη κατά περίπτωση και όχι συλλογικά.¹²⁰

ΚΕΦΑΛΙΑΙΟ 4°

118 Levitas, Ruth, (1998), *The Inclusive Society? Social Exclusion and the new Labour*, Macmillan, London, p.14

119 Λιοδάκης, Γιώργος, *Τάσεις Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα και ορισμένες επιπτώσεις στην Κοινωνική Σύγκρουση*, στο Διεθνές Συνέδριο "Κοινωνία των 2/3", Διαστάσεις του Σύγχρονου Κοινωνικού Προβλήματος, Πάκος Θεοφάνης, (επιμ), Αθήνα, 2000, Πάντειο Πανεπιστήμιο, σελ 943-956.

120 Παπαδοπούλου, Δέσποινα, (2012), ο.π. σελ. 76-81.

4.1 Προγράμματα Αντιμετώπισης της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού από Διεθνείς Οργανισμούς

Έμφυτο χαρακτηριστικό των κοινωνιών αποτελεί η ανάγκη για πρόοδο και ευημερία. Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός κατέχουν κυρίαρχη θέση στο δημόσιο διάλογο έχοντας ξεπεράσει τα όρια των εθνικών πολιτικών και στρατηγικών.

Ο Επίτροπος Απασχόλησης και Κοινωνικών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης κ. Νικολά Σμίτ δήλωσε: «Σήμερα πάνω από ένα στα πέντε άτομα στην Ε.Ε. διατρέχουν τον κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Τα συστήματα ελάχιστου εισοδήματος υπάρχουν σε όλα τα κράτη μέλη, αλλά η ανάλυση δείχνει ότι δεν είναι πάντα επαρκή, δεν φτάνουν σε αυτούς που τα χρειάζονται ούτε παρακινούν τους ανθρώπους να επιστρέψουν στην αγορά εργασίας. Δεδομένου ότι το κόστος ζωής αυξάνεται, όπως και η αβεβαιότητα, πρέπει να βεβαιωθούμε ότι τα δίχτυα ασφαλείας που διαθέτουμε είναι ικανοποιητικά. Θα πρέπει να προσέξουμε ιδιαίτερα πως θα φέρουμε πίσω τους νέους στην εργασία ακόμα και μέσω της στήριξης του εισοδήματος, έτσι ώστε να μην παγιδευτούν στον φαύλο κύκλο του αποκλεισμού».¹²¹

Οι παγκόσμιοι ηγέτες το 2015 ενέκριναν ομόφωνα την ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (ΣΒΑ). Ο Αντόνιο Γκουντέρες επεσήμανε ότι «Οι Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι το μονοπάτι που μας οδηγεί σε έναν κόσμο δικαιότερο, πιο ειρηνικό και ευημερούντα σε έναν υγιή πλανήτη. Είναι επίσης μια πρόκληση για αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών. Δεν υπάρχει μεγαλύτερο καθήκον από το να επενδύσουμε στην ευημερία των νέων».¹²²

Ο ΟΗΕ έχει θέσει δεκαεπτά (17) στόχους για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού μέχρι το 2030¹²³ και είναι: 1. Μηδενική φτώχεια, 2. Μηδενική πείνα, 3. Καλή υγεία και ευημερία, 4. Ποιοτική εκπαίδευση, 5. Ισότητα των φύλων, 6. Καθαρό νερό και αποχέτευση, 7. Φθηνή και καθαρή εργασία, 8. Αξιοπρεπής εργασία και Οικονομική ανάπτυξης, 9. Βιομηχανία, Καινοτομία και Υποδομές, 10. Λιγότερες ανισότητες, 11. Βιώσιμες πόλεις και κοινότητες, 12.Υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή, 13.Δράση για το κλίμα, 14. Ζωή στο νερό, 15. Ζωή στη στεριά, 16. Ειρήνη, Δικαιοσύνη και ισχυροί θεσμοί, 17. Συνεργασία για τους

121 https://greece.representation.ec.europa.eu/news/elahisto-eisodima-hreiazontai-apotelesmatikotera-metra-gia-tin-katapolemisi-tis-ftoheias-kai-tin-2022-09-28_el. Προσπελάστηκε στις 22/2/2025.

122 <https://unric.org/el/17-%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%BF%CE%B9-%CE%B2%CE%B9%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%B7%CF%83-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7%CF%83/> Προσπελάστηκε στις 19/2/2025.

123 <https://unric.org/el/10-%CF%80%CF%81%CE%AC%CE%B3%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%80%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%81%CE%AD%CF%80%CE%B5%CE%B9-%CE%BD%CE%B1-%CE%B3%CE%BD%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B6%CE%B5%CF%84%CE%B5-%CE%B3%CE%B9%CE%B1/> Προσπελάστηκε στις 19/2/2025.

στόχους.¹²⁴ Τοποθετούν την καταπολέμηση της φτώχειας και την βιώσιμη ανάπτυξη στην ίδια ατζέντα πρώτη φορά.

4.2. Πως προσεγγίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση τη Φτώχεια και τον Κοινωνικό Αποκλεισμό

Το 1975 το Συμβούλιο Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και προκειμένου να προβάλλει το πρόβλημα της φτώχειας στα κράτη μέλη εγκρίνει την διαδοχική εφαρμογή τριών κοινοτικού προγράμματος για την καταπολέμηση της φτώχειας:

- (φτώχεια I, 1975-1980), ορίζοντας ως φτωχά τα άτομα και τις οικογένειες των οποίων οι πόροι είναι περιορισμένοι ώστε να αποκλείονται από το ελάχιστο παραδεκτό τόπο ζωής.
- Το δεύτερο κοινοτικό πρόγραμμα (φτώχεια II 1984-1988), εγκρίνεται το 1984 ως συνέχεια του πρώτου προγράμματος τροποποιώντας τον ορισμό, σύμφωνα με τον οποίο ως φτωχοί ορίζονται τα πρόσωπα, οι οικογένειες και τα σύνολα ανθρώπων των οποίων οι πόροι (υλικοί, πολιτιστικοί, κοινωνικοί) είναι τόσο περιορισμένοι ώστε να αποκλείονται από τον ελάχιστο παραδεκτό τρόπο ζωής στις χώρες που ζουν.
- Το τρίτο κοινοτικό πρόγραμμα (φτώχεια III, 1984-1994), για την καταπολέμηση της φτώχειας παρουσιάζεται ως «Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα κοινοτικής δράσης για την οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των λιγότερο ευνοημένων κοινωνικών ομάδων» και όχι ως φτώχεια III. Το ενδιαφέρον σε αυτό το πρόγραμμα μετατοπίζεται στην αντικατάσταση της ερμηνείας της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.¹²⁵

Το 1987 Το Συμβούλιο αποφάσισε την εφαρμογή του προγράμματος MDP (Food Distribution for the Most Deprived Persons). Αρχίζει η Κοινότητα να παρεμβαίνει με την επέκταση ρυθμίσεων για την καταπολέμηση της ανεργίας και την ανακούφιση συγκεκριμένων ευπαθών ομάδων. Το 1988 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσιεύει για πρώτη φορά ένα κείμενο στο οποίο γίνεται λόγος για κοινωνικό αποκλεισμό, περιθωριοποίηση και νέες μορφές φτώχειας. Το 1989 εφαρμόζει τον «Κοινοτικό Χάρτη των Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων». Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους υιοθετεί μια απόφαση για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Τον όρο «Κοινωνικός αποκλεισμός», ασπάζεται πλέον η Κοινότητα. Το 1990 συστήνεται το Παρατηρητήριο για τις Πολιτικές Καταπολέμησης του Κοινωνικού Αποκλεισμού, ενώ το 1992 εκφέρει τις Συστάσεις 441 όπου συστήνει στα κράτη μέλη τη θέσπιση κοινών κριτηρίων για την επάρκεια των πόρων και των παροχών των συστημάτων κοινωνικής προστασίας

124 <https://unric.org/el/17-%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%BF%CE%B9-%CE%B2%CE%B9%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%B7%CF%83-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7%CF%83/> Προσπελάστηκε στις 9/3/225

125 Οικονόμου, Χ., Φερόνας, Α., 2006, *Οι Εκτός των Τειχών, Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*, Αθήνα, Διονίκος.

και την 442/92 με την οποία ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να λάβουν μέτρα που θα επιτρέψουν τη σύγκλιση στόχων και πολιτικών για κοινωνική ένταξη. Την πολιτική για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού την αποκρυσταλλώνει στις Συνθήκες και τις Στρατηγικές. Αναφέρουμε ενδεικτικά:

Η συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), έχει ως Παράρτημα το Κοινωνικό Πρωτόκολλο, με στόχους μεταξύ άλλων την παροχή κατάλληλης κοινωνικής προστασίας και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1997 εντάσσει το Κοινωνικό Πρωτόκολλο στο κύριο σώμα της και θέτει ως στόχο την εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η στρατηγική της Λισαβόνας που δρομολογήθηκε το 2000 διαμόρφωσε ένα μηχανισμό παρακολούθησης, την Ανοιχτή Μέθοδο Συντονισμού (ΑΜΣ), για τον καθορισμό στόχων αλλά και τη μέτρηση της φτώχειας με τη χρήση μιας σειράς δεικτών. Η Συνθήκη της Νίκαιας (2001) διακηρύττει ότι η Ε.Ε. στηρίζει και συμπληρώνει με κατευθυντήριες γραμμές τα εθνικά σχέδια δράσεις των κρατών μελών στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και θεσμοθετεί την Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας. Η Στρατηγική «Ευρώπη 2020» θέτει ως στόχο τη μείωση των ανθρώπων που βρίσκονται υπό το καθεστώς φτώχειας ή και κοινωνικού αποκλεισμού σε είκοσι εκατομμύρια λιγότερους. Το 2013 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοινώνει το Ευρωπαϊκό πακέτο Κοινωνικών Επενδύσεων (SIP), ενώ το 2017 διακηρύττεται ο Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων όπου διαθέτει δέκα αρχές και δικαιώματα για την «επαρκή και βιώσιμη κοινωνική προστασία» Με την Απόφαση 2020/1512 του Συμβουλίου εγκρίθηκαν κατευθυντήριες γραμμές για τις πολιτικές απασχόλησης των κρατών μελών προκειμένου να διαμορφωθούν καλύτερες συνθήκες για επενδύσεις, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την κοινωνική συνοχή.¹²⁶

4.3 Προγράμματα που εφαρμόζονται σε εθνικό και τοπικό επίπεδο για την αντιμετώπιση της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Για την καταπολέμηση της φτώχειας και των ανισοτήτων, η τοπική αυτοδιοίκηση συχνά υιοθετεί στρατηγικές που συνδυάζουν οικονομική υποστήριξη και δράσεις κοινωνικής ένταξης. Η εφαρμογή ολοκληρωμένων προγραμμάτων που περιλαμβάνουν επιδόματα, εκπαίδευση, προγράμματα κατάρτισης και ανάπτυξη κοινωνικών δομών είναι σημαντική για τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων.¹²⁷ Οι πολιτικές που επικεντρώνονται στην αναγνώριση και ενίσχυση των τοπικών δυνατοτήτων μπορούν να διασφαλίσουν τη βιωσιμότητα των πολιτικών, και να ενισχύσουν

¹²⁶ https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_2.3.9.pdf Προσπελάστηκε στις 9/3/2025.

¹²⁷ Πετρόπουλος, Ι., (2016), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ελλάδα. Προκλήσεις και Δράσεις*, Αθήνα, Νήσος.

την κοινωνική συνοχή. Επιπλέον μέσα από δράσεις που αφορούν την κοινωνική προστασία, την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και την ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών, η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να προλαμβάνει την κοινωνική περιθωριοποίηση και να αποτρέψουν την εμφάνιση νέων κοινωνικών ανισοτήτων.¹²⁸

4.3.1. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ. - European Social Fund)

Στη Συνθήκη της Ρώμης (1957) με την οποία ιδρύεται η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), και στα άρθρα 123-125 περιγράφεται ο τρόπος λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ).¹²⁹ Το ΕΚΤ είναι ένα από τα διαρθρωτικά ταμεία της Ένωσης, και ιδρύθηκε με σκοπό την άμβλυνση των διαφορών ευημερίας και επιπέδου ζωής στα κράτη μέλη αφενός, και αφετέρου για την καταπολέμηση του αποκλεισμού από αγαθά και υπηρεσίες και την αγορά εργασίας ανάμεσα στα κράτη μέλη. Μέσα σε αυτό τον μηχανισμό υποστήριξης δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την επίτευξη της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στους κόλπους της Ε.Ε. Ο κεντρικός στόχος του ΕΚΤ είναι η χρηματοδότηση δράσεων για την προώθηση της απασχόλησης μέσα από την καλύτερη κατάρτιση των απασχολούμενων και της νέας ανταγωνιστικής επιχειρηματικότητας, η οποία παράγεται μέσα από την αναβάθμιση των ανθρώπινων πόρων και την ενεργοποίηση του κοινωνικού κεφαλαίου.¹³⁰

Οι προτεραιότητες του ΕΚΤ σχετίζονται με την ενεργοποίηση των χρηματοδοτικών εργαλείων και την κατανομή των πόρων στα κράτη μέλη που παρουσιάζουν υστέρηση στην οικονομική ανάπτυξη και εμφανίζουν απόκλιση από τους στόχους του προγράμματος γεγονός το οποίο αποτυπώνεται σε υπάρχουσες κοινωνικοοικονομικές ανισότητες.¹³¹

Η Στρατηγική της Λισαβόνας το 2000 έθεσε υψηλούς στόχους προκειμένου να καταστήσει την Ε.Ε. πιο εξελιγμένη και ανταγωνιστική, βασισμένη στη γνώση και ικανή για αειφόρο ανάπτυξη έως το 2010. Για να ενισχύσει τη Στρατηγική της Λισαβόνας το ΕΚΤ υιοθέτησε για την χρονική περίοδο 2000-2006 τις παρακάτω προτεραιότητες: α) ενεργητικά μέτρα για την αγορά εργασίας, για την καταπολέμηση και πρόληψη της ανεργίας, για τις ίσες ευκαιρίες πρόσβασης στην αγορά εργασίας, β) καλύτερη κατάρτιση και εκπαίδευση στα πλαίσια μιας πολιτικής της δια βίου μάθησης για την βελτίωση πρόσβασης στην αγορά εργασίας, γ) καταρτισμένο και ευπροσάρμοστο εργατικό

128 Σχίζας, Γ., (2004), *Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, Σαββάλας.

129 Αγγελάκη, Μαρίνα, *Υπερεθνικές Κοινωνικές Πολιτικές και Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική*, στο Κοινωνική Πολιτική Σακελλαρόπουλος, Θ., Οικονόμου, Χαρ., Σκαμνάκης, Χρ., Αγγελάκη, Μαρ., -(επιμέλεια), Διονίκος, (2018), σελ.482-483.

130 Ναγόπουλος, Νίκος, *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Μηχανισμοί Υποστήριξης. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό ταμείο (ΕΚΤ)*, στο Η Κοινωνική πολιτική Της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θ., Σακελλαρόπουλος (επιμ), Αθήνα, Διονίκος (2011), σελ. 87-128

131 Ναγόπουλος, Νίκος, (2011), ό.π. σελ. 87-128

δυναμικό με υψηλά επαγγελματικά προσόντα, και νέες μορφές οργάνωσης εργασίας και δ) επιχειρηματικότητα και συνθήκες που ευνοούν τη δημιουργία θέσεων εργασίας.¹³²

Παράλληλα το ΕΚΤ παρέχει υποστήριξη σε πέντε βασικούς τομείς δράσης: α) ενίσχυση της ικανότητας προσαρμογής εργαζομένων και επιχειρήσεων, β) βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση και τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας, γ) ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης με την καταπολέμηση των διακρίσεων και την πρόσβαση στην αγορά εργασίας μη προνομιούχων ατόμων, δ) προώθηση εταιρικών σχέσεων για μεταρρύθμιση στους τομείς απασχόλησης και ένταξης και ε) επέκταση και βελτίωση των επενδύσεων σε ανθρώπινο κεφάλαιο, και συγκεκριμένα με τη βελτίωση των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης.¹³³

Στις λιγότερο εύπορες περιφέρειες που εντάσσονται στο στόχο σύγκλισης το ΕΚΤ υποστηρίζει α) τις αυξημένες προσπάθειες για βελτίωση των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης και β) δράσεις που στοχεύουν στην ανάπτυξη θεσμικής ικανότητας και αποτελεσματικότητας του δημόσιου τομέα, σε εθνικό περιφερειακό και τοπικό επίπεδο (ΥΠΑΚΠ:20003).¹³⁴

Τα κράτη μέλη συμφώνησαν να υιοθετήσουν Εθνικά Σχέδια Δράσης στο πλαίσιο της Ανοιχτής Μεθόδου Συντονισμού (ΑΜΣ), που συμβάλλει στην υλοποίηση τεσσάρων στόχων: α) στη διευκόλυνση της συμμετοχής στην απασχόληση και της πρόσβασης σε πόρους, δικαιώματα, αγαθά και υπηρεσίες, β) στην πρόληψη κινδύνων κοινωνικού αποκλεισμού, γ) στην παροχή βοήθειας στους πιο ευάλωτους πολίτες και δ) στην κινητοποίηση και σύμπραξη όλων των αρμόδιων φορέων για την από κοινού αντιμετώπιση των ζητημάτων των ευπαθών ομάδων.¹³⁵

4.3.2. Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσαρμογής στην παγκοσμιοποίηση (Ε.Τ.Π.)

Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσαρμογής στην Παγκοσμιοποίηση (Ε.Τ.Π.) ιδρύθηκε το 2013 με τον κανονισμό 1309 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με στόχο την υποστήριξη όσων έχασαν τη θέση εργασίας τους, εργαζόμενων και αυτοαπασχολούμενων. Είναι ένα ειδικό μέσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχει ως στόχο την έκφραση αλληλεγγύης της Ένωσης προς τους Ευρωπαίους εργαζόμενους ή αυτοαπασχολούμενους που απολύθηκαν λόγω αναδιάρθρωσης όπως και τη διευκόλυνση αναζήτησης νέων θέσεων εργασίας για τους απολυμένους εργαζόμενους.¹³⁶

Το ΕΤΠ συμβάλλει στη δημιουργία μιας περισσότερο δημιουργικής και ανταγωνιστικής ευρωπαϊκής οικονομίας παρέχοντας εργασιακή συμβουλευτική, εκπαίδευση, περαιτέρω κατάρτιση.

132 Ναγόπουλος, Νίκος, (2011), ό.π. σελ. 95-96

133 Ναγόπουλος, Νίκος, (2011), ό.π. σελ. 95-96

134 Ναγόπουλος, Νίκος, (2011), ό.π. σελ. 95-96

135 Ναγόπουλος, Νίκος, (2011), ό.π. σελ. 99-100.

136 https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/funding/european-globalisation-adjustment-fund-displaced-workers-egf_el Προσπελάστηκε στις 15/3/2025

Παράλληλα προσφέρει βοήθεια στην εύρεση εργασίας. Βοηθά επίσης ανειδίκευτα και μειονεκτούντα άτομα που αναζητούν εργασία να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της αγοράς εργασίας.¹³⁷

Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσαρμογής στην Παγκοσμιοποίηση διαθέτει ετήσιο προϋπολογισμό 210 εκατομμύρια ευρώ για την περίοδο 2021-2027 και παρέχει βοήθεια σε εργαζόμενους που απολύονται, ώστε να μπορέσουν να βρουν νέα θέση ή να δημιουργήσουν δικές τους επιχειρήσεις. Οι εθνικές και περιφερειακές αρχές διαχειρίζονται τα σχέδια του ΕΤΠ.¹³⁸

Το ΕΤΠ συμπληρώνει τις υφιστάμενες υπηρεσίες στήριξης της αγοράς εργασίας με μέτρα για τους άνεργους: α) βοήθεια στην αναζήτηση εργασίας, β) συμβουλές σε θέματα επαγγελματικής σταδιοδρομίας, γ) εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση και επανακατάρτιση, δ) υπηρεσίες επαγγελματικής καθοδήγησης και ε) επιχειρηματικότητα και σύσταση επιχείρησης.¹³⁹

Μπορεί να παρέχει επίσης επιδόματα κατάρτισης, ημερήσια αποζημίωση ή παρόμοιες μορφές στήριξης, συμπεριλαμβανομένων επιδομάτων για άτομα που παρέχουν φροντίδα, επιδομάτων κινητικότητας και μετεγκατάστασης, καθώς και κίνητρα πρόσληψης για τους εργοδότες. Το ΕΤΠ δεν χρηματοδοτεί μέτρα κοινωνικής προστασίας ή επιδόματα ανεργίας.¹⁴⁰

Δικαιούχοι είναι οι εργαζόμενοι που έχουν απολυθεί, αυτοαπασχολούμενοι, έκτακτοι υπάλληλοι, και οι εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου. Οι κανόνες που διέπουν τα κριτήρια παρέμβασης, τους επιλέξιμους δικαιούχους και τα μέτρα περιλαμβάνονται στον Κανονισμό ΕΤΚ. Οι κύριες πτυχές είναι:

- όσοι χάνουν την εργασία τους λόγω της κρίσης του κορονοϊού, της ψηφιοποίησης, της αυτοματοποίησης, της μετάβασης σε μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα ή άλλων αλλαγών, είναι επιλέξιμοι για στήριξη ανεξάρτητα από το τι προκάλεσε τη μετατόπιση της θέσης εργασίας.
- Η τυπική προϋπόθεση είναι να είναι τουλάχιστον 20 εργαζόμενοι να έχουν χάσει τη θέση εργασίας τους εντός της συγκεκριμένης περιόδου αναφοράς
- το ποσοστό συγχρηματοδότησης μπορεί να κυμαίνεται από 60% έως 85%
- κάθε σχέδιο διαρκεί δυο χρόνια.¹⁴¹

137 https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/funding/european-globalisation-adjustment-fund-displaced-workers-egf_el Προσπελάστηκε στις 15/3/2025

138 https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/funding/european-globalisation-adjustment-fund-displaced-workers-egf_el Προσπελάστηκε στις 15/3/2025

139 https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/funding/european-globalisation-adjustment-fund-displaced-workers-egf_el Προσπελάστηκε στις 15/3/2025

140 https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/funding/european-globalisation-adjustment-fund-displaced-workers-egf_el Προσπελάστηκε στις 15/3/2025

141 https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/funding/european-globalisation-adjustment-fund-displaced-workers-egf_el Προσπελάστηκε στις 15/3/2025

Αιτήσεις υποβάλλουν στο Ταμείο μόνο τα κράτη μέλη και στον αρμόδιο επικοινωνίας για το ΕΤΠ στο κράτος μέλος τους.¹⁴²

4.3.3. Πρόγραμμα για την Απασχόληση και την κοινωνική καινοτομία (EaSI).

Το Πρόγραμμα για την Απασχόληση και την κοινωνική καινοτομία (EaSI) είναι ένας χρηματοδοτικός μηχανισμός σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την περίοδο χρηματοδότησης 2014-2020, ο οποίος είχε σκοπό να προάγει την ποιοτική και βιώσιμη απασχόληση υψηλού επιπέδου, να εξασφαλίσει επαρκή και κατάλληλη κοινωνική προστασία κ.λ.π.¹⁴³ Ο συνολικός προϋπολογισμός του (EaSI) για την χρονική περίοδο από 1/1/2014 έως 31/12/2020 ανέρχεται στα 958,19 εκατομμύρια ευρώ.¹⁴⁴

Οι στόχοι του (EaSI) είναι:

- ενίσχυση της οικειοποίησης των στόχων της Ένωσης και του συντονισμού της δράσης σε ενωσιακό και εθνικό επίπεδο στους τομείς της απασχόλησης, των κοινωνικών υποθέσεων και της κοινωνικής ένταξης.
- Υποστήριξη της ανάπτυξης επαρκών συστημάτων κοινωνικής προστασίας και πολιτικών για την αγορά εργασίας, μέσω της προαγωγής της χρηστής διακυβέρνησης, της αμοιβαίας μάθησης και της κοινωνικής καινοτομίας.
- Εκσυγχρονισμός της νομοθεσίας της Ε.Ε. και διασφάλιση της αποτελεσματικής εφαρμογής της.
- Ενίσχυση της διαθεσιμότητας και της προσβασιμότητας μικροχρηματοδοτήσεων για ευάλωτες ομάδες και πολύ μικρές επιχειρήσεις, και αναβάθμιση της πρόσβασης σε χρηματοδότηση για τις κοινωνικές επιχειρήσεις.¹⁴⁵

142 https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/funding/european-globalisation-adjustment-fund-displaced-workers-egf/how-apply_el Προσπελάστηκε στις 15/3/2025

143 https://www.google.com/search?q=%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1+%CE%B3%CE%B1%CE%B9+%CF%84%CE%B7%CE%BD+%CE%B1%CF%80%CE%B1%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%B7+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CF%84%CE%B7%CE%BD+%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CF%89%CE%BD%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7+%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%B1%&rlz=1C1GCEA_enGR1096GR1096&oq=%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1+%CE%B3%CE%B1%CE%B9+%CF%84%CE%B7%CE%BD+%CE%B1%CF%80%CE%B1%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%B7+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CF%84%CE%B7%CE%BD+%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CF%89%CE%BD%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7+%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%B1%&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEUUYOTIJC AEQIRgK GKABMgkIAhAhGAoYoAEyCQgDECEYChigAT IJCAQQIRgK GKABMgkIBRAhGAoYoAHS AQkxMzU5MWowajeoAgiwAgHxBbM U6QbXD15&sourceid=chrome&ie=UTF-8 Προσπελάστηκε στις 15/3/2025

144 <https://wwwapp.eetaa.gr/eu/programs/Easi.pdf> Προσπελάστηκε στις 15/3/2025.

145 <https://wwwapp.eetaa.gr/eu/programs/Easi.pdf> Προσπελάστηκε στις 15/3/2025.

Σκοπός του Προγράμματος για την Απασχόληση και την κοινωνική καινοτομία είναι η μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού, της φτώχειας αλλά την ισότητα μεταξύ των φύλλων μέσω της δημιουργίας ίσων ευκαιριών.¹⁴⁶

4.3.4. Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα

Το ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα είναι ένα πρόγραμμα που χορηγείται σε ευάλωτα άτομα και νοικοκυριά και αποτελεί δίκτυ ασφαλείας για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Το εισόδημα- αυτό θεωρείται επαρκές, και προσφέρει εγγύηση για τα ελάχιστα απαιτούμενα για την επιβίωση των ατόμων που το λαμβάνουν. Το πρόγραμμα επιδοματικής ενίσχυσης απευθύνεται σε άνεργους, ανασφάλιστες μητέρες, απροστάτευτα παιδιά, άτομα με ειδικές ανάγκες, κλπ. και είναι α) επιδότηση ανεργίας, β) το επίδομα απροστάτευτου παιδιού γ) εισοδηματική ενίσχυση γυναικών (μητρότητα) που δεν είναι ασφαλισμένες, δ) ΑΜΕΑ με πιστοποίηση αναπηρίας, ε) ανασφάλιστοι υπερήλικες, στ) ειδικές κατηγορίες ομογενών.¹⁴⁷

Το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα ανήκει στην τρίτη γενιά παρεμβάσεων «κοινωνικής αρωγής» (social assistance), δηλαδή ανήκει στη σφαίρα εκείνη της κοινωνικής πολιτικής που περιλαμβάνει το σύνολο των επιδομάτων που δίδονται στους ωφελούμενους με βάση τα εισοδηματικά τους κριτήρια. Από τις πολιτικές προστασίας ελέγχου ελάχιστου εισοδήματος ωφελούνται κυρίως πολίτες με πολύ χαμηλό εισόδημα οι οποίοι συχνά ανήκουν στους εκτός των τειχών του συστήματος (outsiders).

Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα διανέμεται σε 273.000 ευάλωτα νοικοκυριά και άτομα και εγγυάται: 200 ευρώ/μήνα για μονοπρόσωπο νοικοκυριό το οποίο αυξάνεται κατά: 100 ευρώ για κάθε επιπλέον ενήλικα και 50 ευρώ για κάθε ανήλικο μέλος. Τα Νοικοκυριά μπορούν να κάνουν αίτηση στην πλατφόρμα του προγράμματος ή μέσω των αρμόδιων υπηρεσιών του δήμου στο οποίο διαμένουν. Η έγκριση της αίτησης πραγματοποιείται κατόπιν ελέγχου των εισοδηματικών και περιουσιακών κριτηρίων καθώς και λοιπά κριτήρια που τίθενται στην Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) του προγράμματος. Η πρόσφατη τροποποίηση της Υπουργικής Απόφασης (ΚΥΑ) ορίζει ότι : το δηλωθέν εισόδημα του νοικοκυριού θα πρέπει τους τελευταίους έξι (6) μήνες να μην υπερβαίνει το εξαπλάσιο του εγγυημένου ποσού για κάθε τύπο νοικοκυριού.¹⁴⁸

146 Μαραγκός, Γ., Αστρουλάκης, Ν., (2010) *Το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα και οι πολιτικές του ελάχιστους εγγυημένου εισοδήματος στην ΕΕ-15*, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας.

147Υγαντόπουλος, Γ.Ν., και Μπαλούρδος, Δ., και Νικολόπουλος, Κ.Β., (2009), ο.π. σελ.492-497.

148 ΚΥΑ, " Τροποποίηση των όρων και των προϋποθέσεων εφαρμογής του προγράμματος Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα" ΦΕΚ3359/Β' 28-06-2021

4.3.5. Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Άπορους (T.E.B.A.), /Fund of European Aid for the Most Deprived (FEAD)

Το ΤΕΒΑ αποτελεί μέρος της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020», συστάθηκε με τον κανονισμό 223/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Μαρτίου 2014 για την χρονική περίοδο λειτουργίας από την 1η Ιανουαρίου 2014 έως την 31 Δεκεμβρίου 2020. Σε αυτό τον Κανονισμό καθορίζονται στόχοι του προγράμματος, το πεδίο εφαρμογής και στήριξης, οι διαθέσιμοι πόροι, ο κανόνες αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας του, και η διάχυση του ανά κράτος μέλος.¹⁴⁹

Οι χρηματοδοτικοί πόροι που διέθεσε η Ένωση την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020 για τον σκοπό αυτό ανέρχονται σε 3,8 δισεκατομμύρια ευρώ.¹⁵⁰ Η Ένωση παρέχει έως το 85% της χρηματοδότησης η οποία συμπληρώνεται από ίδιους πόρους των κρατών μελών με αποτέλεσμα η συνολική αξία του Ταμείου να αγγίζει τα 4,5 δις. ευρώ περίπου.¹⁵¹

Οι στόχοι του Προγράμματος Επισιτιστικής Βοήθειας ΤΕΒΑ είναι η εξάλειψη της φτώχειας και συγκεκριμένα η μείωση του αριθμού των ατόμων που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού κατά τουλάχιστον είκοσι (20) εκατομμύρια.

Με το άρθρο 2 «Ορισμοί του Κανονισμού του ΤΕΒΑ» τα κράτη μέλη μπορούν αν χρησιμοποιούν το Ταμείο με δυο τρόπους:

α) Ως επιχειρησιακό πρόγραμμα επισιτιστικής και/ή βασικής υλικής συνδρομής (ΕΠ I), παρέχουν επισιτιστική βοήθεια και υλική στήριξη όπως διανομή δεμάτων με τρόφιμα, υποστήριξη οργανώσεων που παρέχουν ζεστά γεύματα σε άστεγους, προϊόντα υγιεινής και υπνόσακους, υποστήριξη σχολικών γευμάτων για άπορα παιδιά. Εκτός τα προγράμματα αυτά εμπεριέχουν μέτρα και δράσεις όπως η συμβουλευτική σε θέματα ατομικής υγιεινής, ενημέρωση για τα προγράμματα κοινωνικής στήριξης κλπ.

β) Ως επιχειρησιακό πρόγραμμα κοινωνικής ενσωμάτωσης των απόρων (ΕΠ II), δεν παρέχει επισιτιστική βοήθεια ή υλική στήριξη. Το ΕΠ2 προβλέπει μέτρα για την κοινωνική ενσωμάτωση συγκεκριμένων ομάδων πληθυσμού, συνοδευτικά με τις εθνικές πολιτικές κοινωνικής ενσωμάτωσης, που μπορούν αν περιλαμβάνουν συμβουλευτικές δραστηριότητες παρεμφερής με εκείνες που προβλέπονται στο ΕΠ1.¹⁵²

149 <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/fead-5-2019/el/>. Προσπελάστηκε στις 15/3/2025.

150 <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/fead-5-2019/el/> Προσπελάστηκε στις 10/3/2025.

151 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0226> Προσπελάστηκε στις 10/3/2025.

152 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0226>. Προσπελάστηκε στις 10/3/2025.

Εικοσιτέσσερα κράτη μέλη επέλεξαν επιχειρησιακά προγράμματα τύπου I, ενώ τα υπόλοιπα τέσσερα επέλεξαν προγράμματα τύπου II. Κανένα κράτος δεν αξιοποίησε τη δυνατότητα επιλογής και των δύο τύπων.¹⁵³

Το TEBA θεωρείται ένα καινοτόμο πρόγραμμα όπου εκτός από τρόφιμα, περιέχει μέτρα κοινωνικής ενσωμάτωσης και προωθεί την κοινωνική ένταξη των ατόμων που βιώνουν ακραία φτώχεια.¹⁵⁴ Λειτουργεί παράλληλα με τις βιώσιμες εθνικές εξάλειψης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού (Άρθρο 3 του βασικού κανονισμού TEBA)¹⁵⁵ και υποστηρίζει δράσεις που αφορούν στη συλλογή, μεταφορά, αποθήκευση, διανομή τροφίμων καθώς και Βασικής Υλικής Συνδρομής. Υπήρξε το ad hoc χρηματοδοτικό εργαλείο της Ένωσης. Επιπλέον υποστηρίζουν συνοδευτικά μέτρα και δραστηριότητες που στοχεύουν στην κοινωνική ενσωμάτωση των ωφελούμενων απόρων.¹⁵⁶

Τα εισοδηματικά κριτήρια της ένταξης στο πρόγραμμα TEBA είναι: το εισόδημα του εξυπηρετούμενου, όπως προκύπτει από τη φορολογική του δήλωση, να μην υπερβαίνει τα 3.000 ευρώ ετησίως για μεμονωμένα άτομα και 4.500 ευρώ για ζευγάρια προσαυξανόμενο κατά 1.500 ευρώ για κάθε ενήλικο εξαρτώμενο μέλος της οικογένειας και κατά 9000 ευρώ για κάθε ανήλικο εξαρτώμενο μέλος. Στη μονογονεϊκή οικογένεια το πρώτο ανήλικο υπολογίζεται ως ενήλικας.¹⁵⁷ Επιπλέον από 1/6/2017 οι δικαιούχοι του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης (ΚΕΑ) καθίστανται αυτοδίκαια δικαιούχοι και του προγράμματος TEBA.¹⁵⁸

4.4. Προγράμματα καταπολέμησης της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού σε Τοπικό επίπεδο.

Η συμβολή της τοπικής αυτοδιοίκησης στην προστασία της κοινωνικής συνοχής και στην αποφυγή της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού θεωρείται σημαντικής σπουδαιότητας. Βασική παράμετρος για αυτή τη σχέση αποτελεί η φυσική δυνατότητα της Τ.Α. να αντιληφθεί έγκαιρα και να αντιδράσει αμεσότερα από τους αντίστοιχους μηχανισμούς του κεντρικού κράτους.¹⁵⁹

153 <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/fead-5-2019/el/>. Προσπελάστηκε στις 15/3/2025.

154 Καραμεσίνη, Μ., (2004), *Ανεργία, Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ελλάδα*, στο Πετμεζίδου, Μ., Παπαθεοδώρου, Χ., (επιμ), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Αθήνα, Εξάντας, σελ.399-438

155 <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/fead-5-2019/el/>. Προσπελάστηκε στις 15/3/2025.

156 <https://teba.opeka.gr/%cf%80%cf%81%cf%8c%ce%b3%cf%81%ce%b1%ce%bc%ce%bc%ce%b1/%ce%b8%ce%b5%cf%83%ce%bc%ce%b9%ce%ba%cf%8c-%cf%80%ce%bb%ce%b1%ce%af%cf%83%ce%b9%ce%bf/>

Προσπελάστηκε στις 23/2/2025.

157 Άρθρο 3 Αριθμ. Δ23/οικ.19162/1277 (ΦΕΚ 1066/Β/05-06-2015).

158 Άρθρο 1 της Υπουργικής Απόφασης Αριθμ. Δ23/οικ.17108/875 (1) Καθορισμός όρων και προϋποθέσεων ένταξης ωφελούμενων Επιχειρησιακού Προγράμματος "Επισιτιστική και Βασικής Υλικής Συνδρομής για το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Άπορους" (TEBA/FEAD)

159 Delitheou και Gennadopoulou (2010), όπ. σελ.3

Η άσκηση της κοινωνικής πολιτικής από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης υλοποιείται μέσω της δημιουργίας δομών και υπηρεσιών οι οποίες σχεδιάστηκαν για να παρέχουν τις υπηρεσίες τους στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες με χαρακτηριστικότερη εκείνη των Κέντρων Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η.) αλλά και δομών που εκπορεύονται από την αποκέντρωση των κεντρικών υπηρεσιών, και την εκχώρηση αρμοδιοτήτων.

Οι δήμοι παράλληλα με τα παραπάνω παρέχουν και μια πληθώρα από υπηρεσίες με κοινωνικό χαρακτήρα. Ενδεικτικά αναφέρουμε :

- ◆ Προγράμματα φροντίδας ηλικιωμένων: Πρόγραμμα Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η) και Πρόγραμμα Ανοιχτής Φροντίδας Ηλικιωμένων (Κ.Η.Φ.Η. Βοήθεια στο Σπίτι (ΒΣΣ) για πρωτοβάθμια φροντίδα ηλικιωμένων κατ' οίκον.
- ◆ Προγράμματα πρόληψης υγείας μέσω δημοσίων ιατρείων και σταθμών ψυχικής υγείας ή απεξάρτησης από εξαρτησιογόνες ουσίες όπως το ΚΕ.Θ.Ε.Α. κλπ
- ◆ Το πρόγραμμα Ψυχαργός για άτομα με ψυχικά νοσήματα
- ◆ Εναρμόνιση επαγγελματικής και Οικογενειακής ζωής
- ◆ Προγράμματα κατάρτισης ΚΕΚ με στόχο την ένταξη στην αγορά εργασίας
- ◆ Πρόγραμμα Δια βίου Μάθησης για Διαπολιτισμική Εκπαίδευση ή και Ειδική Αγωγή
- ◆ Κέντρο Συμβουλευτικής Υποστήριξης θυμάτων Βίας
- ◆ Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοιν.Σ.Ε.Π.), ΚΑΙ Κοι.Σ.Π.Ε. κα.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση έχει αναλάβει κρίσιμο ρόλο στην εφαρμογή των κοινωνικών πολιτικών, οι οποίες είναι ενδεδειγμένες για την αντιμετώπιση των προβλημάτων σε τοπικό επίπεδο, ανταποκρινόμενη στις ειδικές ανάγκες κάθε κοινότητας.

Οι Σκαμνάκης και Χάρδας (στο άρθρο τους «Κοινωνική πολιτική στο τοπικό επίπεδο, η υποκλιμάκωση της κοινωνικής προστασίας τα χρόνια της κρίσης», 2017, Κοινωνική Πολιτική 7:25-42) πραγματεύονται τις παρεμβάσεις που υλοποιούνται σε τοπικό επίπεδο, με την Τοπική Αυτοδιοίκηση να διευρύνει το φάσμα συμμετοχής της στην κοινωνική προστασία (Barnekov et al., 2013), υποστηριζόμενη από δυο πυλώνες:

ο πρώτος αφορά πολιτικές που σχεδιάζονται κεντρικά και η Τ.Α. αναλαμβάνει τη διανομή τους σε δικαιούχους με ενιαία κριτήρια, στη βάση των δικαιωμάτων που εκτιμούνται στο σύνολο της επικράτειας. Αναπτύσσονται τοπικοί μηχανισμοί απόδοσης υπηρεσιών και παροχών της τοπικής αυτοδιοίκησης, όπου η ανάμειξη τους περιορίζεται σε διαχειριστικά ζητήματα και λειτουργούν ως τοπικά παραρτήματα των κεντρικών μηχανισμών του κράτους.

Ο δεύτερος πυλώνας αφορά σε παρεμβάσεις όπου οι αυτοδιοικητικοί φορείς εμπλέκονται ως μέρη ευρύτερων σχημάτων σχεδιασμού και υλοποίησης παρεμβάσεων σε τοπικό επίπεδο (Berkel and

Borghì, 2008). Οι παρεμβάσεις αυτές περικλείουν ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών το οποίο περιλαμβάνει φροντίδα, απασχόληση αλλά και - επιδοματική κυρίως κάλυψη υλικών αναγκών λόγω φτώχειας (Brenner, 2004:114). Ο πυλώνας αυτός βρίσκεται εκτός της σφαίρας απόλυτου ελέγχου του κράτους και η συμμετοχή των αυτοδιοικητικών θεσμών διαφοροποιείται ανά περίπτωση. Και οι δυο πυλώνες υφίστανται στον τοπικό χαρακτήρα των παρεμβάσεων.¹⁶⁰

δημιουργήθηκαν δομές με σκοπό τη δημιουργία ενός δικτύου ασφαλείας και στόχο την μείωση των ανθρώπων που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, ή έχουν άλλες μειονεξίες ή διαβιούν σε νοικοκυριά με άνεργους ή έχουν άλλες αποστερήσεις.

Για την πραγματοποίηση αυτού του εγχειρήματος υπάρχουν στους δήμους οι παρακάτω δομές:¹⁶¹

1) Δομές Σίτισης και βασικών αναγκών

α) το Κοινωνικό Παντοπωλείο, αποτελεί έναν κόμβο συγκέντρωσης και διανομής αγαθών ειδών παντοπωλείου, που έχει στόχο την πρόσβαση των άπορων ατόμων και νοικοκυριών σε αγαθά, τα οποία αδυνατούν να αγοράσουν με ίδια μέσα και σκοπό την μηνιαία εξασφάλιση σταθερής τροφοδοσίας ατόμων και οικογενειών. Αυτό το Πρόγραμμα αποσκοπεί στη μείωση της φτώχειας και των ανισοτήτων και στην αποτροπή του κοινωνικού αποκλεισμού.¹⁶²

β) Η Δημοτική Ιματιοθήκη συνεργάζεται με τοπικές υπηρεσίες και φορείς αλλά και την τοπική κοινωνία προκειμένου να είναι σε θέση να προσφέρει αγαθά ατομικής υγιεινής, ειδών ένδυσης και υπόδησης, βιβλίων, παιχνιδιών και άλλων ειδών στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

γ) τα Κοινωνικά Συστήματα είναι δομές που προσφέρουν σε καθημερινή βάση το ελάχιστο αριθμό γευμάτων

δ) το Κοινωνικό Ιατρείο τα οποία προσφέρουν δωρεάν υγειονομική περίθαλψη σε άτομα που δεν έχουν πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες υγείας,

ε) και το Κοινωνικό Φαρμακείο προσφέρει δωρεάν φάρμακα και υγειονομικό υλικό

στ) το Γραφείο Διαμεσολάβησης στοχεύει στην προσφορά υπηρεσιών για τη διαμεσολάβηση και δικτύωση των πολιτών και παρέχει πληροφορίες σχετικά με το περιεχόμενο των υπηρεσιών που προσφέρουν οι κοινωνικές δομές

ζ) ο Δημοτικός Λαχανόκηπος είναι μια συγκεκριμένη έκταση του δήμου χωρισμένη σε τεμάχια, τον οποίο οι δικαιούχοι έχουν το δικαίωμα να καλλιεργήσουν μόνοι τους και με στόχο τη σίτισή τους.

η) η Τράπεζα Χρόνου είναι μια δομή μέσω της οποίας γίνονται ανταλλαγές αγαθών και υπηρεσιών μεταξύ των δικαιούχων

2) Δομές για άστεγους

¹⁶⁰ <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/eeep/article/view/14167/12834>. Προσπελάστηκε στις 9/3/2025

¹⁶¹ Κουραχάνης, Ν., (2017), *Κοινωνικές Πολιτικές Στέγασης*, Αθήνα, Παπαζήση, σελ.118-121

¹⁶² Χριστοδούλου, Α., (2017), *Τοπική Αυτοδιοίκηση και Κοινωνική Συνοχή*, Θεσσαλονίκη, Κριτική, σελ.124.

α) Τα Υπνωτήρια αστέγων είναι δομές προσωρινής διανυκτέρευσης αστέγων,¹⁶³ όπου εκτός από τις υπηρεσίες διανυκτέρευσης προσφέρονταν υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής υποστήριξης με στόχο την κοινωνική ενδυνάμωση των εξυπηρετούμενων.¹⁶⁴

β) τα Κέντρα Υποδοχής Αστέγων, δομές προσωρινής ημερήσιας διαμονής αστέγων,¹⁶⁵ οι οποίες παρέχουν υπηρεσίες πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης, υπηρεσίες ατομικής υγιεινής υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής υποστήριξης και υπηρεσίες ψυχαγωγίας των αστέγων.¹⁶⁶

Ένα από τα σοβαρά προβλήματα που γεννά ανισότητες και οδηγεί σε αποκλεισμό είναι η έλλειψη κατοικίας ή η μη επαρκή κάλυψη στέγης. Προϋπόθεση αξιοπρεπούς διαβίωσης αποτελεί η εξασφάλιση στέγης, η οποία είναι πρωταρχική ανθρώπινη ανάγκη, και η απουσία της συνιστά ένα σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα. Οι παρεμβάσεις που σχεδιάζονται και υλοποιούνται για την πρόσβαση των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων στο αγαθό της κατοικίας έχουν στόχο τη προσφορά στέγης σε νοικοκυριά ή άτομα που αδυνατούν να ανταπεξέλθουν οικονομικά στην κάλυψη των πάγιων εξόδων μιας κατοικίας. Τέτοιες περιπτώσεις είναι τα φτωχά νοικοκυριά, τα άτομα με σωματική ή ψυχική αναπηρία, οι πρόσφυγες και άλλες ευάλωτες ομάδες.¹⁶⁷

Για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και την καταπολέμηση των ανισοτήτων η εκπαίδευση και η κατάρτιση είναι θεμελιώδεις παράγοντες και η Τ.Α. πρέπει να εστιάζει στην ανάπτυξη προγραμμάτων εκπαίδευσης για ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού, όπως οι άνεργοι, νέοι και οι μετανάστες, οι ηλικιωμένοι, με σκοπό την ένταξή τους στην αγορά εργασίας και την κοινωνία.¹⁶⁸

Οι Δήμοι και οι Περιφέρειες οργανώνουν προγράμματα κατάρτισης που παρέχουν στους πολίτες τις απαραίτητες δεξιότητες για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Οι τοπικές αρχές σε συνεργασία με το Υπουργείο Εργασίας και την Ε.Ε. προσφέρουν επιδοτούμενα προγράμματα κατάρτισης, τα οποία έχουν αποδειχτεί ιδιαίτερα χρήσιμα για την κατάρτιση των νέων και των ανέργων.¹⁶⁹

Η ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία μέσω των εκπαιδευτικών και πολιτιστικών προγραμμάτων είναι μια από τις στρατηγικές που εφαρμόζονται σε τοπικό επίπεδο για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτά τα προγράμματα επικεντρώνονται στην εκμάθηση της γλώσσας, την ενημέρωση για τα δικαιώματα των μεταναστών και την ένταξή τους στην τοπική κοινωνία.

163 <https://minsdfa.gov.gr/katapolemisi-tis-ftocheias/>. Προσπελάστηκε στις 23/2/2025.

164 Κουραχάνης, Ν., (2017), *ο.π.* σελ.120-121.

165 <https://minsdfa.gov.gr/katapolemisi-tis-ftocheias/>. Προσπελάστηκε στις 23/2/2025.

166 Κουραχάνης, Ν., (2017), *ο.π.* σελ.120-121.

167 Κουραχάνης, Νίκος, (2018), *ο.π.* σελ.373-384

168 Τσουκαλά, Α., (2015), *Εκπαίδευση και Κοινωνική Πολιτική: Αντιφάσεις και Διλήμματα*, Αθήνα, Σαββάλας, σελ.76

169 Χατζηδάκης, Ι., (2019), *ο.π.* σελ.84

Για την ανάπτυξη και εφαρμογή ολοκληρωμένων στρατηγικών κοινωνικής προστασίας η τοπική αυτοδιοίκηση δημιουργεί διατομεακή συνεργασία, δηλαδή συνεργάζεται με τοπικούς φορείς και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών. Η συνεργασία αυτή επιτρέπει την αποτελεσματική κατανομή πόρων αλλά και τη δημιουργία δικτύων υποστήριξης για τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. Παράλληλα συνεργαζόμενη η Τ.Α. με Μ.Κ.Ο. και ερευνητικούς φορείς αναπτύσσει καινοτόμες στρατηγικές για την καταπολέμηση της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού. Παραδείγματα περιλαμβάνουν την ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων και συνεταιρισμών που προσφέρουν θέσεις εργασίας και ανακούφιση σε ευάλωτους πολίτες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση

5.1.Προσεγγίζοντας την Κοινωνική πολιτική

Η Κοινωνική Πολιτική έχει σύνθετο χαρακτήρα και αναφέρεται σε ένα σύνολο μορφών και μεθόδων κοινωνικής δράσης και παρέμβασης από τη μια, και σε ένα διεπιστημονικό πεδίο ανάλυσης από την άλλη. Ως όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει δράσεις που σκοπό έχουν την προαγωγή της ευημερίας (Erskine,1998 σελ.7) ενώ για τον Spicker (1995, σελ.4) η κοινωνική πολιτική βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την κοινωνική ευημερία και τους θεσμούς με στόχο την επίτευξή της μέσα από τις κοινωνικές υπηρεσίες και το κράτος πρόνοιας. Για τον Midley J. (1997, σελ. 5), ο στόχος της κοινωνικής ευημερίας συναρτά την επίτευξή της μέσα από τη διαχείριση των κοινωνικών προβλημάτων. Οι περισσότερες προσεγγίσεις για την κοινωνική ευημερία και τον ρόλο του κράτους για την επίτευξή της πορεύονται στο δρόμο που χάραξε ο R. Titmus (R. Titmus, 1974,σελ.15-16) ο οποίος υπήρξε εκφραστής της σοσιαλδημοκρατικής παράδοσης στον Αγγλοσαξωνικό χώρο. Παρόλο που το κύριο σημείο αναφοράς του για την κατανόηση της κοινωνικής πολιτικής ήταν η οργάνωση και η λειτουργία των κοινωνικών υπηρεσιών στα πλαίσια ενός «κράτους πρόνοιας», συμπεριέλαβε και ζητήματα οικονομίας καθώς και την εμπλοκή ιδιωτικού και δημόσιου χώρου, αναζήτησε τις βάσεις της κοινωνικής οργάνωσης της πρόνοιας στον αλτρουισμό αναδεικνύοντας την σημασία των κοινωνικών σχέσεων για την κάλυψη των αναγκών στα πλαίσια της τοπικής κοινωνίας.¹⁷⁰

5.1.1.Κύριες προσεγγίσεις στην Κοινωνική Πολιτική

Οι προσεγγίσεις της Κοινωνικής Πολιτικής αφορούν κυρίως στο εύρος και τις μεθόδους παρέμβασης ενός κράτους πρόνοιας, την σχέση του με την κοινωνία και τους θεσμούς αλλά και την επίτευξη της ευημερίας μέσω της κρατικής παρέμβασης. Η σοσιαλδημοκρατία, ο

¹⁷⁰ Στασινοπούλου, Ο., (2006), *Κοινωνική Πολιτική, Βασικές Έννοιες, Ιστορική Εξέλιξη, Φορείς και Πρότυπα* (Σημειώσεις του μαθήματος) Πανδημος, σελ.3-5.

νεοφιλελευθερισμός και ο μαρξισμός διαμορφώνουν το κυρίως σώμα της κοινωνικής πολιτικής. Η φεμινιστική σκέψη και τα κοινωνικά κινήματα τοποθετούνται κριτικά σε καθιερωμένες πρακτικές προωθούν καινοτομίες και δημιουργούν νέους θεωρητικούς ορίζοντες.

- 1) Η Σοσιαλδημοκρατική προσέγγιση στην κοινωνική πολιτική και το κράτος πρόνοιας αναπτύχθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα στην Αγγλία με υπέρμαχους τους Φαβιανούς σοσιαλιστές και στη Γερμανία στα πλαίσια συγκρότησης του εθνικού και κεντρικού κράτους από τον Bismark με τα εξής χαρακτηριστικά: α) η ελεύθερη λειτουργία του κράτους δημιουργεί ανισότητες β) μέσα από μεταρρυθμίσεις σταδιακά θα οδηγηθούμε στη δημιουργία μιας πιο αλληλέγγυας κοινωνίας, γ) με τη διεύρυνση της κοινωνικής λειτουργίας το εθνικό κράτος επεμβαίνει στην κοινωνική ανισότητα και προωθεί την αλλαγή, αν όχι προς τον σοσιαλισμό, τουλάχιστον προς ένα ελεγχόμενο και πιο ανθρώπινο καπιταλισμό δ) η συλλογική ρύθμιση είναι η πιο κατάλληλη για την κάλυψη των αναγκών. Ως εκφραστής της συλλογικής μορφής το κράτος θεσμοθετώντας αλλά και παρέχοντας τις απαραίτητες υπηρεσίες κινείται προς αυτή την κατεύθυνση, τουλάχιστον από την οπτική του θεσμικού αναδιανεμητικού μοντέλου.
- 2) Η Νεοφιλελεύθερη προσέγγιση σε αντίθεση με τη Σοσιαλδημοκρατική έχει αφετηρία το άτομο και την υποστήριξή του στην κάλυψη των αναγκών του. Τον πρώτο λόγο έχουν η οικονομία της αγοράς με την ελεύθερη λειτουργία της να είναι το θεμέλιο της ευημερίας. Τα ανεπίσημα δίκτυα φροντίδας (οικογένεια, συγγενείς, φίλοι, γείτονες) παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο αλλά και ο εθελοντισμός ο οποίος διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στην κάλυψη των αναγκών, στην καλλιέργεια αλληλεγγύης και κοινωνικής συνοχής. Η κοινωνική αρωγή δικαιολογείται μόνο σε περιπτώσεις όπως άτομα που αδυνατούν να καλύψουν τις ανάγκες τους με ίδια μέσα. Η κλασική νεοφιλελεύθερη προσέγγιση φαίνεται να επικρατεί καθώς ταυτίζεται με την ιδεολογία της παγκοσμιοποίησης. Το υπολειμματικό μοντέλο θεωρείται κατάλληλο στην προσέγγιση αυτή με την αντίληψη ότι η κοινωνική πολιτική απομυζά τον εθνικό πλούτο και έτσι μετακυλιέται το βάρος στους φορολογούμενους πολίτες.
- 3) Η Μαρξιστική προσέγγιση, η οποία αναπτύσσεται μετά την δεκαετία του 1970, ασκεί κριτική στη σοσιαλδημοκρατική και την νεοφιλελεύθερη προσέγγιση, στη μέθοδο ανάλυσης των κοινωνικών φαινομένων, αντλώντας από το έργο του Gramsci, Το σημαντικότερο σημείο ανάλυσης αφορά στην κατανόηση του κράτους πρόνοιας από την οπτική της μαρξιστικής θεωρίας του κράτους και της ταξικής πάλης. Για τους Μαρξιστές η ανισότητα που εδραιώνεται στο κεφάλαιο είναι συνδεδεμένη με το κοινωνικό σύστημα. Το αστικό κράτος ενσωματώνει αντιθέσεις, συγκρούσεις και αντιφάσεις της κοινωνίας που η ίδια

γεννά, και έχει σχετική αυτοτέλεια να παρεμβαίνει ενάντια στα συμφέροντα της ελίτ εξασφαλίζοντας την αναπαραγωγή του κοινωνικού συστήματος, την οποία κατά καιρούς η ίδια η ανεξέλεγκτη συμπεριφορά του κεφαλαίου θέτει σε κίνδυνο.¹⁷¹

5.1.2. Οπτικές Κοινωνικής Πολιτικής

- Η ρύθμιση και αντιμετώπιση βασικών κινδύνων (οπτική κινδύνου), όπως η ανεργία, ο θάνατος του αρχηγού της οικογένειας, τα γηρατειά και. αποτελούν βασικά μέρη της κοινωνικής πολιτικής. Για το νόημα του κινδύνου ο Green διακρίνει τρεις βασικούς τρόπους αναφοράς: τη μοίρα, τον ντετερμινισμό και τη διακινδύνευση (Kemshall, 2002). Στη νεωτερική εποχή επικρατεί η αντίληψη ότι οι κίνδυνοι αποτελούν φαινόμενα τα οποία μπορούμε να μετρήσουμε και να προβλέψουμε. Η ασφάλιση για τέτοια συμβάντα, ιδιωτική και κοινωνική βοήθησε να αποφευχθούν δύσκολες καταστάσεις, προνοώντας για την αντιμετώπισή τους (θάνατος γονέα, γέννηση παιδιού, οι μελλοντικές σπουδές του).¹⁷²
- Στη σχέση κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικής αλλαγής (οπτική της κοινωνικής αλλαγής) αναφέρθηκε ο Peter Townsend όπου υποστηρίζει ότι: « η μελέτη της κοινωνικής αυτής επιστήμης έχει ως αντικείμενο τα μέσα με τα οποία οι κοινωνίες εμποδίζουν, αναβάλλουν, εισάγουν και διαχειρίζονται αλλαγές στην κοινωνική δομή και τις κοινωνικές αξίες» (Townsend, 1975, σελ.6). Ο T. Bottomore θεωρεί σημαντική αυτή τη διάκριση προκειμένου να κατανοήσουμε την πορεία των δικαιωμάτων που συνθέτουν την ιδιότητα του πολίτη (Marshall - Bottomore 1995). Επομένως η κοινωνική πολιτική αποτελεί χρήσιμο εργαλείο για την κοινωνική αλλαγή.¹⁷³
- Υιοθετώντας μια ευρύτερη οπτική η Μαρξιστική προσέγγιση στην κοινωνική πολιτική, (οπτική της παρέμβασης στην κοινωνική αναπαραγωγή), αναζητά τα ερείσματά της στην κοινωνική αναπαραγωγή -της εργατικής δύναμης, την επίτευξη της κοινωνικής ειρήνης και συνοχής, στην κοινωνική αλλαγή, στον κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής, σε κοινωνίες ταξικού χαρακτήρα εδραιωμένες στην ανισότητα οι οποίες διακατέχονται από συγκρούσεις και αντιφάσεις. Ωστόσο η υλοποίηση των πολιτικών περικλείει και το ιδεολογικό-πολιτισμικό στοιχείο καθώς προϋποθέτει τη σύναψη κοινωνικών σχέσεων στο σημείο εφαρμογής τους (σχέσεις μεταξύ φορέων παροχής και εξυπηρετούμενων πολιτών, μεταξύ διαφορετικών φορέων παροχής αλλά και των ίδιων των πολιτών). Στην προσπάθεια κατανόησης της κοινωνικής πολιτικής θα πρέπει να αναζητάτε όχι μόνο το «τι» αλλά και το

171 Στασινοπούλου, Ο., (2006),ό.π. , σελ.34-39

172 Στασινοπούλου, Ο., (2006),ό.π. , σελ.6-7.

173 Στασινοπούλου, Ο., (2006),ό.π. , σελ.8.

«πως», τους τρόπους και τις σχέσεις μέσα από τις οποίες ασκείται η κοινωνική πολιτική αλλά και τη διαιώνιση των προβλημάτων που καλείται να επιλύσει.¹⁷⁴

- Από τη δεκαετία του '90 διάφορες προσεγγίσεις, με αφετηρία τα έργα σύγχρονων φιλοσόφων (Foucault, Leotard), επιχειρούν να προσεγγίσουν το ζήτημα της κατανομής της εξουσίας και της επιβολής του κοινωνικού έλεγχου μέσω της κοινωνικής πολιτικής, (Κοινωνική Πολιτική από την οπτική των σχέσεων εξουσίας και κυρίαρχου λόγου) (Αλεξίου 1998, Watson 2000, Ο' Brien & Penna 1997). Ο λόγος τον οποίο εκφέρουν φορείς, ειδικοί, επαγγελματίες και πολιτικοί στα πλαίσια του σχεδιασμού και εφαρμογής μέτρων κοινωνικής πολιτικής, αποτελούν ένα παράγοντα κοινωνικής κατασκευής προβλημάτων, χαρακτηρισμού και τοποθέτησης ανθρώπων σε κατηγορίες όπως «ευπαθείς πληθυσμοί», «εξαρτώμενοι», «ανάπηροι», «μετανάστες και πρόσφυγες» κλπ. με αποτέλεσμα να τους προσδίδεται μια μαζική ταυτότητα και ομοιογενοποιητική.

5.1.3. Πρότυπα Κοινωνικής Πολιτικής

Πρότυπα κοινωνικής πολιτικής

Η επιστημονική μελέτη και ανάλυση διαφορετικών συστημάτων κοινωνικής πολιτικής έχει καθιερώσει τα παρακάτω πρότυπα:

- το υπολειμματικό πρότυπο, το οποίο διαμορφώθηκε με το κράτος πρόνοιας στη μεσοπολεμική περίοδο και τα πρώτα χρόνια μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Σημείο αναφοράς του προτύπου αυτού αποτελεί η ατομοκεντρική προσέγγιση στην κάλυψη των αναγκών. Με άλλα λόγια η κάλυψη των αναγκών των πολιτών αποτελεί ατομική ευθύνη, με τη βοήθεια της οικογένεια και της τοπικής κοινότητας. Η κρατική παρέμβαση είναι περιορισμένη και αναγκαία μόνο ως δίκτυ ασφαλείας για την αποφυγή της κοινωνικής εξαθλίωσης των ευάλωτων κατηγοριών του πληθυσμού, ιδίως όταν οι άλλοι θεσμοί φροντίδας δεν λειτουργούν ή δεν επαρκούν. Το πρότυπο αυτό έχει επιλεκτική μορφή κάλυψης και η παροχή βοήθειας εδραιώνεται στην ανάγκη και την αδυναμία όπως αποδεικνύονται μέσα από ένα σύστημα κριτηρίων, εξακρίβωσης συνθηκών διαβίωσης και ελέγχου, το οποίο όμως συμβάλλει στο στιγματισμό των εξυπηρετούμενων και λειτουργεί κατασταλτικά και όχι προληπτικά.
- Το θεσμικό/αναδιανεμητικό εκπροσωπεί το μοντέλο Beveridge, το οποίο έχει συνδεθεί με τον ευρωπαϊκό καπιταλισμό, τη σοσιαλδημοκρατική προσέγγιση και την Κεουσιανή πολιτική για την οικονομία και το ρόλο του κράτους. Κύριο χαρακτηριστικό του προτύπου αυτού είναι το διευρυμένο κράτος πρόνοιας, με αναδιανεμητικές πολιτικές. Η κάλυψη των

174 Στασινοπούλου, Ο., (2006),ό.π., σελ.9-10

αναγκών γίνεται στη βάση ενός φάσματος κοινωνικών δικαιωμάτων που αντανακλούν το περιεχόμενο της ουσιαστικής ιδιότητας του πολίτη. Υπάρχει καθολική μορφή κάλυψης των αναγκών, ενισχύεται η πρόληψη με υποστήριξη συλλογικών μορφών κάλυψης κυρίως από το κράτος. Ονομάζεται θεσμικό γιατί λειτουργεί με στόχο την εδραίωση των θεσμών στην κάλυψη των αναγκών και έχει αναδιανεμητικό χαρακτήρα επειδή αποσκοπεί στην αναδιανομή του πλούτου και των ευκαιριών ως μέσο της καταπολέμησης των ανισοτήτων. Το θεσμικό/ αναδιανεμητικό πρότυπο κατακρίθηκε ως γραφειοκρατικό και σπάταλο ενώ τη δεκαετία του '90 η αναδιανομή φάνηκε να υποχωρεί μπροστά στην ανάγκη συγκράτησης των δαπανών. Για την καταπολέμηση της ανισότητας έχει υποστηριχθεί ότι σε κάποιες περιπτώσεις αν και οι συνθήκες διαβίωσης των χαμηλότερων εισοδηματικών στρωμάτων βελτιώθηκαν η ανισότητα δεν μειώθηκε. Σε αντίθεση με τα μεσαία αστικά στρώματα τα οποία ωφελήθηκαν από το διευρυμένο κράτος πρόνοιας.

- Το μεικτό ή νέο πλουραλιστικό πρότυπο αναπτύχθηκε στις δεκαετίες του '70 και του '80 ως μια διέξοδος από το δίλημμα δημόσιο ή ιδιωτικό. Ο «τρίτος δρόμος» αναζητήθηκε για την υπέρβαση των αδυναμιών και αντιφάσεων των μεταπολεμικών κρατών πρόνοιας (Giddens 1994). Το πρότυπο αυτό αναζητά μεθόδους δόκιμης σύμπραξης κρατους και αγοράς για την μείωση των δαπανών, την αύξηση της αποτελεσματικότητας και της ποιότητας των υπηρεσιών. Η οικογένεια και ο εθελοντισμός επίσης παίζουν σημαντικό ρόλο στο μικτό πρότυπο. Το πρότυπο αυτό αποτελεί «εργαλείο» άσκησης κοινωνικής πολιτικής και η από κοινού παρέμβαση κράτους, αγοράς, οικογένειας και κοινωνίας των πολιτών έχουν στόχο στην εξυπηρέτηση των πολιτών με καλύτερη ποιότητα υπηρεσιών και λιγότερο κόστος. Υιοθετείται σε πολλούς τομείς της κοινωνικής πολιτικής σε υπερεθνικό και εθνικό επίπεδο και εμφανίζει μια πολιτική και ιδεολογική ουδετερότητα.¹⁷⁵

5.2 Η Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση

Η Κοινωνική Πολιτική και η τοπική αυτοδιοίκηση συναντώνται μέσα από τις νομοθετικές ρυθμίσεις του κράτους.¹⁷⁶ Η σύνδεση της κοινωνικής πολιτικής θεωρείται συνώνυμη με τον όρο «κράτος πρόνοιας». Σύμφωνα με τον Κοντιάδη αφορά την περιγραφή του κράτους η οποία «δρα μέσω της παροχικής κοινωνικής διοίκησης, με σκοπό την άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και τη συστηματική κάλυψη κοινωνικών κινδύνων και αναγκών των πολιτών».¹⁷⁷

175 Στασινοπούλου, Ο., (2006), Κοινωνική Πολιτική, Βασικές Έννοιες, Ιστορική Εξέλιξη, Φορείς και Πρότυπα (Σημειώσεις του μαθήματος) Πανδημος, σελ.12-15

176 Spricker, P., (2004), ο.π. σελ 280

177 Κοντιάδης, Ξ., (2008), *Εισαγωγή στην Κοινωνική Διοίκηση και τους Θεσμούς Κοινωνικής Ασφάλειας*, Αθήνα, εκδόσεις Παπαζήση, σελ.17-19

Επίκεντρο της κοινωνικής πολιτικής αποτελεί η τοπική αυτοδιοίκηση οποία εμπλέκεται στην οργάνωση θεσμών και μηχανισμών κοινωνικής προστασίας.¹⁷⁸ Σύμφωνα με τον Esping-Andersen η κοινωνική πολιτική είναι συνυφασμένη με την ευημερία των πολιτών και αφορά πολιτικές που αποσκοπούν στην εξισορρόπηση των κοινωνικών και οικονομικών διαφορών. Η εφαρμογή αυτών των πολιτικών είναι συνήθως υπεύθυνη για την ενίσχυση των κοινωνικών δικαιωμάτων των πολιτών με σκοπό την μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων.¹⁷⁹

Η Κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα και η συμβολή της στην τοπική αυτοδιοίκηση στην εξάλειψη της φτώχειας και στη βελτίωση της κοινωνικής συνοχής αποτελούν θεμελιώδη για την ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους και την ενίσχυση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Η εφαρμογή της είναι ένα σύνθετο και εξελισσόμενο ζήτημα, καθώς η χώρα αντιμετωπίζει πολλαπλές κοινωνικές και οικονομικές προκλήσεις που έχουν επιδεινωθεί από την κρίση των τελευταίων δεκαετιών. Όπως επισημαίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), παρά τις προσπάθειες ενίσχυσης της κοινωνικής προστασίας και μείωσης της φτώχειας, η Ελλάδα εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σοβαρές κοινωνικές ανισότητες. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021).

Οι τοπικές αρχές στην Ελλάδα διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο στην εφαρμογή των κοινωνικών πολιτικών και στην υποστήριξη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Η Ελληνική Έκθεση για την Κοινωνική Πολιτική (2020) αναφέρει ότι πόλεις και περιφέρειες είναι το πρώτο σημείο επαφής για πολλούς πολίτες που αναζητούν βοήθεια, ειδικά σε περιοχές με σοβαρά κοινωνικά προβλήματα. (Ελληνική Έκθεση για την Κοινωνική Πολιτική 2020). Η συμβολή των δήμων στην κοινωνική πολιτική είναι ιδιαίτερα σημαντική σε τομείς υψηλής ανεργίας και φτώχειας, όπως επισημαίνεται στην έκθεση του ΟΟΣΑ (2020), η οποία αναφέρει ότι οι τοπικές κυβερνήσεις αναλαμβάνουν σημαντικές υποστηρικτικές δράσεις όπως κοινωνικά παντοπωλεία, κοινωνικές υπηρεσίες, κοινωνικές υπηρεσίες για ηλικιωμένους, για άτομα με ειδικές ανάγκες και προγράμματα κατάρτισης για άνεργους (ΟΟΣΑ, 2020).

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), οι τοπικές αρχές στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν αρκετές προκλήσεις στη διαχείριση των κοινωνικών υπηρεσιών λόγω της περιορισμένης χρηματοδότησης και της έλλειψης συντονισμού μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων διοίκησης. Παρά τις δύσκολες συνθήκες οι δήμοι έχουν αναλάβει δράση για τη στήριξη των ευάλωτων ομάδων μέσω των κοινωνικών ιδρυμάτων, όπως τα κοινωνικά ιατρεία και τα κοινωνικά φαρμακεία, που παρέχουν δωρεάν ιατρικές υπηρεσίες και φάρμακα σε πολίτες χωρίς ασφάλιση υγείας.¹⁸⁰

178 Σκαμνάκης, Χριστόφορος, *Περιφερειακές και Τοπικές Κοινωνικές Πολιτικές*, στο Κοινωνική Πολιτική, (2018), Θ., Σακελλαρόπουλος, Οικονόμου, Χ., Σκαμνάκης, Χ., Αγγελάκη, Μ., (επιμ), Αθήνα, Διονίκος, σελ.439-459.

179 Esping-Andersen, G., (1990), *The Three Worldsof Welfare Capitalism*, Princeton University Press.

180 Αλεξίου, Μ., (2022), *Η Τοπική Αυτοδιοίκηση και η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.

Ωστόσο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021)¹⁸¹ επισημαίνει ότι παρά τα θετικά αποτελέσματα του ΕΕΕ, η εφαρμογή του παραμένει προβληματική. Συχνά παρατηρούνται γραφειοκρατικές καθυστερήσεις και περιορισμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες, ιδιαίτερα σε περιοχές με χαμηλότερο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο. Η οικονομική κρίση και οι περιορισμοί στη χρηματοδότηση συνεχίζουν να αποτελούν σημαντικά εμπόδια για την πλήρη εφαρμογή των κοινωνικών πολιτικών στην Ελλάδα. Οι περιορισμένοι πόροι δυσχεραίνουν την προσπάθεια καταπολέμησης της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού, παρά τις διαρθρωτικές αλλαγές που έχουν παρατηρηθεί τα τελευταία χρόνια.

Οι τοπικές αρχές συντονίζουν επίσης προγράμματα κοινωνικής ένταξης για πρόσφυγες και μετανάστες που συχνά βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό και φτώχεια. Το Πρόγραμμα «Ένταξη των Μεταναστών και Προσφύγων» που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, έχει αποδειχτεί επιτυχές σε πολλές περιοχές, προσφέροντας στους πρόσφυγες και μετανάστες τη δυνατότητα να ενταχθούν στην κοινωνία μέσω της εκπαίδευσης και της απασχόλησης. Σύμφωνα με την Έκθεση του ΟΟΣΑ (2020) για την κοινωνική ένταξη, τα προγράμματα κοινωνικής ενσωμάτωσης σε τοπικό επίπεδο είναι πιο αποτελεσματικά όταν υπάρχει συνεργασία μεταξύ των τοπικών αρχών, των εθνικών φορέων και των διεθνών οργανισμών.

Παρά τις θετικές προσπάθειες να καταπολεμηθεί ριζικά η φτώχεια, η Ελλάδα αντιμετωπίζει πολλές αντιξοότητες στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής. Οι γραφειοκρατικές διαδικασίες και οι περιορισμένοι πόροι δυσκολεύουν την αποτελεσματική εφαρμογή των πολιτικών και ιδιαίτερα στις περιοχές που πλήττονται περισσότερο από την κρίση. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021) επισημαίνει την ανάγκη ενίσχυσης των κοινωνικών υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο τονίζοντας ότι οι περιορισμένοι πόροι και οι αδυναμία της τοπικής αυτοδιοίκησης να προσελκύσουν απαραίτητους πόρους αποτελούν εμπόδια στη μείωση της φτώχειας και στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021).

Η Στρατηγική Συνοχής της ΕΕ (2021-2027), αναγνωρίζει τις αντιξοότητες που αντιμετωπίζουν οι τοπικές κοινωνίες και προτείνει την αύξηση της χρηματοδότησης για την ενίσχυση των κοινωνικών υποδομών και την εκπαίδευση του προσωπικού που ασχολείται με την κοινωνική πολιτική. Σύμφωνα με μελέτη του ΟΟΣΑ (2020), η Ελλάδα πρέπει να προωθήσει την κοινωνική επιχειρηματικότητα και να δημιουργήσει ευνοϊκές συνθήκες για βιώσιμες θέσεις εργασίας στους τομείς της κοινωνικής πρόνοιας και υγείας, με στόχο τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και της ανεργίας. Η εφαρμογή των πολιτικών αυτών συχνά συναντά εμπόδια, κυρίως

181 Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), *Ετήσια Έκθεση για τη Φτώχεια και τις Κοινωνικές Ανισότητες στην ΕΕ στο https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0360_EL.pdf* Προσπελάστηκε στις 31/3/2025.

λόγω της ανάγκης για καλύτερη συνεργασία μεταξύ των φορέων και της απαίτησης για μια πιο οργανωμένη στρατηγική από την κεντρική κυβέρνηση και την τοπική αυτοδιοίκηση.

Για να καταπολεμηθεί η φτώχεια και να ενισχυθεί η κοινωνική συνοχή στην Ελλάδα απαιτείται μια ολοκληρωμένη στρατηγική. Αυτή η στρατηγική θα πρέπει να συνδυάζεται από την ενίσχυση των κοινωνικών υποδομών, τη συνεργασία μεταξύ της τοπικής αυτοδιοίκησης, της κεντρικής κυβέρνησης και της κοινωνίας των πολιτών αλλά και την εκπαίδευση και κατάρτιση των εύάλωτων ομάδων. Παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί σε συγκεκριμένους τομείς η Ελλάδα εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σοβαρές κοινωνικοοικονομικές δυσχέρειες όσον αφορά τη φτώχεια. Η ανάγκη για συνεχή στήριξη των κοινωνικών πολιτικών και την ουσιαστική βελτίωση των τοπικών κοινωνικών υπηρεσιών είναι πάντα αναγκαία για την μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και θα πρέπει να αποτελεί βασικό στόχο της ελληνικής πολιτείας.¹⁸²

Η θέση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Τ.Α.) στην αναδιάρθρωση του κοινωνικού κράτους είναι ουσιώδης, με κυρίαρχο στοιχείο αναφοράς τη διττή υπόσταση του θεσμικού της πυρήνα: την σύνδεσή της με την κεντρική εξουσία από τη μια, καθώς το κράτος παραμένει ο βασικός φορέας της συλλογικής κοινωνικής ρύθμισης, αναπαραγωγής και κάλυψης, και τη σχέση με την κοινωνική βάση από την άλλη. Η Τ.Α. αποτελεί έκφραση των τοπικών κοινωνικών σχέσεων και πολιτισμικά προσδιοριζόμενων ιδιαιτεροτήτων.¹⁸³

- Η αυτοδιοίκηση στη χώρα μας παρουσιάζει σημαντικές αποκλίσεις από τους αντίστοιχους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Οι αυτοδιοικητικοί θεσμοί διαθέτουν ένα ευρύ φάσμα αρμοδιοτήτων και οι επεμβάσεις τους είναι αποφασιστικού χαρακτήρα για την ποιότητα ζωής των μελών της τοπικής κοινωνίας. Η κοινωνική πολιτική στη χώρα μας σε τοπικό επίπεδο έχει εφελτήριο δυο εμπόδια: το πρώτο οφείλεται στην υστέρηση ανάπτυξης των αυτοδιοικητικών θεσμών στη χώρα, όπου μια σειρά με αλλαγές οι οποίες έλαβαν χώρα τις τρεις τελευταίες δεκαετίες διαμόρφωσαν τελικά το πλαίσιο οργάνωσης της κοινωνική πολιτικής από την αυτοδιοίκηση
- και το δεύτερο αφορά την ελλειπή παρουσία των θεσμών άσκησης κοινωνικής πολιτικής. Τα δυο αυτά εμπόδια διαμόρφωσαν μια δύναμη παρέμβαση και απόλυτα εξαρτημένη από το κράτος και τους κεντρικούς μηχανισμούς.¹⁸⁴

5.3 Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο των Δήμων και Κοινοτήτων στον Τομέα της Κοινωνικής Πολιτικής

182 Αλεξίου, Μ., (2022), *Η Τοπική Αυτοδιοίκηση και η Κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

183 Στασινοπούλου, Ο., (1992), *Κράτος Πρόνοιας*, β' έκδοση, Gutenberg, Αθήνα.

184 Σκαμνάκης, Χρ., (2018), ο.π. σελ. 456.

Από την βιβλιογραφία είναι γνωστό ότι στην Αρχαία Ελλάδα ο Κλεισθένης χώρισε την Αθηναϊκή Κοινοπολιτεία σε 10 Δήμους και ο κάθε δήμος είχε τη δική του διοικητική περιφέρεια, τη δική του ονομασία, τα δικά του διοικητικά όργανα τα οποία εκλέγονταν από τους κατοίκους του εκάστοτε δήμου. Δήμοι υπήρχαν και σε άλλες αρχαίες πόλεις όπως η Μίλητος, η Αίγινα, η Κάλυμνος κα.¹⁸⁵

Το 1828 ο Καποδίστριας διαίρεσε διοικητικά τη χώρα με την καθιέρωση των Κοινοτικών και Επαρχιακών Δημογερόντων¹⁸⁶.

Ακολουθεί ο νόμος «περί συστάσεως των Δήμων», ΦΕΚ 10^{ης} Ιανουαρίου 1834, σύμφωνα με τον οποίο η χώρα διαιρείται σε Δήμους ανάλογα με τον πληθυσμό και την έκτασή τους.¹⁸⁷

Το 1912 με το Νόμο ΔΝΖ/1912 του Ελευθέριου Βενιζέλου¹⁸⁸ μεταρρυθμίζεται η νομοθεσία για την τοπική αυτοδιοίκηση και εισάγονται ο Δήμος (αστικές περιοχές και πόλεις) και η κοινότητα (αγροτικές περιοχές), ως οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης και διαχωρίζονται σε πρωτεύουσες και πόλεις άνω των 10.000 κατοίκων και ακολουθούν οι κοινότητες με μικρότερο πληθυσμό.

Το 1927 η Τοπική Αυτοδιοίκηση διαχωρίζεται στις Περιφέρειες (αντί των Νομαρχιών) και στους Δήμους και τις Κοινότητες (Κλειώσης 1977). Συμπληρωματικά γίνεται διαχωρισμός των τοπικών ζητημάτων που διαχειρίζονται οι Δήμοι και των γενικών υποθέσεων που διεκπεραιώνονται από τα περιφερειακά κρατικά όργανα.¹⁸⁹

Στο Σύνταγμα του 1975 άρθρο 102, παρ. 1 ορίζεται ότι «η Διοίκηση των Τοπικών Υποθέσεων ανήκει εις τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοικήσεως των οποίων την πρώτη βαθμίδα αποτελούν οι Δήμοι και οι Κοινότητες».

Το 1997 με το Ν. 2539/97 «Ιωάννης Καποδίστριας» αλλάζει ριζικά το τοπίο της αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα, ο οποίος σηματοδότησε τη βούληση για μετακίνηση λειτουργιών του κράτους στο τοπικό επίπεδο και τους ΟΤΑ. Με τον Νόμο αυτό μεταρρυθμίζεται ο θεσμός της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και καθορίζει την αρχή της δημιουργία μιας ισχυρής Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ικανής να σχεδιάζει και να υλοποιεί πολιτικές τοπικής ανάπτυξης. Η χώρα διαιρέθηκε διοικητικά σε 924 δήμους και 100 κοινότητες.¹⁹⁰ Το σχέδιο Καποδίστρια άλλαξε άρδην το τοπίο της αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα.¹⁹¹

185 Τάτσος, Ν., (1998), *Οι Κρατικές Επιχορηγήσεις προς την Τοπική Αυτοδιοίκηση*, ΕΕΤΑΑ, σελ. 15.

186 Στασινόπουλος, (1975), στο ΙΤΑ (2009), σελ.121.

187 Μακρυδημήτρης, Α.,(2003), «*Κοινότητες και Δήμοι*». Σελίδες από τη διοικητική ιστορία της Ελλάδος, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης 21(1), σελ.156-170.

188 Κωστόπουλος, Τρύφων,(2000), *Ευρωπαϊκή Οικονομική Ολοκλήρωση και Εθνικό Κράτος, Περιφέρειες και Περιφερειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 209

189 Γαλανός, Γ., Αργυρόπουλος, Χαρ., Γκρούσκος, Γ. Ζλατίνη, Κ., Κότιος, Α.Κότιος, Δ., Καραγιάννης, Γ., Καϊάφα, Σ. Η., Βαλεντής, *Οδικός Χάρτης για μια δομική διοικητική μεταρρύθμιση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα*, Διάνεοσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, Σεπτέμβριος 2023, σελ. 31-37

190 Σκαμνάκης, Χριστόφορος, Πανταζόπουλος, Σταύρος, (2015), *Κοινωνική προστασία και Αυτοδιοίκηση, η εξέλιξη ενός διπλού ελλείμματος*, Περιφέρεια, ειδικό τεύχος, 89, σελ.94

191 Σκαμνάκης, Χριστόφορος, Πανταζόπουλος, Σταύρος, (2015), οπ σελ. 94

Οι αρμοδιότητες των Δήμων και Κοινοτήτων ορίζονται με το άρθρο 75 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων, Ν.3463/2006 (ΦΕΚ Α 114/30-06-2006), αφορούν στη διοίκηση τοπικών υποθέσεων και αναφέρονται σε μια μεγάλη κατηγορία κοινωνικών θεμάτων ως εξής:

A) Τομέας Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης στον οποίο περιλαμβάνεται:

- Η εφαρμογή πολιτικών ή η συμμετοχή σε δράσεις και δομές προνοιακού χαρακτήρα με στόχο την υποστήριξη και κοινωνική φροντίδα της βρεφικής και παιδικής ηλικίας και της τρίτης ηλικίας, με την ίδρυση και λειτουργία νομικών προσώπων και ιδρυμάτων, όπως παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών, βρεφοκομείων, ορφανοτροφείων, κέντρων ανοικτής περίθαλψης ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η.) και ημερήσιας φροντίδας, ψυχαγωγίας, και αναψυχής ηλικιωμένων, γηροκομείων, Κέντρα Αποκατάστασης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες κλπ. και τη μελέτη και εφαρμογή σχετικών κοινωνικών προγραμμάτων.
- Η εφαρμογή πολιτικών ή η συμμετοχή σε δράσεις και προγράμματα, που στοχεύουν στην μέριμνα, υποστήριξη και φροντίδα ευπαθών ομάδων με την παροχή υπηρεσιών υγείας και την προαγωγή ψυχικής υγείας, όπως δημιουργία δημοτικών και κοινοτικών ιατρείων κέντρων αγωγής υγείας και την προαγωγή ψυχικής υγείας, συμβουλευτικής στήριξης των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας και κέντρων πρόληψης κατά εξαρτησιογόνων ουσιών.
- Η μέριμνα για τη στήριξη των αστέγων και οικονομικά αδύνατων πολιτών, με την παραχώρηση δημοτικών και κοινοτικών οικοπέδων σε αυτούς, με τίμημα το οποίο δεν υπερβαίνει το 25% της τρέχουσας αξίας του οικοπέδου.
- Την παροχή χρηματικών βοηθημάτων, ειδών διαβίωσης και περίθαλψης σε κατοίκους που αντιμετωπίζουν έκτακτα ή σοβαρά προβλήματα διαβίωσης.
- Η σχεδίαση, η οργάνωση, ο συντονισμός και η εφαρμογή προγραμμάτων και πρωτοβουλιών για την πρόληψη της παραβατικότητας της περιφέρειάς τους, με τη δημιουργία Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης Παραβατικότητας.
- Ο σχεδιασμός και εφαρμογή προγραμμάτων ή συμμετοχή σε προγράμματα και δράσεις για την ένταξη αθίγγανων, παλιννοστούντων ομογενών, μεταναστών και προσφύγων, στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή της τοπικής κοινωνίας.
- Η προώθηση και ανάπτυξη του εθελοντισμού και της κοινωνικής αλληλεγγύης με τη δημιουργία τοπικών δικτύων κοινωνικής αλληλεγγύης, εθελοντικών οργανώσεων και ομάδων εθελοντικών οργανώσεων και ομάδων εθελοντών που θα δραστηριοποιούνται για την επίτευξη των στόχων και την υποβοήθηση του έργου της κοινωνικής προστασίας και Αλληλεγγύης του Δήμου και της Κοινότητας.
- Δημιουργία δημοτικών και κοινοτικών Γραφείων Ενημέρωσης για την Απασχόληση

- Η εξουσιοδότηση των Δημοτικών Συμβουλίων, δίνοντάς τους τη δυνατότητα τους προβαίνουν στην μείωση των δημοτικών φόρων και δημοτικών τελών έως και 50% ή και στην πλήρη απαλλαγή για άτομα με αναπηρίες, άπορους, πολύτεκνους.

Ειδικότερα για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες τα οφέλη από τη δημιουργία αποκεντρωμένων αυτοδιοικητικών υπηρεσιών με ουσιαστικές αρμοδιότητες θα ήταν καθοριστικές για την διευκόλυνσή τους και το τέλος της υποχρέωσής τους να προσέρχονται στις κεντρικές υπηρεσίες προκειμένου να διεκπεραιώσουν τις υποθέσεις τους. Με το άρθρο 94 του Νόμου 3852/2010 προστίθενται και οι παρακάτω. Ενδεικτικά αναφέρουμε:

- υλοποίηση προγραμμάτων δημόσιας υγιεινής χρηματοδοτούμενων και από πόρους της Ένωσης, προγραμμάτων εμβολιασμών, έκδοση τοπικών υγειονομικών διατάξεων και λήψη μέτρων σε θέματα δημόσιας υγιεινής
- καταβολή επιδομάτων τυφλούς, σε παραπληγικούς, τετραπληγικούς και ακρωτηριασμένους και γενικότερα επιδόματα βαριάς αναπηρίας σε άτομα με νοητική υστέρηση, ψυχιατρικά περιστατικά, και πολλές άλλες ασθένειες οι οποίες τους καθιστούν ανίκανους να εργαστούν
- έκδοση πιστοποιητικών οικονομικής αδυναμίας
- χορήγηση κάρτας αναπηρίας μετά την γνωμοδότηση από την Επιτροπή Πιστοποίησης Αναπηρίας (ΚΕΠΑ) ¹⁹²

Ο διευρυμένος ρόλος των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης μετά τον πρόγραμμα «Ιωάννης Καποδίστριας» καθώς και την καθοδήγηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση για περισσότερη αποκέντρωση των υπηρεσιών συνέβαλλε στην αναγκαιότητα μεταρρυθμίσεων στην τοπική αυτοδιοίκηση.

Επίσης ο Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων περιλαμβάνει ενδεικτικά αρμοδιότητες σε τομείς Παιδείας, Πολιτισμού και Αθλητισμού, Πολιτικής Προστασίας, Υγείας και Απασχόλησης με την ευθύνη για την κατασκευή, διαχείριση και βελτίωση των υλικοτεχνικών υποδομών του εθνικού συστήματος της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Παιδείας και ιδιαίτερα τη συντήρηση, την καθαριότητα και τη φύλαξη των σχολικών κτιρίων, την ίδρυση και λειτουργία βιβλιοθηκών, την ίδρυση και λειτουργία Κέντρων δημιουργικής απασχόλησης παιδιού, (Κ.Δ.Α.Π.), εφαρμογή πολιτικών για την προστασία της κοινότητας, η προβολή των πολιτιστικών έργων που παράγονται σε τοπικό επίπεδο, συμμετοχή σε προγράμματα δράσης και πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη εφαρμογή πολιτικών προώθησης της απασχόλησης και κοινωνικής ενσωμάτωσης διαφόρων κατηγοριών ανέργων.

192 Ε.Ε.Τ.Α.Α. (2014), "Οι Δήμοι σε αριθμούς, ΚΕΔΕ-ΕΕΤΑΑ, Αθήνα

Με το άρθρο 94 «Μεταβιβαζόμενες αρμοδιότητες στους Δήμους» του Ν.3852/2010 (ΦΕΚ 87 Α΄) καλούνται οι Δήμοι να ανταποκριθούν στις νέες αρμοδιότητες όπου οι οποίες ανήκαν στις Νομαρχίες» και αναφέρονται ενδεικτικά:

- καταβολή επιδομάτων σε διάφορες κατηγορίες ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, όπως καταβολή επιδομάτων σε τυφλούς, κωφάλαλους, με εγκεφαλική παράλυση, παραπληγικούς και τετραπληγικούς, με Νοητική υστέρηση, απροστάτευτους ανηλίκους, ανίκανους προς εργασία και σύμφωνα με τις διατάξεις τις διατάξεις και ρυθμίσεις της οικείας νομοθεσίας.¹⁹³
- Εφαρμογή προγραμμάτων εμβολιασμών και η διενέργειά τους
- Τήρηση κανόνων υγιεινής των δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων
- Οικονομική ενίσχυση αυτοστεγαζόμενων, ή μίσθωση ακινήτων
- Χορήγηση Κάρτας Αναπηρίας, μετά από γνωμοδότηση αρμόδιας επιτροπής ΚΕΠΑ
- Έκδοση πιστοποιητικών οικονομικής αδυναμίας
- Αναγνώριση δικαιούχων στεγαστικής συνδρομής

Το 2010 με το Νόμο 3852 «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης -Πρόγραμμα Καλλικράτης», και το πρώτο άρθρο του νόμου που ορίζεται ότι «οι Δήμοι είναι αυτοδιοικούμενα κατά τόπο νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και αποτελούν το πρώτο βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης». Η «Νέα Αρχιτεκτονική» είναι προσανατολισμένη στην ωρίμανση των αυτοδιοικητικών θεσμών ως προς την επικοινωνία του πολίτη με τους επίσημους τοπικούς φορείς. Με τον Νόμο 3852 συστήνονται 325 Δήμοι και 13 περιφερειακές αυτοδιοικήσεις.¹⁹⁴

Αξίζει να σημειωθεί ότι με το Νόμο «Καλλικράτης» γίνεται για πρώτη φορά πρόβλεψη της σύστασης Υπηρεσιακής Μονάδας «Άσκησης Κοινωνικής Πολιτικής και Πολιτικών Ισότητας των Φύλων» με θεσμοθετημένες αρμοδιότητες στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών.

Το 2018 με το Νόμο 4455/2018 πρόγραμμα «Κλεισθένης Ι», δημιουργούνται 332 δήμοι σε ολόκληρη την χώρα.

5.4. Τα πρώτα βήματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης μέσα από την Κοινωνική Πολιτική

Σημείο ορόσημο για τα συστήματα κοινωνικής προστασίας αποτελεί η δεκαετία του 1980 καθώς η εμφάνιση νέων κοινωνικών κινδύνων αποδεικνύει την αδυναμία διαχείρισής τους. Η

¹⁹³Άρθρο 94 Ν.3852/2010 (ΦΕΚ 87 Α΄/2010), Τομέας Ε΄.

¹⁹⁴ Σκαμνάκης, Χριστόφορος, Πανταζόπουλος, Σταύρος, (2015), οπ σελ. 95

αγορά εργασίας απαιτεί εξειδικευμένο προσωπικό, η γυναικεία απασχολησιμότητα αλλάζει το πρότυπο της παραδοσιακής οικογένειας και ο άνδρας δεν είναι πλέον ο μόνος εργαζόμενος. Η δημογραφική γήρανση αναδύει την έλλειψη δομών και υπηρεσιών για την τρίτη ηλικία. Οι παραπάνω λόγοι αποτέλεσαν την πρόκληση για μεταβολή στα συστήματα κοινωνικής προστασίας με την υιοθέτηση νέων σχημάτων. Αυτοί οι σχηματισμοί πρωτοεμφανίστηκαν με την άνοδο ενός ρεύματος που ονομάστηκε προνοιακός πλουραλισμός και το θεσμό της αυτοδιοίκησης να αναλαμβάνει σημαντικό ρόλο¹⁹⁵ Ο προνοιακός πλουραλισμός σχηματίζεται από το κράτος και τις υπηρεσίες του, τις άτυπες μορφές φροντίδας, τις εθελοντικές οργανώσεις κλπ. Η τοπική αυτοδιοίκηση σε συνεργασία με την εκκλησία, τους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, τις τοπικές οργανώσεις και τον εθελοντικό τομέα αρχίζει να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής.¹⁹⁶

Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης στο χώρο της κοινωνικής πολιτικής διευρύνεται μετά την δεκαετία του '90, και λόγω της επαφής της με την τοπική κοινωνία διατηρεί τα πλεονεκτήματα εντοπισμού των κοινωνικών ομάδων που πλήττονται αλλά και των συνθηκών που τις καθιστούν ευάλωτες. Είναι σε θέση να εφαρμόσει τις εθνικές πολιτικές και να αναπτύσσει πρωτοβουλίες, με στόχο την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών που προκύπτουν.¹⁹⁷

Η τοπική αυτοδιοίκηση αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ του κεντρικού κράτους και της τοπικής κοινωνίας για να εφαρμοστεί ο στρατηγικός και επιχειρησιακός σχεδιασμός σε όποια κοινωνική ανάγκη προκύψει.¹⁹⁸

Η λειτουργία της τοπικής αυτοδιοίκησης στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής πριν την εφαρμογή του "Καλλικράτη" παρουσιάζει ανομοιογενείς δομές και υπηρεσίες, αποσπασματικότητα, έλλειψη συντονισμού και δικτύωσης. Ειδικότερα:

- Η ανομοιομορφία δεν συνδέεται με την διαφορετική προσαρμογή στις τοπικές συνθήκες και διαφορετικότητες αλλά είναι αποτέλεσμα των συγκυριών (υπάρχουσες κρατικές δομές, εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα αλλά και απορροφησιμότητα των προγραμμάτων αυτών κλπ.).
- Η απουσία εξειδικευμένου προσωπικού παρακωλύει την υλοποίηση των δράσεων και προγραμμάτων με χρονικού ορίζοντα των δράσεων.
- Οι δυσκολίες δικτύωσης και συντονισμού κοινωνικών δράσεων μεταξύ των φορέων δημιουργούν ζητήματα συνεργασίας, η αφετηρία των οποίων βρίσκεται στο κεντρικό κράτος, με αποτέλεσμα να συμπαρασύρει και την τοπική αυτοδιοίκηση.

195 Σκαμνάκης, Χρ., (2020), *Η Κοινωνική Πολιτική στην Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, Gutenberg, σελ.32-44

196 Mishra, R., (1984), *The welfare state in crisis, social thought and social change*, New York, London, Harvester, Wheatsheaf.

197 Σκαμνάκης, Χρ., (2020), *όπ.* σελ.59

198 Σκαμνάκης, Χρ., (2020), *Η Κοινωνική Πολιτική στην Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, Διονίκος, σελ. 59.

- Οι μέθοδοι στοχοθεσίας και αξιολόγησης απουσιάζουν και οι έλεγχοι δεν υποκαθιστούν μηχανισμούς αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας της δράσης.¹⁹⁹

Οι παραπάνω λόγοι αποτυπώνουν τις αδυναμίες άσκησης των κοινωνικών πολιτικών από την τοπική αυτοδιοίκηση. Ωστόσο αναδύθηκαν πολλά παραδείγματα ορθής διαχείρισης, αποτελεσματικότητας και συντονισμού πρωτοβουλιών στην κάλυψη κοινωνικών προβλημάτων της τοπικής κοινωνίας.

5.5. Ο ρόλος της Τοπικής αυτοδιοίκησης στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής

Η Κοινωνική Πολιτική διερευνάται ως ένα διεπιστημονικό πεδίο μελέτης,²⁰⁰ το οποίο είναι δύσκολο να οριστεί, και αποτελεί απόρροια πολλών παραγόντων. Έχει στόχο τη βελτίωση της κοινωνικής οικονομικής και πολιτιστικής ευημερίας αλλά και τη διασφάλιση των κοινωνικών δικαιωμάτων των πολιτών. Είναι ένας οργανωμένος θεσμός που χρησιμοποιεί το κράτος, ένα σύστημα που διαρκώς μεταβάλλεται και εξελίσσεται. Μια ωφέλιμη δημόσια πολιτική η οποία έχει στόχο τον περιορισμό των κοινωνικών κινδύνων στη βάση της κοινωνικής δικαιοσύνης, των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού.

Το σύστημα διοίκησης στην Ελλάδα είναι αποκεντρωτικό. Η Τ.Α. έχει θεσμοθετημένο ρόλο και φέρει την πλήρη υπευθυνότητα άσκησης κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο, και λειτουργεί ως αντικαταστάτης της κεντρικής διοίκησης. Η τοπική αυτοδιοίκηση αναγνωρίζεται ως βασικός κοινωνικός εταίρος για την βελτίωση της ποιότητας ζωής του τοπικού πληθυσμού, για την διασφάλιση της κοινωνικής αλληλεγγύης και συνοχής, την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας για να επιτευχθεί η Βιώσιμη ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο.

Η ανάπτυξη της κοινωνικής πολιτικής της τοπικής αυτοδιοίκησης στηρίζεται σε τέσσερις άξονες: α) ο πρώτος αφορά την αμεσότητα ανταπόκρισης στις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας, β) ο δεύτερος αναφέρεται στη σύνδεση των τοπικών αρχών με τους ιδιαίτερους μηχανισμούς που κατέχει με την κοινότητα, γ) ο τρίτος πυλώνας αφορά την προσβασιμότητα στις τοπικές υπηρεσίες κοινωνικής αυτοδιοίκησης και στην αμεσότητα δημιουργίας σχέσεων με τους εξυπηρετούμενους-δικαιούχους και δ) ο τέταρτος πυλώνας περιλαμβάνει τη διεύρυνση σχημάτων συνεργασίας προκειμένου να οργανωθούν παρεμβάσεις και μηχανισμοί κοινωνικής προστασίας.²⁰¹

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση συχνά συνεργάζεται με άλλους φορείς όπως υπουργεία, μη κυβερνητικές οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.), και διεθνείς οργανισμούς για την αποτελεσματική εφαρμογή

199 Κοντιάδης, Ξ., Απίστουλας, Δ., (2006), *Μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους και τοπική αυτοδιοίκησης - Συντονισμός και δικτύωση των δομών κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο*, Αθήνα, Παπαζήση,

200 Στασινοπούλου, Ο., (2006), *Κράτος Πρόνοιας, Ιστορική Εξέλιξη- Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις*, Gutenberg, 1990, σελ. 61

201 Σκαμνάκης, Χριστόφορος, (2018), ο.π. σελ. 441-442.

κοινωνικών πολιτικών. Στην Ελλάδα η συνεργασία με την Κεντρική Διοίκηση και την Ε.Ε. έχει ενδυναμωθεί μέσω χρηματοδοτικών προγραμμάτων όπως το ΕΣΠΑ, το οποίο στηρίζει τις τοπικές αρχές στην ανάπτυξη κοινωνικών και αναπτυξιακών έργων.²⁰²

Επιπλέον, δυο παράμετροι καθορίζουν το ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής, η δομή της οργάνωσης και της διάταξης του κράτους στο χώρο πράγμα που επηρεάζει το βαθμό εμπλοκής της τοπικής αυτοδιοίκησης στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής και καθορίζει το εύρος των τοπικών παρεμβάσεων, αλλά και το σύστημα κοινωνικής προστασίας, οι βασικοί άξονές του και οι στόχοι του που επηρεάζουν την ποιότητα και τον προσανατολισμό τους.²⁰³

Η υλοποίηση των δράσεων της κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο αποτελεί μια σημαντική διαδικασία για τον θεσμό της τοπικής αυτοδιοίκησης. Επικεντρώνεται στην μέριμνα των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού μέσα από κατάλληλα εξειδικευμένο προσωπικό το οποίο δύναται να προσφέρει ουσιώδεις υπηρεσίες. Η Τ.Α. έχει αναπτύξει δράσεις και οργανωμένα προγράμματα και υπηρεσίες στον τομέα της κοινωνικής φροντίδας για όλες τις ομάδες του πληθυσμού. Ενδεικτικά αναφέρουμε το Πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι», το Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (Κ.Δ.Α.Π.), τους Βρεφονηπιακούς σταθμούς, οι Βρεφονηπιακοί παιδικοί σταθμοί ολοκληρωμένης φροντίδας αλλά και οι υπόλοιπες αντίστοιχες δομές λαμβάνουν χρηματοδότηση του Γ΄ Πλαισίου Στήριξης του Ευρωπαϊκού Ταμείου και του Ελληνικού Δημοσίου με ποσοστά 75% και 25% αντίστοιχα.

Οι παραπάνω δράσεις υλοποιούνται από την τοπική αυτοδιοίκηση στη βάση των αρχών επικουρικότητας και της εγγύτητας και εναρμονίζονται με την ευρωπαϊκή πρακτική αλλά και την εμπειρία και τεχνογνωσία που προσφέρουν ολοένα και πιο πολλές ποιοτικά αναβαθμισμένες υπηρεσίες στον τοπικό πληθυσμό.

Η αποτελεσματικότητα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης οφείλετε σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι οι άνθρωποι που διοικούν τις τοπικές μονάδες προέρχονται από τον τοπικό πληθυσμό και έχουν γνώση και αντίληψη των διαφόρων ζητημάτων που απασχολούν την τοπική κοινωνία.

5.6. Σχέση Κράτους και Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Το κράτος, σύμφωνα με τον Βέμπερ, αξιώνει το μονοπώλιο στη χρήση της νόμιμης φυσικής βίας και σύμφωνα με τον Α. Ράικο μπορεί να οργανώνεται μέσα από δυο συστήματα: από τη μια το σύστημα της συγκέντρωσης (centralization), σύμφωνα με το οποίο η δημόσια διοίκηση ασκείται από το Νομικό Πρόσωπο του Κράτους, και από την άλλη το σύστημα της αποκεντρώσεως

202 Καλογηρος, Α., (2014), *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ευρώπη και την Ελλάδα, : Θεωρίες και Πρακτικές*, Αθήνα, Μεταίχμιο.

203 Σκαμνάκης, Χριστόφορος, (2018), ο.π. σελ. 440

(decentralization), στο οποίο η δημόσια διοίκηση ασκείται κυρίως από αυτοτελή Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.). Το πρώτο σύστημα χαρακτηρίζεται από τη συγκέντρωση (concentration) όπου ασκούν διοίκηση τα κεντρικά όργανα ενώ το δεύτερο σύστημα από αποκέντρωση (deconcentration), όπου διοικούν τα περιφερειακά κρατικά όργανα. Γνησιότερη μορφή του συστήματος της αποκεντρώσεως αποτελεί η αυτοδιοίκηση.²⁰⁴ Στο σημείο αυτό θα αναρωτηθεί κανείς πόσο σαφής και ευδιάκριτη είναι αυτή η διάκριση.

Το θεσμικό πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης προσδιορίζει τις προϋποθέσεις για την άσκηση των αρμοδιοτήτων της οι οποίες διακρίνονται σε α) «οικείες» αρμοδιότητες οι οποίες αφορούν τα τοπικά ζητήματα, β) τις «δοτές», «κοινές» ή «συντρέχουσες» (shared) αρμοδιότητες που αφορούν στη διοίκηση κρατικών υποθέσεων από δήμους και κοινότητες και γ) αυτοδιοίκησης με άλλα επίπεδα διοίκησης (κεντρική διοίκηση, περιφερειακή διοίκηση κλπ.

Το κράτος οργανώνει την τοπική αυτοδιοίκηση μέσω της οποίας μπορεί να ασκήσει αποτελεσματικότερα τις πολιτικές της. Με τη δημιουργία τους τα κράτη, στη σύγχρονη μορφή τους, και με απώτερο στόχο τον έλεγχο των τοπικών κοινωνιών υποβάθμισαν την Τ.Α. σε σαφές σχήμα διεκπεραιωτή των άνωθεν εντολών. Σε μεταγενέστερο χρόνο άρχισε να επανέρχεται σταδιακά ο θεσμός της τοπικής αυτοδιοίκησης μέσω της συνταγματικής της κατοχύρωσης. «Η περίοδος αυτή της τοπικής αυτοδιοίκησης, χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια του συνταγματικού κράτους να περιορίσει τις αυθαιρεσίες του συνταγματικού κράτους και να δημιουργήσει μια νέα μορφή τοπικής αυτοδιοίκησης που να ανταποκρίνεται και στις τοπικές και στις κρατικές ανάγκες».²⁰⁵

Στην ιστορική της εξέλιξη η τοπική αυτοδιοίκηση θεωρείται ότι εκφράζει, σε συνάρτηση με το κράτος τη φιλελεύθερη συνταγματική ιδεολογία της απόλυτης διάκρισης κράτους και κοινωνίας.²⁰⁶ Σύμφωνα με τη θεωρία του φυσικού δικαιώματος και τον Αθ. Ράικο οι κοινότητες έχουν το ίδιο φυσικό προκρατικό και πρωτογενές δικαίωμα αυτοδιοίκησης (Jus proprium, naturlisches, vorstaatliches, usprungliches Recht) το οποίο δεν παραχωρείται από το κράτος (abgeleitetes Recht), σύμφωνα με τη θεωρία του θετικού δικαίου αλλά αυτή αναγνωρίζεται και προστατεύεται από αυτό. Κατά συνέπεια η φύση άσκησης του δικαιώματος αυτοδιοίκησης των κοινοτήτων είναι ανάλογη με εκείνη των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου.²⁰⁷

204 Χλέπας, Κ., Ν., (1999), *Η Τοπική Αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα - Ο διαλεκτικός ανταγωνισμός της αποκέντρωσης με την αυτοδιοίκηση*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα_Κομοτινή, σελ.29

205 Κλειώσης, Π., Χρήστος, (1987), *Τοπική αυτοδιοίκηση, θεωρία και πράξη*, Αθήνα, σελ 12.

206 Τσάτσος, Δ., (1993), *Συνταγματικό Δίκαιο*, τόμος Β', εκδόσεις Αντ., Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτινή, σελ.400

207 Μπέσιλα-Βήκα, Ευρ., (2010), *Τοπική Αυτοδιοίκηση-Υπό το πρίσμα του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων και του Προγράμματος Καλικράτης*, εκδόσεις Σάκουλας, σελ.23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

Τοπική Αυτοδιοίκηση και Ανισότητες στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούμε στην περιφερειακή διοικητική δομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εστιάζοντας στο θεσμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική θεωρείται ανισόμετρα καθώς οι δημοσιονομικές και κοινωνικές της πολιτικές είναι λιγότερο διευρυμένες σε υπερεθνικό επίπεδο από τις οικονομικές και νομισματικές πολιτικές και συνεπώς θεωρείται υποταγμένη σε οικονομικούς και βιομηχανικούς στόχους (Bouget, 1998).²⁰⁸ Ως εκ τούτου υπάρχουν ουσιώδεις διαφορές στα συστήματα κοινωνικής προστασίας μεταξύ των κρατών μελών. Οι δαπάνες για την κοινωνική προστασία είναι υψηλότερες στις χώρες του βορρά σε σχέση με τις χώρες του Νότου της Ένωσης, αποτυπώνοντας τις διαφορές στο κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ) και τις ανομοιογένειες στην κλίμακα της παρεχόμενης προστασίας.

Παρακάτω θα παρουσιάσουμε το σύστημα αυτοδιοίκησης στα παρακάτω κράτη μέλη της Ένωσης.

6.1 Ομοσπονδιακά κράτη

6.1.1. Αυστρία

Η Αυστρία είναι ομοσπονδιακό κράτος και διαθέτει δυο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης.

α) ομοσπονδιακά κράτη 9 και

β) δήμοι, κοινότητες και πόλεις 2.357.

Μεταξύ των δυο αυτών βαθμίδων βρίσκονται οι Πολιτικές Περιφέρειες, τα αποκεντρωμένα όργανα του κράτους στα οποία έχουν αναθέσει τον έλεγχο των ενεργειών των οργανισμών της τοπικής αυτοδιοίκησης.²⁰⁹

Ο θεσμός της ΤΑ στην Αυστρία ασχολείται με αρμοδιότητες δυο κατηγοριών: α) τις δικές του αρμοδιότητες, στις οποίες ανήκουν θέματα τοπικού ενδιαφέροντος όπως: τα δημοτικά νοσοκομεία, η αστυνομία και η ασφάλεια των πολιτών, ο πολεοδομικός σχεδιασμός, η ύδρευση και η αποχέτευση, οι δρόμοι και τα απορρίμματα, οι αστικές συγκοινωνίες, ο πολιτισμός, κλπ. και β) στις εκχωρηθείσες από το κράτος αρμοδιότητες οι οποίες περιλαμβάνουν κυρίως την εκλογική διαδικασία και τη διενέργεια των εκλογών, τη δημόσια υγεία κλπ. Υπάρχουν αρμοδιότητες που ασκούνται από κοινού με τις υπηρεσίες του κρατιδίου, όπως για παράδειγμα ο τομέας της εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα οι οργανισμοί πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης μπορούν κατ' εξαίρεση να εκδίδουν διατάγματα και να εισπράττουν φόρους. Η τροχαία και η πυροσβεστική

208 Bouget, D., (1998), Social policy in the EMU area: between a dream and a nightmare. Transfer: European Review of a Labour and Research, 4(1), 67-68.

209 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), *Τοπική Δημοκρατία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*, Αθήνα, Παπαζήση, σελ.225-227

υπηρεσία εντάσσονται επίσης στις αρμοδιότητες του Δημάρχου. Η χωροταξία και η Πολεοδομία περιλαμβάνονται στις αρμοδιότητες των κρατιδίων και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης καθώς και η τήρηση του ληξιαρχείου. Επιπλέον, οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης είναι υπεύθυνοι για το σχολικό ωράριο και την συντήρηση των σχολικών κτιρίων. Η κοινωνική πρόνοια και οι κοινωνικές υπηρεσίες αλλά και τα νοσοκομεία, τα γηροκομεία, οι πρώτες βοήθειες υπάγονται στην αρμοδιότητα των κρατιδίων και της τοπικής αυτοδιοίκησης.²¹⁰

Οι δήμοι μπορούν να οργανώσουν τη διεξαγωγή Τοπικών Δημοψηφισμάτων για οποιοδήποτε θέματα ανήκει στις αρμοδιότητές τους. Το σύστημα χρηματοδότησης των Κρατιδίων, των Οργανισμών και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι μικτό. Τα φορολογικά έσοδα της Ομοσπονδίας κατανέμονται μεταξύ της Ομοσπονδίας, κρατιδίων και Αυτοδιοίκησης, σύμφωνα με την αναλογία που προτείνει η Ομοσπονδία. Το 19% των εσόδων των Δήμων (εκτός Βιέννης), προέρχονται από τους φόρους με σημαντικότερους τον δημοτικό φόρο στις επιχειρήσεις και τον φόρο επί των ακινήτων. Άλλοι δημοτικοί φόροι είναι ο τουριστικός φόρος, ο φόρος των κέντρων διασκέδασης και ο φόρος χρήσης δημόσιας περιουσίας. Τα έσοδα των δήμων προέρχονται κατά 40% από δημοτικούς-κοινοτικούς φόρους και κατά 60% αφορούν χρηματοδοτήσεις από το Ομοσπονδιακό Κράτος.²¹¹

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα οικονομικά της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Αυστρία δεν έχουν μεγάλη σπουδαιότητα όπως συμβαίνει σε άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ξεπερνούν όμως τα πενιχρά οικονομικά της ελληνικής αυτοδιοίκησης

6.1.2. Βέλγιο

Το Βέλγιο διαθέτει τρεις βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

- α) Ομοσπονδιακές Ενότητες 6 Περιφέρειες (3) Κοινότητες (3)
- β) Επαρχίες 10
- γ) Δήμοι 589 (συμπεριλαμβανομένων και των 133 Πόλεων)

Ο Δήμαρχος και ο Κυβερνήτης ασκούν τις αποκεντρωμένες δραστηριότητες σε επίπεδο δήμων και επαρχίας αντίστοιχα. Στο Δήμαρχο υπάγονται οι παρακάτω αρμοδιότητες: η εκπαίδευση και ο πολιτισμός, η προστασία της υγείας, ο οικογενειακός προγραμματισμός, τα άτομα με ειδικές ανάγκες, η τρίτη ηλικία, η προστασία των νέων αλλά και οι υπηρεσίες του Ληξιαρχείου και της τοπικής αστυνομίας. Οι Δήμοι είναι επιφορτισμένοι με τη παροχή ύδατος, φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού αλλά και τη συντήρηση του τοπικού δικτύου.²¹²

210 , Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας,(2014), ό.π. σελ.229-231

211 Κωστόπουλος, Τρύφωνας, Ι., (2014), ό.π. σελ.229-231

212 Κωστόπουλος, Τρύφωνας, Ι.,(2014), ό.π. σελ.235-236

Οι Περιφέρειες και οι Δήμοι στο Βέλγιο χρηματοδοτούνται σύμφωνα με την κατανομή των εθνικών πόρων. Τα έσοδά των Δήμων προέρχονται τόσο από την τοπική φορολογία, όπως τον φόρο εισοδήματος, τα τέλη κυκλοφορίας των αυτοκινήτων, τον φόρο ακινήτων, τους δημοτικούς φόρους του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης, όσο και από τις κρατικές επιχορηγήσεις με πιο σημαντικές τις επιχορηγήσεις από το Δημοτικό Ταμείο.

Παράλληλα, οι Περιφέρειες και οι Δήμοι μπορούν να εισπράττουν φόρους και δέχονται επιχορηγήσεις από τις Περιφέρειες.²¹³

Να σημειωθεί ότι τα οικονομικά της τοπικής αυτοδιοίκησης στο Βέλγιο δεν είναι σημαντικά όπως συμβαίνει σε άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ξεπερνούν όμως τα πενιχρά οικονομικά της ελληνικής αυτοδιοίκησης.²¹⁴

6.1.3. Γερμανία

Η Γερμανία διαθέτει τρεις βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Ομοσπονδιακά κράτη 16

β) Διοικητικές περιφέρειες (Κομητείες) 323

γ) Δήμους 12.196

Πόλεις με αυτόνομη Διοίκηση 116.

Τα κρατίδια είναι επιφορτισμένα με γενικές νομοθετικές αρμοδιότητες και έχουν την αποκλειστική ευθύνη στους τομείς της εκπαίδευσης, του πολιτισμού και της αστυνομίας. Η κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ κεντρικού κράτους, κρατιδίων και τοπικών κυβερνήσεων στηρίζεται την αρχή της επικουρικότητας, σύμφωνα με την οποία οι αρμοδιότητες είναι διαχωρισμένες και διαφέρουν σημαντικά από κρατίδιο σε κρατίδιο. Οι υποχρεωτικές αρμοδιότητες που ανήκουν στους Δήμους είναι: όλη η διοίκηση του τομέα κατασκευών (πολεοδομία, κατασκευή δρόμων και κατοικιών), διαχείριση αποχετεύσεων, κατασκευή και συντήρηση πρωτοβάθμιων σχολείων και χώρων αναψυχής, παιδικοί σταθμοί, εκπαίδευση ενηλίκων, μεταφορά μαθητών. Οι προαιρετικές αρμοδιότητες που ανήκουν στους Δήμους είναι οι ακόλουθες: τοπικές δημόσιες συγκοινωνίες, πολιτιστικές δραστηριότητες, τουρισμός, αθλητισμός, αναψυχή. Οι εκχωρηθείσες αρμοδιότητες για κρατικές υποθέσεις συνήθως ασκούνται από μεγάλους Δήμους και τις Ελεύθερες Πόλεις και είναι: τα κέντρα φιλοξενίας και ο έλεγχος προσφύγων και αιτούντων άσυλο, έκδοση διαβατηρίων, διεξαγωγή εκλογών, υπηρεσίες μητρώου.²¹⁵

Όσον αφορά τα οικονομικά της τοπικής αυτοδιοίκησης, η κυριότερη πηγή εσόδων των Δήμων και των Ελεύθερων Πόλεων είναι οι φόροι από δυο βασικούς φόρους, τον «τοπικό φόρο

213 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας,(2014), ό.π. σελ.235-236

214 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας,(2014), ό.π. σελ.235-236

215 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας,(2014), ό.π. σελ.236-242

επιτηδεύματος» και τον «φόρο περιουσίας». Στους Δήμους και στις Ελεύθερες Πόλεις αποδίδεται μερίδιο από τρεις εθνικούς φόρους: το φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων, το φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) και το φόρου επί των τόκων. Επιπλέον, μέρος των εσόδων των Δήμων και των Πόλεων καλύπτεται μέσω των επιχορηγήσεων από τα Ομόσπονδα Κρατίδια.²¹⁶

Η Γερμανία διαθέτει ένα από τα πιο αναπτυγμένα συστήματα τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση και αρτιότερα συστήματα αποκέντρωσης της διοίκησης και των οικονομικών πόρων στον κόσμο. Τα χρήματα του δημοσίου δαπανώνται και ελέγχονται όλο και από περισσότερους πολίτες στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο.

6.2. Ενιαία αποκεντρωμένα κράτη

6.2.1. Γαλλία

Η Γαλλία έχει τρεις βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Περιφέρειες 26

β) Νομοί 100

γ) Δήμοι και Κοινότητες 36.683

Στα υπερπόντια εδάφη έχει χορηγηθεί εσωτερική αυτονομία και δε αποτελούν μέρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η Γαλλία είναι οργανωμένη σε περιφερειακή βάση, με τις περιφερειακές υπηρεσίες των Υπουργείων, των Νομαρχιών και των Περιφερειών να μεταβιβάζονται αντίστοιχα στους Νομάρχες και τους Περιφερειάρχες. Δεν υπάρχει καμία ιεράρχηση μεταξύ των τοπικών αρχών, ο Νομάρχης ασκεί έλεγχο νομιμότητας στις διοικητικές πράξεις των περιφερειακών αρχών, και τα συμφέροντα των περιφερειακών αρχών σε εθνικό επίπεδο εκπροσωπούνται μέσω της Γερουσίας της οποίας τα μέλη εκλέγονται εκλέγονται από εκπροσώπους των Δήμων και Κοινοτήτων, των Νομών και Περιφερειών.²¹⁷

Στις αρμοδιότητες των Δήμων και Κοινοτήτων ανήκουν: η πολεοδομία, το ληξιαρχείο, η παροχή ύδατος, φωταερίου και ηλεκτρισμού, η δημοτική αστυνομία (η εθνική αστυνομία ελέγχεται από την κυβέρνηση), η οργάνωση των τοπικών και περιφερειακών δημόσιων μεταφορών, και οι αρμοδιότητες στον τομέα των δημοσίων έργων κατανέμονται μεταξύ Κράτους, Περιφέρειας, Νομού, Δήμων και Κοινοτήτων. Η κατασκευή και συντήρηση παιδικών σταθμών, σχολείων, διαχείριση εγκαταστάσεων αναψυχής για τα παιδιά, τα δίκτυα αποχέτευσης, η επεξεργασία απορριμμάτων και οι αρμοδιότητες στον τομέα αθλητισμού και πολιτισμού.²¹⁸

216 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.236-242

217 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.246

218 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.246-247

Οι Δήμοι και οι Κοινότητες ασκούν αρμοδιότητες στην κατασκευή και συντήρηση των κτιρίων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι Νομοί στα κτίρια της ιδιωτικής Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι Περιφέρειες στα κτίρια της δευτεροβάθμιας δημόσιας εκπαίδευσης και την επαγγελματική κατάρτιση των νέων. Οι Νομοί ασκούν αρμοδιότητες στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας, της υγείας για τα παιδιά, τους ηλικιωμένους και τα παιδιά με ειδικές ανάγκες αλλά και τον περιφερειακό σχεδιασμό.²¹⁹

Όσον αφορά τα οικονομικά των οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης προέρχονται από τέσσερις άμεσους φόρους: τον φόρο των τοπικών επιχειρήσεων, τον φόρο ακίνητης περιουσίας - κτίρια, τον φόρο κατοικίας και τον φόρο γης. Ο φόρος μεταβίβασης ακινήτων που επιβάλλεται από τους Νομούς και τους Δήμους, ο φόρος για τις μεταφορές μεταφέρεται από τους Δήμους στους φορείς διαδημοτικής συνεργασίας που παρέχουν τη συγκεκριμένη υπηρεσία. Οι παραπάνω φόροι επιβάλλονται και από τις τρεις βαθμίδες τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και από κάποιες ενώσεις διαδημοτικής συνεργασίας. Τέλος, οι Δήμοι επιδοτούνται από το κράτος.²²⁰

6.2.2. Δανία

Η Δανία διαθέτει δυο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Περιφέρειες 5 και

β) Δήμοι και Κοινότητες 98.

Η Δανία διαθέτει ένα από τα πιο συγκεντρωτικά συστήματα τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το απαρτίζουν 5 περιφερειακές κρατικές διοικήσεις, 5 αυτοδιοικούμενες περιφέρειες και 98 δήμοι. Οι Φερόες νήσοι και η Γριλανδία έχουν καθεστώς εσωτερικής αυτονομίας και δεν ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι: οι βασικές υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας: φροντίδα παιδιών, πρωτοβάθμια εκπαίδευση, φροντίδα ηλικιωμένων, υγειονομική πρόληψη. Ακόμη οι δήμοι διαχειρίζονται τα επιδόματα στέγασης, την κοινωνική ασφάλιση και τις συντάξεις γήρατος. Στην αρμοδιότητα της τοπικής και περιφερειακής αυτοδιοίκησης ανήκουν ακόμη η παροχή ύδατος, φωταερίου, ηλεκτρικού ρεύματος, η συλλογή σκουπιδιών, η δημόσια υγιεινή, η πολεοδομία, η οργάνωση των τοπικών συγκοινωνιών και η συντήρηση των δρόμων. Στον τομέα του πολιτισμού και του αθλητισμού ασκούν αρμοδιότητες για τις βιβλιοθήκες, τα θέατρα και τις αθλητικές εγκαταστάσεις. Οι Περιφέρειες είναι αρμόδιες για την ίδρυση και διοίκηση των νοσοκομείων. Η προστασία του περιβάλλοντος ανήκει και στις δυο βαθμίδες τοπικής αυτοδιοίκησης.²²¹

219 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.246-247

220 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.247-248

221 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.252-253

Όσον αφορά τα έσοδα των Δήμων και Περιφερειών προέρχονται από δυο βασικούς φόρους: τον φόρο εισοδήματος και τον φόρο ακίνητης περιουσίας. Οι Δήμοι μπορούν να επιβάλλουν και φόρο περιουσίας στις επιχειρήσεις. Οι Δήμοι και οι Περιφέρειες μοιράζονται τα έσοδα τριών φόρων: τον φόρο ακίνητης περιουσίας, τον φόρο επί των συντάξεων και τον φόρο επιχειρήσεων. Τέλος, τα έσοδα της τοπικής αυτοδιοίκησης ενισχύονται και από τις κρατικές επιχορηγήσεις.²²²

Η Δανία διαθέτει το καλύτερο σύστημα τοπικής αυτοδιοίκησης στον κόσμο. Η πλειοψηφία των κρατικών δαπανών είναι αποκλειστική υπόθεση της αποκεντρωμένης τοπικής αυτοδιοίκησης.²²³

6.2.3. Ιταλία

Η Ιταλία διαθέτει τρεις βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Περιφέρειες 20

β) Επαρχίες 101

γ) Δήμοι και Κοινότητες 8.094

Στις αρμοδιότητες των Δήμων και Κοινοτήτων ανήκουν: η παροχή ύδατος, φωταερίου, ηλεκτρισμού, η αποχέτευση, η διαχείριση των απορριμάτων, η τοπική συγκοινωνία, η τοπική αστυνομία, η προστασία του περιβάλλοντος, ο πολεοδομικός σχεδιασμός, η προσχολική πρωτοβάθμια και η δευτεροβάθμια υποχρεωτική εκπαίδευση, η επαγγελματική εκπαίδευση (συμπεριλαμβανομένης της μισθοδοσίας των εκπαιδευτικών), η λαϊκή στέγη, οι άδειες εμπορίου, ο πολιτισμός, η αναψυχή και ο αθλητισμός.²²⁴

Η οργάνωση των μέσων μεταφοράς και η συντήρηση των δρόμων ανήκουν στην αρμοδιότητα και των τριών βαθμίδων τοπικής αυτοδιοίκησης. Οι Περιφέρειες συμμετέχουν στην κατάρτιση του εθνικού προγραμματισμού και έχουν στην αρμοδιότητά τους: υπηρεσίες υγείας, κέντρα υγείας, νοσοκομεία (συμπεριλαμβανομένης της μισθοδοσίας του προσωπικού), τη διαχείριση ευρωπαϊκών πόρων, την επαγγελματική εκπαίδευση, το χωροταξικό σχεδιασμό, την παραγωγή και διανομή ενέργειας, τα προγράμματα αγροτικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης. Και οι τρεις βαθμίδες της αυτοδιοίκησης είναι υπεύθυνες για την πολεοδομία και το εθνικό κτηματολόγιο.²²⁵

Ο οικονομικός και χωροταξικός σχεδιασμός ανήκει τις Επαρχίες. Οι Επαρχίες έχουν τις παρακάτω αρμοδιότητες: επεξεργασία λυμάτων και απορριμμάτων, την πολιτική προστασία, το επαρχιακό οδικό δίκτυο και την επαρχιακή δημόσια συγκοινωνία, την κατασκευή και συντήρηση

222 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφοντας,(2014), ό.π. σελ.252-253

223 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφοντας,(2014), ό.π. σελ.252-253

224 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφοντας,(2014), ό.π. σελ.256-257

225 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφοντας,(2014), ό.π. σελ.256-257

κτιρίων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, την διαχείριση των πηγών του νερού και ενέργειας και περιοχών περιβαλλοντικής προστασίας, τα επιδόματα ανεργίας και τις υπηρεσίες απασχόλησης.²²⁶

Παράλληλα, το κράτος πρόνοιας είναι υπόθεση και των τριών βαθμίδων της τοπικής αυτοδιοίκησης. Το κράτος ασκεί έλεγχο επί των πράξεων των νομοθετικών και διοικητικών αποφάσεων των Περιφερειών.²²⁷

Όσον αφορά τους πόρους της τοπικής αυτοδιοίκησης, προέρχονται από φόρους που εισπράττουν απευθείας οι Δήμοι, οι Κοινότητες και οι Περιφέρειες αλλά και από ένα μέρος των φόρων που εισπράττει το κράτος και το αποδίδει στην τοπική αυτοδιοίκηση μέσω ειδικού ταμείου.²²⁸

6.2.4. Ισπανία

Η Ισπανία διαθέτει τρεις βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Αυτόνομες Περιφέρειες 17

β) Επαρχίες και Νήσους 50

γ) Δήμους και Κοινότητες²²⁹

Στις αρμοδιότητες των Δήμων και Κοινοτήτων ανήκουν: η παροχή ύδατος, φυσικού αερίου, και ηλεκτρισμού, η οργάνωση των αστικών μέσων συγκοινωνίας, τα γηροκομεία.²³⁰

Οι Δήμοι και οι Κοινότητες από κοινού με τις Αυτόνομες Περιφέρειες έχουν επιφορτιστεί με την διαχείριση των θεάτρων, των κινηματογράφων, των αθλητικών εγκαταστάσεων, η διοίκηση των νοσοκομείων, η προστασία του περιβάλλοντος και η αστυνομία.²³¹

Οι Περιφέρειες είναι αρμόδιες για την οργάνωση των περιφερειακών μέσων συγκοινωνίας συμπεριλαμβανομένου και του σιδηροδρόμου, των μουσείων και έχουν πλήρη αρμοδιότητα σε θέματα εκπαίδευσης, για το χωρικό σχεδιασμό, την πολεοδομία, τις πολιτικές στέγασης, τα δημόσια έργα και τους δρόμους, την αγροτική ανάπτυξη, την αλιεία, τη διαχείριση των υδάτων, την οικονομική ανάπτυξη, τον πολιτισμό, την έρευνα, τα μουσεία, τις βιβλιοθήκες, τα μνημεία, τον τουρισμό, την αναψυχή, την υγεία (και τα νοσοκομεία), την εκπαίδευση (συμπεριλαμβανομένης και της ανώτατης εκπαίδευσης).²³²

Οι αρμοδιότητες των Δήμων στην Ισπανία εμφανίζουν πολυμορφία ανάλογα με τον πληθυσμό τους. Συγκεκριμένα:

226 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνα, (2014), ό.π. σελ.256-257

227 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνα, (2014), ό.π. σελ.256-257

228 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνα, (2014), ό.π. σελ.256-257

229 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνα, (2014), ό.π. σελ.258

230 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνα, (2014), ό.π. σελ.261

231 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνα, (2014), ό.π. σελ.261-263

232 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνα, (2014), ό.π. σελ.261-263

- 1) Όλοι οι Δήμοι έχουν στην ευθύνη τους τη λειτουργία διαχείρισης απορριμμάτων, την παροχή ύδρευσης, τον φωτισμό δημόσιων χώρων, την συντήρηση δρόμων, τη δημοτική αστυνομία.
- 2) Οι δήμοι με πληθυσμό άνω των 5.000 κατοίκων επιπλέον αρμοδιότητες σχετικές με τη λειτουργία των αγορών, τα δημόσια πάρκα και τις βιβλιοθήκες.
- 3) Οι Δήμοι με πληθυσμό άνω των 20.000 κατοίκων έχουν επιπλέον την ευθύνη για τη διαχείριση έκτακτων αναγκών, πυρόσβεσης, κοινωνικής επανένταξης και αθλητικών εγκαταστάσεων.
- 4) Οι Δήμοι με πληθυσμό άνω των 50.000 κατοίκων έχουν επίσης στην αρμοδιότητά τους την προστασία του περιβάλλοντος και τις δημόσιες συγκοινωνίες.²³³

Οι Επαρχίες έχουν λιγότερες αρμοδιότητες λόγω της επικράτησης του μοντέλου των Αυτόνομων Περιφερειών. Ασκούν αρμοδιότητες που υπερβαίνουν τα όρια της χωρικής αρμοδιότητας των Δήμων ή παρέχουν τεχνική υποστήριξη με λιγότερους από 5.000 κατοίκους.²³⁴

Τα έσοδα των Δήμων βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στους φόρους και τα τέλη που έχουν σχέση με τις άδειες ανάπτυξης, οικισμού και πολεοδομίας, ενώ η κύρια χρηματοδότηση προέρχεται από την Κεντρική Κυβέρνηση αλλά πρόσφατα και από τις Αυτόνομες Περιφέρειες. Ο μεγάλος αριθμός και η ποικιλία των τοπικών κυβερνήσεων έχει οδηγήσει στην έλλειψη οικονομικών πόρων και σε χρόνιο δημοσιονομικό έλλειμμα.²³⁵

6.2.5. Ολλανδία

Η Ολλανδία διαθέτει δυο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Επαρχίες 12

β) Δήμοι 443

Στις υπερπόντιες Περιφέρειες των Ολλανδικών Αντιλλών υπάρχει ειδικό αυτόνομο καθεστώς.²³⁶

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση στην Ολλανδία είναι επιφορτισμένη με αρμοδιότητες σε όλα τα τοπικά θέματα. Οι Δήμοι ασκούν δυο τύπους αρμοδιοτήτων: τις αποκλειστικές αρμοδιότητες και τις συντρέχουσες αρμοδιότητες δηλαδή αυτές που ασκούνται από κοινού. Στις αποκλειστικές αρμοδιότητες ανήκουν: οι κοινωνικές υπηρεσίες η υποστήριξη της παιδικής ηλικίας, η υποστήριξη οικογενειών και ατόμων με ειδικές ανάγκες, τα επιδόματα ανεργίας, η εκπαίδευση, η στέγαση, η υγεία, οι εμβολιασμοί και η πρόληψη, οι επιχειρήσεις κοινής ωφελείας, η διαχείριση

233 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφοντας, (2014), ό.π. σελ.261-263

234 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφοντας, (2014), ό.π. σελ.261-263

235 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφοντας, (2014), ό.π. σελ.261-263

236 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφοντας, (2014), ό.π. σελ.264

απορριμμάτων, το αποχετευτικό δίκτυο, οι δρόμοι, οι τοπικές συγκοινωνίες, η πυροπροστασία, τα λιμάνια, η πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η κοινωνική πρόνοια και η εκτέλεση κοινωνικής ασφάλισης, ο πολιτισμός, ο τουρισμός, ο αθλητισμός, η αναψυχή, το ληξιαρχείο, η δημοτική αστυνομία. Ο Δήμος του Άμστερνταμ ασκεί και τις αρμοδιότητες της Επαρχίας.²³⁷

Οι ευθύνες για την κοινωνική πρόνοια, την κοινωνική στέγαση, την ανέγερση και διαχείριση των δημόσιων νοσοκομείων και γηροκομείων και η προστασία του περιβάλλοντος τοποθετούνται ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη βαθμίδα αυτοδιοίκησης.²³⁸

Στις αρμοδιότητες των Επαρχιών υπάγονται: τα περιβαλλοντικά και αγροτικά θέματα, οι επαρχιακοί δρόμοι και οι δημόσιες μεταφορές (εκτός των Μητροπολιτικών Περιοχών), η περιφερειακή ανάπτυξη και η προστασία της νέας γενιάς.²³⁹

Οι αρμοδιότητες των Υδατικών Συμβουλίων είναι: αντιπυρική ασφάλεια, η συντήρηση φραγμάτων και καναλιών, η αποχέτευση και ο βιολογικός καθαρισμός, οι δρόμοι (σε μικρή έκταση).²⁴⁰

Για τη χρηματοδότηση των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ολλανδία έχουν συσταθεί δυο ταμεία όπου καταβάλλονται φόροι εθνικού επιπέδου για τους Δήμους και τις Επαρχίες.²⁴¹

6.2.6. Σουηδία

Η Σουηδία διαθέτει δυο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

- α) Κομητείες 21
- β) Δήμοι 290²⁴²

Το κράτος της Σουηδίας αποκεντρώθηκε πλήρως διατηρώντας το νομικό πλαίσιο το οποίο καθορίζει το πλαίσιο δράσης της τοπικής αυτοδιοίκησης.²⁴³

Οι Δήμοι ασκούν αρμοδιότητες: στον τομέα της στέγασης, στην χωροταξία και έκδοση οικοδομικών αδειών, κατασκευάζουν οικείες για τους δημότες ιδρύοντας οικοδομικούς συνεταιρισμούς, στο οδικό δίκτυο, στην παροχή ύδατος, στην παροχή θέρμανσης, στη διαχείριση απορριμμάτων, αποχετεύσεις, τοπικές δημόσιες συγκοινωνίες, στη λειτουργία των σχολείων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και την επαγγελματική εκπαίδευση (μισθοδοσία προσωπικού, κατασκευή -συντήρηση κτιρίων κ.α.), φροντίζουν για την μέριμνα των παιδιών, των

237 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.266-268

238 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.261-263

239 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.261-263

240 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.261-263

241 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.261-263

242 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.269

243 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.271

ηλικιωμένων και των αναπήρων, και γενικότερα σε όσους αδυνατούν να συντηρηθούν με ίδια μέσα. Επίσης οι παροχές υπηρεσιών υγείας (εφαρμογές προγραμμάτων πρόληψης και φροντίδα της υγείας των ηλικιωμένων), ανήκουν στις αρμοδιότητες των Δήμων, οι τοπικές στον αθλητισμό, τον πολιτισμό, τις ψυχαγωγικές εγκαταστάσεις.²⁴⁴

Οι αρμοδιότητες των Κομητειακών Συμβουλίων είναι: η υγειονομική περίθαλψη, η οδοντιατρική περίθαλψη και η ψυχιατρική μέριμνα.²⁴⁵

Οι δήμοι και οι Κομητείες έχουν στην ευθύνη τους όλα τα ζητήματα εδαφικής αρμοδιότητας εκτός εάν ανήκουν σε άλλους φορείς.²⁴⁶

Όσον αφορά τα έσοδα των Δήμων και των Κομητειών προέρχονται κυρίως τη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων από και επιχορηγούνται από τον κρατικό προϋπολογισμό.²⁴⁷

6.2.7. Φιλανδία

Η Φιλανδία διαθέτει έναν βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Κρατική περιφερειακή Διοίκησης

Κρατικές Διοικητικές Επαρχίες 6

β) Τοπική Αυτοδιοίκηση

Δήμοι 336²⁴⁸

Η πρωτοβάθμια αυτοδιοίκηση ασκεί αρμοδιότητες: για την ύδρευση, την αποχέτευση, τη θέρμανση, την διαχείριση των απορριμμάτων, την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η επαγγελματική κατάρτιση την εκπαίδευση των ενηλίκων και τις βιβλιοθήκες. Οι τοπικές αρχές επωμίζονται το βάρος των αμοιβών, της σίτισης και των παιδιών με κονδύλια που αποδίδει το κράτος στην αυτοδιοίκηση σε ποσοστό 100%. Επίσης, στις αρμοδιότητες υπάγονται η ιατρική περίθαλψη τόσο σε τοπικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, η παιδική μέριμνα, η φροντίδα των ηλικιωμένων, η κοινωνική στέγαση, οι πρώτες βοήθειες, η οδοντιατρική περίθαλψη, η στήριξη των άπορων, ο πολιτισμός, η αναψυχή, ο αθλητισμός, η χωροταξία, τα κτίρια και η συντήρηση των τεχνικών υποδομών και υποδομών περιβάλλοντος, η επεξεργασία λυμάτων, τα απόβλητα, οι δημόσιες συγκοινωνίες, η συντήρηση του οδικού δικτύου, τα λιμάνια.²⁴⁹

Πηγές εσόδων της τοπικής αυτοδιοίκησης αποτελούν: η τοπική φορολογία με δυο βασικούς φόρους, τον φόρο εισοδήματος και τον φόρο ακίνητης περιουσίας, τα έσοδα από τις κρατικές

244 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.271-273

245 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.271-273

246 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.271-273

247 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.271-273

248 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.273

249 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.275-276

επιχορηγήσεις. Τα κρατικά κονδύλια είναι θεσμοθετημένοι πόροι που διατίθενται για την εκπαίδευση, την κοινωνική πρόνοια και τον πολιτισμό.²⁵⁰

6.3 Ενιαία κράτη

6.3.1. Ηνωμένο Βασίλειο

Το Ηνωμένο Βασίλειο είναι ένα ενιαίο κράτος και αποτελείται από:

- α) Την Αγγλία
- β) την Ουαλία
- γ) Τη Σκωτία
- δ) Τη Βόρεια Ιρλανδία²⁵¹

Η Αγγλία διαθέτει τρεις βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Πρώτος βαθμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

- 1. Αρχή του μείζονος Λονδίνου και τα 33 Δημοτικά Διαμερίσματα του Λονδίνου
- 2. Μητροπολιτικές Αρχές 36

β) Δεύτερος βαθμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

- 1. Ενιαίες Αρχές 47

γ) Τρίτος βαθμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

- 1. Κομητειακά Συμβούλια 34
- 2. Συμβούλια Περιοχής 238

Η Σκωτία, η Ουαλία και η Βόρεια Ιρλανδία διαθέτουν τοπική αυτοδιοίκηση δυο βαθμίδων. Σε περιφερειακό επίπεδο έχουν δικές τους κυβερνήσεις εθνικές συνελεύσεις-κοινοβούλια, ενώ σε τοπικό επίπεδο υπάρχει ένας βαθμός τοπικής αυτοδιοίκησης που ονομάζεται Συμβούλιο Περιοχής στη Σκωτία, Ενιαίες Αρχές στην Ουαλία και Επαρχιακά Συμβούλια στη Βόρεια Ιρλανδία.²⁵²

Η Ουαλία έχει δυο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

- α) Η Ουαλική Εθνοσυνέλευση
- β) Ενιαίες Αρχές 22²⁵³

Η Σκωτία έχει δυο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Σκωτικό Συμβούλιο

β) Περιοχές Συμβουλίων 32²⁵⁴

250 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.275-276

251 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.277-278

252 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.278

253 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.278

254 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.278-279

Η Βόρεια Ιρλανδία έχει δυο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Βόρειο-ιρλανδική Συνέλευση

β) Επαρχιακά Συμβούλια²⁵⁵

Οι αρμοδιότητες στην τοπική αυτοδιοίκηση διαφοροποιούνται ανάλογα με τη χώρα.²⁵⁶

Στη Σκωτία η τοπική αυτοδιοίκηση έχει αρμοδιότητες στους τομείς της εκπαίδευσης, της αναψυχής, των κοινωνικών υπηρεσιών, στα τοπικά κοινωφελή δίκτυα (δρόμοι, ύδρευση, αποχέτευση κλπ), τη λαϊκή στέγη, την πυροσβεστική και την τοπική αστυνομία.

Στην Ουαλία οι Ενιαίες Αρχές είναι υπεύθυνες για την εκπαίδευση, τους δρόμους και την τοπική συγκοινωνία, τη λαϊκή στέγη, την κοινωνική φροντίδα, τα τοπικά κοινωφελή δίκτυα και απορρίμματα, την πυροσβεστική και την τοπική αστυνομία.

Βόρεια Ιρλανδία οι τοπικές αρχές ασκούν αρμοδιότητες στα τοπικά κοινωφελή δίκτυα, τα απορρίμματα, τον αθλητισμό και την αναψυχή. Αρμοδιότητες που αλλού ανήκουν στις τοπικές αρχές (εκπαίδευση, κοινωνικές υπηρεσίες κ.α.) εδώ ανήκουν σε ειδικευμένες υπηρεσίες.

Στην Αγγλία οι αρμοδιότητες κατανέμονται μεταξύ των Συμβουλίων των Κομητειών και των Συμβουλίων Περιοχής.²⁵⁷

Τα 34 Συμβούλια των Κομητειών ασκούν αρμοδιότητες: στην εκπαίδευση, τις κοινωνικές υπηρεσίες, τη δημόσια συγκοινωνία και το οδικό δίκτυο, τη διάθεση απορριμμάτων, την πυροσβεστική και κομητειακή αστυνομία και στο στρατηγικό σχεδιασμό.

Τα 238 Συμβούλια Περιοχής έχουν αρμοδιότητες για: την αποκομιδή απορριμμάτων, τη λαϊκή στέγη, την αναψυχή, τον τουρισμό, την τοπική φορολογία και τους πολεοδομικούς ελέγχους.

Στην Αγγλία οι 36 Μητροπολιτικές Αρχές και οι 47 Ενιαίες Αρχές συναθροίζουν τις αρμοδιότητες των Κομητειών και των Συμβουλίων Περιοχής σε ένα επίπεδο. Ειδική περίπτωση αποτελεί η Αρχή Μείζονος Λονδίνου η οποία είναι υπεύθυνη για το στρατηγικό σχεδιασμό, τις μεταφορές, το περιβάλλον, την αστυνόμευση και τον πολιτισμό. Τα Διαμερίσματα του Λονδίνου είναι αρμόδια για την παροχή υπηρεσιών και ιδιαίτερα στον τομέα της κοινωνικής φροντίδας και της εκπαίδευσης κλπ.²⁵⁸

6.3.2. Ιρλανδία

255 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφοντας, (2014), ό.π. σελ.279

256 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφοντας, (2014), ό.π. σελ.280-281

257 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφοντας, (2014), ό.π. σελ.280-281

258 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφοντας, (2014), ό.π. σελ.276-281

Η Ιρλανδία διαθέτει δυο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Περιφερειακές Αρχές 8

β) Τοπικά Συμβούλια 114²⁵⁹

Η βάση της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ιρλανδία είναι οι Κομητείες και οι Πόλεις.

Οι αρμοδιότητες των Δήμων και των Πόλεων είναι: η οδοποιία, η συντήρηση δρόμων, η στέγαση, οι εγκαταστάσεις αναψυχής, η πολεοδομία. Οι αρμοδιότητες της ενδιάμεσης βαθμίδας είναι: η πολεοδομία, οι οδικές υποδομές, τα έργα υδροδότησης, η διαχείριση αποβλήτων και το περιβάλλον, η στέγαση, οι πυροσβεστικές υπηρεσίες, οι υπηρεσίες πολιτικής άμυνας, οι βιβλιοθήκες, οι τοπικές τέχνες, ο πολιτισμός και η αναψυχή αλλά και ο συντονισμός των δημοσίων υπηρεσιών διαφόρων οργανισμών που δραστηριοποιούνται σε τοπικό επίπεδο.²⁶⁰

Όσον αφορά τα έσοδα τους προέρχονται από τρεις κατηγορίες: από κρατικές επιχορηγήσεις, από τα ανταποδοτικά τέλη και από την τοπική φορολογία(και συγκεκριμένα από το φόρο στο εμπόριο). Η σημαντικότερη πηγή εσόδων είναι τα κρατικά κονδύλια, οι τρέχουσες επιχορηγήσεις, και οι βασικές επιχορηγήσεις.²⁶¹

6.3.3. Λουξεμβούργο

Το Λουξεμβούργο διαθέτει έναν βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Κρατική Περιφερειακή Διοίκησης

Περιφέρειες 3

β) Τοπική Αυτοδιοίκηση Δήμοι 106²⁶²

Η Τοπική αυτοδιοίκηση στο Λουξεμβούργο συγκεντρώνει αρμοδιότητες όπως: την αστική ανάπτυξη, την κοινωνική φροντίδα, τον πολιτισμό, τον αθλητισμό, την προσχολική και πρωτοβάθμια σχολική εκπαίδευση, την προστασία του περιβάλλοντος και τη διαχείριση υδάτων, την αποχέτευση και τους βιολογικούς καθαρισμούς, τη διαχείριση απορριμμάτων, τα νεκροταφεία, τις κηδείες, την τοπική αστυνομία, την πολιτική προστασία, την πυροσβεστική, τη συντήρηση οδικού δικτύου και τη διαχείριση της κυκλοφορίας.²⁶³

Οι πηγές εσόδων της τοπικής αυτοδιοίκησης προέρχονται από: το φόρο επιτηδεύματος, ποσοστό του ΦΠΑ, και του φόρου εισοδήματος, από τα τέλη κυκλοφορίας αυτοκινήτων κλπ.²⁶⁴

6.4. Ενιαία κράτη υπό αποκέντρωση

259 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνα, (2014), ό.π. σελ.282-285

260 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνα, (2014), ό.π. σελ.284-285

261 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνα, (2014), ό.π. σελ.284-285

262 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνα, (2014), ό.π. σελ.285-287

263 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνα, (2014), ό.π. σελ.286-287

264 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνα, (2014), ό.π. σελ.287

6.4.1. Ελλάδα

Η Ελλάδα διαθέτει δυο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Κρατική Περιφερειακή Διοίκηση

1. Κρατικές Αποκεντρωμένες Διοικήσεις 7

β) Τοπική Αυτοδιοίκηση

1. Περιφέρειες 13

2. Δήμοι 325²⁶⁵

Οι δήμοι έχουν επιφορτιστεί με αρμοδιότητες στους τομείς ανάπτυξης, περιβάλλοντος, ποιότητας ζωής των πολιτών, και εύρυθμης λειτουργίας των πόλεων, απασχόλησης, κοινωνικής προστασίας και αλληλεγγύης, παιδείας, πολιτισμού, αθλητισμού και αγροτικής ανάπτυξης κτηνοτροφίας, αλιείας, πολιτικής προστασίας και κρατικών υποθέσεων. Στο πεδίο αρμοδιοτήτων των Δήμων μεταφέρθηκαν σταδιακά αρμοδιότητες όπως: οι προνοιακές δράσεις, προγράμματα κοινωνικής μέριμνας και φροντίδας, η σύσταση και λειτουργία των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών, η πολιτική προστασία, η συντήρηση σχολικών μονάδων, τα κέντρα εξυπηρέτησης πολιτών, (ΚΕΠ), τα καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος, τα λιμενικά ταμεία, η δημοτική αστυνομία.²⁶⁶

Οι Δήμοι προκειμένου να ασκήσουν αποτελεσματικά τις αρμοδιότητες τους μπορούν να συστήνουν Νομικά Πρόσωπα. Κάθε Δήμος μπορεί να έχει έως δυο Νομικά Πρόσωπα.²⁶⁷

Αυτό ίσχυε μέχρι την ψήφιση του Ν.5056 /06-10-2023 (ΦΕΚ163 τ. Α'), σύμφωνα με τον οποίο καταργήθηκαν τα Νομικά Πρόσωπα των Δήμων και τις αρμοδιότητές τους ανέλαβαν οι Δήμοι.²⁶⁸

Βασική πηγή εσόδων της αυτοδιοίκησης (Δήμων και Περιφερειών) αποτελούν οι πόροι που τους μεταβιβάζονται από τον κρατικό προϋπολογισμό ως εξής:

α) Περιφέρειες

Το 4% από το Φόρο Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ)

Το 2,40% από το Φόρο Εισοδήματος Φυσικών και Νομικών Προσώπων

β) Δήμοι

Το 20% από το Φόρο Εισοδήματος Φυσικών και Νομικών Προσώπων

Το 12% από το Φόρο Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ) και

Το 50% από το Φόρο Ακίνητης Περιουσίας.

265 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.287-293

266 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.291

267 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.291

268 <https://search.et.gr/el/fek/?fekId=614426> Προσπελάστηκε στις 31/3/2025

Οι Δήμοι διαθέτουν ιδίους πόρους σε ποσοστό μεγαλύτερο από το 30% ενώ σχεδόν το σύνολο των εσόδων Περιφερειών προέρχεται από κρατικές επιχορηγήσεις.²⁶⁹

Η Ελλάδα καταλαμβάνει μια από τις τελευταίες θέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς υπάρχει μεγάλος συγκεντρωτισμός και αναπαράγεται έτσι ένα σύστημα πελατειακών σχέσεων.²⁷⁰

6.4.2. Πορτογαλία

Η Πορτογαλία διαθέτει δυο βαθμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης:

α) Κρατική Περιφερειακή Διοίκηση

1. Αποκεντρωμένες Διοικητικές Περιφέρειες 18

β) Τοπική Αυτοδιοίκηση

1. Αυτόνομες Νησιωτικές Περιφέρειες 2

2. Δήμοι 308

Ενοριακές Κοινότητες 4.259²⁷¹

Οι Δήμοι έχουν τις παρακάτω αρμοδιότητες: το δημοτικό οδικό δίκτυο, την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και μεταφορά μαθητών, τα δημοτικά κέντρα υγείας, τον πολεοδομικό σχεδιασμό και την προστασία του περιβάλλοντος, τη διαχείριση απορριμμάτων, την ύδρευση, την αποχέτευση και τον βιολογικό καθαρισμό, τη δημοτική αστυνομία, την οικονομική ανάπτυξη, την τοπική απασχόληση κ.α.²⁷²

Οι Ενοριακές Κοινότητες έχουν αρμοδιότητες όπως: τα ληξιαρχεία και τους τοπικούς καταλόγους, τη συντήρηση τοπικού δικτύου, τα νεκροταφεία, τις κοινωνικές δομές για παιδιά (παιδικοί σταθμοί, νηπιαγωγεία) για ηλικιωμένους (στέγες ηλικιωμένων), άδειες διαμονής.²⁷³

Όσον αφορά τα έσοδα των Δήμων, σημαντικότερες πηγές είναι: ο δημοτικός φόρος περιουσίας, ο φόρος μεταβιβάσεις ακινήτων, ο δημοτικός φόρος οχημάτων αλλά και η χρηματοδοτήσεις από το κράτος.²⁷⁴

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

Τοπική Αυτοδιοίκηση και ανισότητες στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες την Κύπρο και τη Μάλτα

269 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.292

270 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.291-293

271 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.293-296

272 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.296

273 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.296

274 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.297

Στο κεφάλαιο αυτό θα περιγράψουμε την περιφερειακή διοικητική δομή των πρώην σοσιαλιστικών χωρών, της Κύπρου και της Μάλτας, εστιάζοντας στο θεσμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

7.1. Βουλγαρία

Η Βουλγαρία έχει ένα βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Κρατική περιφερειακή Διοίκηση

Επαρχίες 28

β) Τοπική Αυτοδιοίκηση

Δήμοι 264²⁷⁵

Οι αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης στη Βουλγαρία χωρίζονται σε:

1. Εκχωρηθείσες Αρμοδιότητες για Κρατικές υποθέσεις οι οποίες περιλαμβάνουν: την εκπαίδευση των δυο πρώτων βαθμίδων (κατασκευή και συντήρηση σχολικών κτιρίων, μισθοδοσία εκπαιδευτικών), την επιμόρφωση ενηλίκων, την κοινωνική προστασία των παιδιών και οικογενειών, τη φροντίδα για τους ηλικιωμένους και ορισμένα καθήκοντα στον τομέα της υγείας.
2. Στις αρμοδιότητες για τις Τοπικές Υποθέσεις περιλαμβάνονται: οι τοπικές υποδομές, τα τοπικά δίκτυα, η τηλε-θερμανση, και ο ηλεκτρισμός, η ύδρευση και η αποχέτευση, η αποκομιδή απορριμμάτων, η αστική συγκοινωνία, η κατασκευή και συντήρηση δημοτικών οδών κα.

Όλες οι εκχωρηθείσες αρμοδιότητες των δήμων χρηματοδοτούνται από κρατικές επιχορηγήσεις και βάσει των εσόδων από το φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων στα όρια του δήμου. Οι ίδιες αρμοδιότητες για τις τοπικές υποθέσεις χρηματοδοτούνται από: τοπικούς φόρους, τέλη και δικαιώματα, πρόστιμα κα. με βασικότερο τοπικό φόρο τον φόρο δωρεάς ακινήτων.²⁷⁶

7.2 Εσθονία

Η Εσθονία διαθέτει ένα βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Κρατική Περιφερειακή Διοίκηση

1. Κομητείες 15

β) Τοπική Αυτοδιοίκηση

1. Δήμοι 33

2. Αγροτικές Κοινότητες 193²⁷⁷

Η τοπική αυτοδιοίκηση την Εσθονία έχει αρμοδιότητες για: την εκπαίδευση, την κοινωνική πρόνοια, τις υπηρεσίες υγείας, τον πολιτισμό, την αναψυχή, τον αθλητισμό, την κοινωνική

275 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.299-303

276 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.299-303

277 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.303

στέγαση, τον αγροτικό και αστικό σχεδιασμό, τις δημόσιες συγκοινωνίες, την ύδρευση, την αποχέτευση, τον δημόσιο φωτισμό, την κεντρική θέρμανση, το περιβάλλον, τη συλλογή και διάθεση αποβλήτων, τη συντήρηση δρόμων και νεκροταφείων τους τοπικούς φόρους.²⁷⁸

Όσον αφορά τις πηγές εσόδων της τοπικής αυτοδιοίκησης προέρχονται από: την τοπική φορολογία (8 φόροι) με κύριο τον φόρο γης. Το 20% των εσόδων της προέρχονται από την εθνική φορολογία και από τέσσερις τύπους κρατικών επιχορηγήσεων: α) επιχορήγηση για την εκπαίδευση και την κοινωνική πολιτική β) επιχορήγηση για την εξισορρόπηση των ανισοτήτων μεταξύ των δήμων γ) επιχορήγηση για την εθελοντική συνένωση των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και δ) επιχορήγηση για δήμους που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες. Υπάρχουν επιπλέον επιχορηγήσεις όπως η επιχορήγηση για τουριστικά αξιοθέατα από το Υπουργείο Πολιτισμού, η επιχορήγηση για επενδύσεις στον τομέα του περιβάλλοντος από το Υπουργείο Περιβάλλοντος.²⁷⁹

7.3 Λετονία

Η Λετονία διαθέτει ένα βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Κρατική Περιφερειακή Διοίκηση

1. Περιφέρειες Σχεδιασμού 5

β) Τοπική Αυτοδιοίκηση

1. Δήμοι 110

2. Αστικοί Δήμοι 9²⁸⁰

Οι αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης περιλαμβάνουν : την ύδρευση και την τηλεθέρμανση, τη διαχείριση απορριμμάτων, το τοπικό οδικό δίκτυο, την αποχέτευση, την διαχείριση υδάτων και δασών την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, την δημόσια υγεία, την προστασία της παιδικής ηλικίας, τις αδειοδοτήσεις εμπορικών δραστηριοτήτων, τον πολιτισμό, την πολιτική προστασία, τα ζητήματα δημόσιας τάξης τοπικής κλίμακας την αστική ανάπτυξη, την εκπαίδευση εκπαιδευτικών τη συλλογή στατιστικών στοιχείων τη δημόσια συγκοινωνία στους αστικούς δήμους, τις κοινωνικές υπηρεσίες σε ευπαθείς ομάδες.²⁸¹

7.4 Λιθουανία

Η Λιθουανία διαθέτει ένα βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Κρατική Περιφερειακή Διοίκηση

1. Συμβούλια Περιφερειακής Ανάπτυξης 10

278 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.304-305

279 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.305

280 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.306

281 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.307

β) Τοπική Αυτοδιοίκηση

1. Επαρχιακοί Δήμοι 50
2. Αστικοί Δήμοι 6
3. Δήμοι χωρίς εδαφικό σκοπό 4

Σύνολο Δήμων 60²⁸²

Οι αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης στη Λιθουανία περιλαμβάνουν: την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και συγκεκριμένα την κατασκευή και συντήρηση των σχολικών κτιρίων, όπως και τη μισθοδοσία των εκπαιδευτικών, την εκπαίδευση ενηλίκων και την επαγγελματική εκπαίδευση, την κοινωνική προστασία παιδιών και ηλικιωμένων, την πρωτοβάθμια βασική περίθαλψη, το δημοτικό πρόγραμμα υγείας, τις πολυκλινικές, τα ασθενοφόρα, τις βιβλιοθήκες, τα μουσεία, τα θέατρα, την ύδρευση και την αποχέτευση, τα οικιακά απόβλητα, το οδικό δίκτυο, τη δημοτική συγκοινωνία, την κοινωνική κατοικία. Λόγω του μεγάλου μεγέθους οι δήμοι κατατάσσονται σε 584 Συνοικισμούς, όπου τοποθετείται ένας Τοπικός Διευθυντής με ορισμένες διοικητικές αρμοδιότητες όπως τις ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεως και θανάτου σε αγροτικές περιοχές, άδειες ταφής, η παροχή πιστοποιητικών αστικής κατάστασης, η συντήρηση των νεκροταφείων, η εφαρμογή των αποφάσεων των κεντρικών οργάνων του δήμου της περιοχής τους, συμβολαιογραφικά καθήκοντα, αδειοδοτήσεις, συντήρηση δρόμων, τοπικός περιβαλλοντικός έλεγχος.²⁸³

Τα έσοδα των δήμων στην πλειονότητά τους προέρχονται από τις κρατικές επιχορηγήσεις ενώ κάποιο ποσοστό προέρχεται από ιδίους φόρους όπως φόρους στην ακίνητη περιουσία, και από τη συμμετοχή στο φόρο εισοδήματος και στο φόρο ρύπανσης.²⁸⁴

7.5. Ουγγαρία

Η Ουγγαρία διαθέτει δυο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Κρατική Περιφερειακή Διοίκηση

1. Δημόσια Περιφερειακά Διοικητικά Γραφεία 7

β) Τοπική Αυτοδιοίκηση

1. Κομητείες 19
2. Δήμοι 3.175

(Πόλεις-Πόλεις-Κομητείες και τα Διαμερίσματα της Πρωτεύουσας),²⁸⁵

282 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.308

283 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.311

284 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.311

285 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.312-317

Οι αρμοδιότητες της πρώτης βαθμίδας της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι: η τοπική ανάπτυξη, η πολεοδομία, η προστασία του περιβάλλοντος, η στέγαση, οι δημόσιες συγκοινωνίες, οι κοινωνικές υπηρεσίες, τα δημοτικά σχολεία, η συντήρηση των δρόμων ή συντήρηση δημόσιων χώρων, τα νεκροταφεία, η αποχέτευση, οι υδάτινοι πόροι, οι υπηρεσίες πυρόσβεσης και ο πολιτισμός.²⁸⁶

Οι αρμοδιότητες των Κομητειών είναι: τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, βιβλιοθήκες και μουσεία, η συντήρηση γηροκομείων και νοσοκομείων η αγροτική ανάπτυξη και ο τουρισμός.²⁸⁷

Τα έσοδα των δήμων προέρχονται από τη τοπική φορολογία και τους πέντε τοπικούς φόρους με κυριότερο τον φόρο των επιχειρήσεων, και ένα αξιόλογο ποσοστό προέρχεται από ένα μέρος της εθνικής φορολογίας. Ωστόσο, βασική πηγή χρηματοδότησης αποτελούν οι κρατικές επιχορηγήσεις.²⁸⁸

7.6. Πολωνία

Η Πολωνία διαθέτει τρεις βαθμίδες αυτοδιοίκησης:

- α) Περιφέρειες 16
- β) Κομητείες 314
- γ) Δήμους 2.478²⁸⁹

Οι δήμοι είναι υπεύθυνοι: για την εκπαίδευση μέχρι τη βαθμίδα του κολεγίου (συμπεριλαμβανομένου της μισθοδοσίας των εκπαιδευτικών), την κοινωνική πρόνοια και τα οικογενειακά επιδόματα, την ύδρευση, την αποχέτευση, την αποκομιδή των απορριμμάτων, τη δημοτική συγκοινωνία, τη διανομή ηλεκτρικής ενέργειας, θέρμανσης και αερίου κλπ, τα τοπικά κέντρα υγείας, ειδικές κλινικές, κέντρα διάγνωσης και ψυχοθεραπείας, υπηρεσίες επειγόντων περιστατικών, τη συντήρηση δημοτικών κατοικιών και οργάνωση πωλήσεων σε δημότες, τον πολιτισμό και τον αθλητισμό.²⁹⁰

Οι Κομητείες είναι υπεύθυνες για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, τα νοσοκομεία, τα κέντρα κοινωνικής εκπαίδευσης, τα κέντρα κοινωνικής επανένταξης, την οικονομική ανάπτυξη και την απασχόληση.²⁹¹

Οι Περιφέρειες έχουν στην αρμοδιότητά τους την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης μέσω της οικονομικής ανάπτυξης και της χωροταξίας, τον συντονισμό εφαρμογής των κοινωνικών

286 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.314

287 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.314

288 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.314

289 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.315

290 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.317-318

291 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.317-318

πολιτικών, τα περιφερειακά νοσοκομεία, την κατανομή πόρων για την υγεία κλπ., την ανώτατη εκπαίδευση, την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.²⁹²

Οι πόροι της αυτοδιοίκησης προέρχονται από τον φόρο περιουσίας, ενώ οι δήμοι συμμετέχουν και στα έσοδα του φόρου εισοδήματος και του φόρου νομικών προσώπων, με κυριότερη πηγή εσόδων τις κρατικές επιχορηγήσεις.

7.7. Ρουμανία

Η Ρουμανία διαθέτει δυο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Κρατική Περιφερειακή Διοίκηση

1. Αναπτυξιακές Περιφέρειες 8

2. Κρατικές Νομαρχίες 42

β) Τοπική Αυτοδιοίκηση

1. Κομητείες 42

2. Πόλεις 217

3. Δήμοι 103

4. Κοινότητες 2.858²⁹³

Οι αρμοδιότητες των Οργανισμών τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), ταξινομούνται σε αποκλειστικές και συντρέχουσες με το κράτος. Οι αποκλειστικές περιλαμβάνουν: την στέγαση, τον πολεοδομικό σχεδιασμό, την προστασία του περιβάλλοντος, τη διαχείριση των απορριμμάτων, τη δημόσια υγεία, τις υποδομές των μεταφορών, το οδικό δίκτυο, τη τοπική δημόσια συγκοινωνία. Στις συντρέχουσες αρμοδιότητες των πρωτοβάθμιων ΟΤΑ με τις κεντρικές υπηρεσίες είναι: η τηλεθέρμανση, η κοινωνική κατοικία, η πανεπιστημιακή εκπαίδευση, (εκτός από την ειδική εκπαίδευση), η δημόσια τάξη, η ασφάλεια, η πληρωμή κοινωνικών επιδομάτων σε φτωχούς, η πρόληψη και διαχείριση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης, η ιατρική φροντίδα για άτομα με κοινωνικά προβλήματα, η πρωτοβάθμια φροντίδα για ΑΜΕΑ.²⁹⁴

Στις κύριες αρμοδιότητες των δευτεροβάθμιων ΟΤΑ (Κομητειών) είναι: ο πολιτισμός, η δημόσια υγεία, ορισμένες ειδικές κοινωνικές υπηρεσίες και η διαχείριση της περιουσίας τους. Οι συντρέχουσες αρμοδιότητες των δευτεροβάθμιων ΟΤΑ (Κομητειών) με τις κεντρικές υπηρεσίες είναι: η διαχείριση των εσωτερικών αεροδρομίων, η διαχείριση της κομητειακής περιουσίας, η διεύθυνση των κομητειακών πολιτιστικών φορέων, η διεύθυνση των φορέων δημόσιας υγείας, κομητειακού ενδιαφέροντος, η ειδική κοινωνική φροντίδα για τους ηλικιωμένους, η διαχείριση

292 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.317-318

293 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.319-320

294 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.319-321

κομητειακού οδικού δικτύου, η ειδική εκπαίδευση, η ιατρική φροντίδα για άτομα με κοινωνικά προβλήματα, η ειδική κοινωνική φροντίδα για παιδιά, η ειδική κοινωνική φροντίδα για ΑΜΕΑ.²⁹⁵

Τα έσοδα στην τοπική αυτοδιοίκηση προέρχονται κυρίως από τη συμμετοχή στον φόρο εισοδήματος, τη συμμετοχή στα έσοδα από το ΦΠΑ, ενώ σημαντική πηγή εσόδων αποτελεί και το τέλος ακίνητης περιουσίας.²⁹⁶

7.8 Σλοβακία

Η Σλοβακία διαθέτει δυο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Περιφέρειες 8

β) Δήμοι 2.930

Μικροί Δήμοι 2.792

Ειδικό Καθεστώς 138²⁹⁷

Οι αρμοδιότητες των δήμων είναι: η συντήρηση των δημοτικών οδών, η τοπική δημόσια συγκοινωνία, η ύδρευση και η αποχέτευση, η διαχείριση των απορριμμάτων, η τοπική ανάπτυξη, η λαϊκή στέγαση, η προσχολική και πρωτοβάθμια εκπαίδευση, (συμπεριλαμβανομένου και της μισθοδοσίας των εκπαιδευτικών), η τηλεθέρμανση, τα κέντρα υγείας και η πρωτοβάθμια περίθαλψη, η δημοτική αστυνομία, η πυροσβεστική, η τοπική οικονομική ανάπτυξη, οι κοινωνικές υπηρεσίες, και η φροντίδα των ηλικιωμένων.²⁹⁸

Στις αρμοδιότητες των Περιφερειών ανήκουν: το περιφερειακό οδικό δίκτυο, η δευτεροβάθμια και επαγγελματική εκπαίδευση (συμπεριλαμβανομένου και της μισθοδοσίας των εκπαιδευτικών), η δευτεροβάθμια υγεία και νοσοκομεία, οι αδειοδοτήσεις φαρμακείων και ιδιωτών ιατρών και ιατρικών κέντρων-κλινικών, οι κοινωνικές υπηρεσίες, οι στέγες ανηλίκων, και ο συντονισμός εφαρμογής των κοινωνικών πολιτικών στην περιοχή τους, η περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη.²⁹⁹

7.9. Σλοβενία

Η Σλοβενία διαθέτει ένα βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Κρατική Περιφερειακή Διοίκηση

Διοικητικές Κρατικές Μονάδες 58

β) Τοπική Αυτοδιοίκηση

295 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.321-322

296 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.322

297 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.323

298 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.324

299 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.324-325

Δήμοι 210³⁰⁰

Οι αρμοδιότητες που ανήκουν στους δήμους είναι: η αστική ανάπτυξη και ο πολεοδομικός σχεδιασμός, το τοπικό οδικό δίκτυο, η προσχολική και η πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η δημοτική συγκοινωνία, η κοινωνική πρόνοια και η φροντίδα για τα παιδιά και τους ηλικιωμένους, η κοινωνική στέγη, ο πολιτισμός, ο αθλητισμός, η αναψυχή, η διαχείριση των απορριμμάτων, η διαχείριση των υδάτων, η ύδρευση και η αποχέτευση.³⁰¹

7.10. Τσεχία

Η Τσεχία διαθέτει δυο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Κρατική Περιφερειακή Διοίκηση

1. Διοικητικές Επαρχίες 77 (καταργήθηκαν το 2003)

β) Τοπική Αυτοδιοίκηση

1. Περιφέρειες 14

2. Δήμοι 6.249³⁰²

Οι αρμοδιότητες στην Τσεχία ταξινομούνται σε αυτόνομες αρμοδιότητες και μεταβιβασθέντες αρμοδιότητες. Στις αυτόνομες αρμοδιότητες ανήκουν τα κέντρα υγείας, η εκπαίδευση, η προσχολική και στοιχειώδης εκπαίδευση, (εκτός από τη μισθοδοσία των εκπαιδευτικών), η παροχή τοπικών κοινωνικών και προνοιακών υπηρεσιών, οι στέγες υπερηλίκων, οι στέγες αναπήρων, τα απορρίμματα, η ύδρευση και η αποχέτευση, υπηρεσίες για τις λαϊκές κατοικίες, για τον πολιτισμό, την πολεοδομία, τη δημοτική οδοποιία, τη δημοτική συγκοινωνία.³⁰³

Οι μεταβιβασθείσες αρμοδιότητες περιλαμβάνουν: τα ληξιαρχεία, τις πολεοδομικές εφαρμογές, το οδικό δίκτυο, το μητρώο οχημάτων, και τα πρόστιμα του κώδικα οδικής κυκλοφορίας, την κρατική κοινωνική πρόνοια, τα περιβαλλοντικά θέματα.³⁰⁴

Οι αυτόνομες αρμοδιότητες των Περιφερειών περιλαμβάνουν: τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, τη μισθοδοσία των εκπαιδευτικών, το περιφερειακό δικό δίκτυο, την περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη, τον περιφερειακό αναπτυξιακό σχεδιασμό, τα γενικά νοσοκομεία. Οι Περιφέρειες εξετάζουν επίσης προσφυγές κατά αποφάσεων των δήμων για θέματα πολεοδομίας και κατασκευών, περιβαλλοντικής προστασίας, ενώ τηρούν και το μητρώο των ιδιωτικών εταιριών.³⁰⁵

300 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.325

301 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.326-327

302 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.327-328

303 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.329-330

304 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.327-328

305 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.327-328

Τα έσοδα των Δήμων και των Περιφερειών προέρχονται κυρίως από δικές τους πηγές χρηματοδότησης στις οποίες συμπεριλαμβάνονται ο φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων και ο φόρος περιουσίας.³⁰⁶

7.11. Κύπρος

Η Κύπρος διαθέτει ένα βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Κρατική Περιφερειακή Διοίκηση

Επαρχίες 6

β) Τοπική Αυτοδιοίκηση

1. Δήμοι 39

2. Κοινότητες 484

Σύνολο ΟΤΑ 523³⁰⁷

Στις αρμοδιότητες των Δήμων και Κοινοτήτων ανήκουν: η πολεοδομία, η προστασία του περιβάλλοντος, η ύδρευση, η αγροτική ανάπτυξη, τα οικιακά απορρίμματα. Σημαντικές υπηρεσίες τοπικής αυτοδιοίκησης προέρχονται από τα ανεξάρτητα «Συμβούλια – Επιτροπές», τα οποία είναι ημικυβερνητικές υπηρεσίες που ανήκουν στις τοπικές αρχές και αφορούν στον έλεγχο και διαχείριση υδάτων, ενώ άλλα ασχολούνται με τη διαχείριση απορριμμάτων.

Τα έσοδα της αυτοδιοίκησης προέρχονται από κρατικές επιχορηγήσεις και από φόρους με βασικούς φόρους, τον φόρο για τα απόβλητα, τον επαγγελματικό φόρο και τον φόρο ακίνητης ιδιοκτησίας. Οι Αγροτικές Κοινότητες εισπράττουν επίσης, το φόρο για τα απόβλητα και τον φόρο ακίνητης ιδιοκτησίας.³⁰⁸

7.12. Μάλτα

Η Μάλτα διαθέτει ένα βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης και αποτελείται από:

Τοπικά Συμβούλια ως εξής: (Επαρχίες) 57

Τοπικά Συμβούλια (Πόλεις) 11

Η Μάλτα δεν διαθέτει Περιφερειακή Κρατική Διοίκηση.³⁰⁹

Οι αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι: η συντήρηση πάρκων, αθλητικών εγκαταστάσεων, κέντρων αναψυχής, η συντήρηση του οδικού δικτύου, οι δημόσιες βιβλιοθήκες, η συλλογή απορριμμάτων, ο φωτισμός των οδών, η διαχείριση εγκαταλελειμμένων περιουσιών.³¹⁰

306 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.327-328

307 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.331

308 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.333-334

309 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.334-335

310 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), ό.π. σελ.335

Συμπεράσματα

Η φτώχεια αποτελεί μια πολυδιάστατη πραγματικότητα η οποία επηρεάζει πολλούς τομείς της ανθρώπινης ύπαρξης. Επηρεάζει βαθιά την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την υγεία, σωματική και ψυχική, τις διαπροσωπικές σχέσεις. Δεν περιορίζουν το άτομο μόνο οι κοινωνικές συνθήκες αλλά και οι κοινωνικές προσδοκίες που τον στιγματίζουν στην πορεία της ζωής του.

Η φτώχεια είναι ένα οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό ζήτημα εξαιρετικής σημασίας. Η φτώχεια δεν είναι μια στατική κατάσταση, αλλά αποτελεί ένα δυναμικό φαινόμενο, μια διαδικασία με διαρκή εξέλιξη.

Η φτώχεια, οι ανισότητες και ο κοινωνικός αποκλεισμός συνδέονται μεταξύ τους. Στα πλαίσια της ερμηνείας από την επιστημονική κοινότητα γίνεται προσπάθεια να εντοπιστεί η σύνδεση αλλά και η διαφοροποίηση μεταξύ τους. Ένας δεύτερος λόγος σχετίζεται με την ιστορική αναδρομή των κοινωνικών αυτών φαινομένων καθώς ταλαιπωρούν και πλήττουν τις ανθρώπινες κοινωνίες από τη δημιουργία τους. Και εκείνο που μπορούμε να παρατηρήσουμε είναι το γεγονός ότι οι ανθρώπινες κοινωνίες από πάντα κάνουν προσπάθειες για την καταπολέμησή τους.

Οι τεχνολογικές, οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις τόσο στον διεθνή όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς και τη χώρα μας, έχουν αντίκτυπο στην όξυνση των κοινωνικών προβλημάτων, με αποτέλεσμα μεγάλες ομάδες του πληθυσμού να αποκλείονται από το κοινωνικό γίνεσθαι.

Η ύπαρξη του κοινωνικού αποκλεισμού παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα και εμποδίζει την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των μελών της. Και η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός εξαθλιώνουν τις κοινωνίες.

Η τοπική αυτοδιοίκηση αποτελεί σημαντικό θεσμό τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Διαδραματίζει έναν κεντρικό ρόλο στην καταπολέμηση των κοινωνικών κινδύνων της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού, αξιοποιώντας τη θέση της κοντά στους πολίτες και τις τοπικές ανάγκες. Μέσα από την ανάπτυξη και την υλοποίηση στρατηγικών κοινωνικής πολιτικής, οι τοπικές αρχές συνεισφέρουν στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και στην υποστήριξη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Τα προγράμματα κοινωνικής προστασίας, οι δράσεις κοινωνική ένταξης καθώς και οι στρατηγικές επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης είναι θεμελιώδη εργαλεία για την αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων και την προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Προσεγγίζοντας τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της φτώχειας παρατηρούμε τον επιδοματικό χαρακτήρα της και εντοπίζουμε δυο βασικά μειονεκτήματα. Το πρώτο είναι η δημιουργία ανισοτήτων και ανταγωνισμού μεταξύ των κοινωνικών ομάδων και το δεύτερο είναι η λεγόμενη συντήρηση της φτώχειας. Γίνεται αντιληπτό ότι ο κοινωνικός

αποκλεισμός δεν αποτελεί μόνο αποτέλεσμα της φτώχειας αλλά και πολιτική διατήρηση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης σε τάξεις.

Οι παραπάνω πολιτικές αποτυπώνονται αισθητά στο τοπικό επίπεδο. Το κέντρο βάρους της άσκησης της κοινωνικής πολιτικής μετατοπίζεται στην τοπική αυτοδιοίκηση. Η τοπική αυτοδιοίκηση ως φορέας άμεσης επαφής με τις τοπικές κοινωνίες είναι σε θέση να αναγνωρίσει τις ειδικές ανάγκες κάθε περιοχής και εφαρμόσει στοχευμένα προγράμματα, που ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες των πολιτών. Ειδικότερα η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών όπως τα κοινωνικά παντοπωλεία, τα κοινωνικά ιατρεία, το κοινωνικό φαρμακείο, τα κοινωνικά συστήματα, η δημοτική ιματιοθήκη, και η υποστήριξη σε άτομα με αναπηρία καθώς και οι άλλες δομές αποτελούν άμεσες και αποτελεσματικές δράσεις για την ανακούφιση των ευάλωτων ομάδων και τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων. Παράλληλα η κοινωνική πολιτική στην τοπική αυτοδιοίκηση συνδυάζεται με στρατηγικές που στοχεύουν στην κοινωνική ένταξη των μεταναστών, την ενίσχυση των ηλικιωμένων και άλλων ευάλωτων κοινωνικών ομάδων ενώ ταυτόχρονα ενδυναμώνεται μέσω συνεργασιών με άλλους φορείς, όπως την Κεντρική κυβέρνηση, τις Μ.Κ.Ο. κλπ.

Ωστόσο η τοπική αυτοδιοίκηση αντιμετωπίζει και αρκετές προκλήσεις στην υλοποίηση των πολιτικών αυτών. Οι περιορισμένοι πόροι, η γραφειοκρατία και η έλλειψη συντονισμού με την κεντρική διοίκηση, και οι πολιτικές διαφοροποιήσεις μπορεί να εμποδίσουν την αποτελεσματική εφαρμογή των στρατηγικών κοινωνικής προστασίας. Οι τοπικές αρχές καλούνται να βρουν τρόπους να ξεπεράσουν αυτές τις δυσκολίες, ενισχύοντας τις διατομεακές συνεργασίες και αξιοποιώντας τις δυνατότητες χρηματοδότησης από την Ε.Ε. και άλλους φορείς.

Το μέλλον της κοινωνικής πολιτικής στην Τ.Α. απαιτεί επίσης ένα νέο τρόπο σκέψης και στρατηγικής διακυβέρνησης, με στόχο την ανάπτυξη πολιτικών που θα ενισχύσουν την αλληλεγγύη και την κοινωνική ευημερία. Οι προκλήσεις που προκύπτουν από τις διαρθρωτικές ανισότητες, τη δημογραφική γήρανση και τη μετανάστευση απαιτούν μια συντονισμένη και πολυδιάστατη προσέγγιση στην εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών. Εν τέλει, η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο στην οικοδόμηση μιας πιο δίκαιης και ίσης κοινωνίας με τη σωστή πολιτική κατεύθυνση και υποστήριξη της κοινωνίας των πολιτών.

Η στρατηγική για την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση είναι επίσης κεντρική για καταπολέμηση της φτώχειας και την ενίσχυση των ατόμων που πλήττονται από την ανεργία. Προγράμματα κατάρτισης που παρέχουν στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες τις απαραίτητες δεξιότητες και γνώσει, επιτρέπουν τη βελτίωση της απασχολησιμότητάς τους και την ενίσχυση της κοινωνικής τους θέσης. Η ανάπτυξη στρατηγικών για την επαγγελματική ένταξη και την ενίσχυση της τοπικής αγοράς εργασίας μέσω κοινωνικών επιχειρήσεων και συνεταιρισμών προσφέρει ένα ελπιδοφόρο μέλλον για άτομα που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση.

Επιπλέον, η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής απαιτεί τη δημιουργία ισχυρής κοινωνικής δικτύωσης μεταξύ των τοπικών αρχών και των πολιτών. Η συνεργασία μεταξύ τοπικών φορέων, όπως οι δήμοι, και οργανισμών της κοινωνίας των πολιτών, όπως οι Μ.Κ.Ο. αποδεικνύεται καθοριστική για την αποτελεσματική εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών. Η δημιουργία και υλοποίηση ολοκληρωμένων στρατηγικών κοινωνικής ενσωμάτωσης, που περιλαμβάνουν τόσο τις ανάγκες των ευάλωτων ομάδων, όσο και την προώθηση της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, είναι κρίσιμη για την επίτευξη βιώσιμων αποτελεσμάτων.

Ο ρόλος των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης όπως εξελίχθηκε και διευρύνθηκε με το Πρόγραμμα «Καλλικράτης», υπήρξε καθοριστικός τόσο στην εφαρμογή των προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής για την απεικόνιση των αναγκών της τοπικής κοινωνίας όσο και εκτίμηση αυτών, των ευπαθών ομάδων της τοπικής κοινωνίας.

Συνοψίζοντας οι στρατηγικές που ακολουθούνται από την τοπική αυτοδιοίκηση για την καταπολέμηση της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ποικίλες και πολυδιάστατες. Από την ανάπτυξη κοινωνικών υπηρεσιών μέχρι την προώθηση εκπαιδευτικών και επαγγελματικών προγραμμάτων και την ενίσχυση της συνεργασίας με άλλους φορείς, η τοπική αυτοδιοίκηση έχει την ικανότητα να δράσει άμεσα και να διασφαλίσει την κοινωνική συνοχή στις τοπικές κοινωνίες. Παρά τις προκλήσεις, η καλή διακυβέρνηση και η στρατηγική συνεργασία μπορούν να οδηγήσουν σε σημαντικά αποτελέσματα στην αντιμετώπιση της φτώχειας και της κοινωνικής αδικίας.

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική θεωρείται ανισόμετρα καθώς υπάρχουν ουσιώδης διαφορές στα συστήματα κοινωνικής προστασίας μεταξύ των κρατών μελών. Οι δαπάνες για την κοινωνική προστασία είναι υψηλότερες στις βόρειες χώρες σε σχέση με τις χώρες του Νότου της Ένωσης, αποκρυσταλλώνοντας τις διαφορές στο κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ) και τις ανομοιογένειες της παρεχόμενης προστασίας.

Είναι άξιο απορίας πως θα αντιμετωπίσει η Ευρωπαϊκή Ένωση τις ανισότητες οι οποίες αποτελούν δομικό στοιχείο της άνισης Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.³¹¹

Η φτώχεια, οι ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός αποτελούν έκφραση της ανικανότητας της σύγχρονης κοινωνίας να προσφέρει ίσες ευκαιρίες στα μέλη της, να επωφεληθούν από την οικονομική ανάπτυξη και την ευημερία και να αξιοποιήσουν το δυναμικό κάθε μέλους προς όφελος του συνόλου της κοινωνίας. Τα αίτια και οι επιπτώσεις των φαινομένων αυτών βρίσκονται στο φάσμα του επιστημονικού διαλόγου, τόσο για την κατανόησή τους ως κοινωνικά φαινόμενα, όσο και για λήψη μέτρων για την εξάλειψή τους.

311 Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (1996), *Ευρωπαϊκή Ένωση και Τοπική Αυτοδιοίκηση, ο Θεσμός της Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα*, Αθήνα, Παπαζήση, σελ.135.

Η πρόκληση είναι να αξιολογηθούν σωστά οι στόχοι και το φάσμα των παρεμβάσεων για ολοκληρωμένες ενέργειες και υπηρεσίες προς τους οικονομικά και κοινωνικά αδύναμους πολίτες της τοπικής κοινωνίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αγγελάκη, Μαρίνα, *Υπερεθνικές Κοινωνικές Πολιτικές και Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική*, στο Κοινωνική Πολιτική Σακελλαρόπουλος, Θ., Οικονόμου, Χαρ., Σκαμνάκης, Χρ., Αγγελάκη, Μαρ., - (επιμέλεια), Διονίκος, (2018).

Αλεξίου, Θ., (2007), «*Περιθωριοποίηση και Ενσωμάτωση - Η κοινωνική πολιτική ως μηχανισμός ελέγχου της κοινωνικής πειθάρχησης*», Αθήνα, Παπαζήση

Αλεξίου, Μ., (2022), *Η Τοπική Αυτοδιοίκηση και η Κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Αμίτσης, Γ., (2006), *Η ευρωπαϊκή στρατηγική κοινωνικής ένταξης. Το θεσμικό οικοδόμημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού*, εκδόσεις Παπαζήση,

Αμίτσης, Γαβριήλ, (2012), *Η ανάπτυξη ενός θεσμικού υποδείγματος κοινωνικής αλληλεγγύης ως μηχανισμός ενδυνάμωσης του κοινωνικού κράτους στην περίοδο της ύφεσης*, Νομικό βήμα, τόμος 60

Αμίτσης, Γ., (2014), *Το συλλογικό διακύβευμα της ενεργητικής ένταξης των ευπαθών ομάδων - Αναπτυξιακά διδάγματα από την Κοινωνική Ευρώπη*. Αθήνα, Παπαζήσης

Ανδριοπούλου, Ε., Παπαδόπουλος, Φ., Τσακλόγλου, Π., (2013), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ελλάδα. Επικάλυψη και Διαφοροποιήσεις*. Ερευνητική Μονάδα Κοινωνικής Πολιτικής, Φτώχεια και Ανισοτήτων, ΙΝΕ, ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Απίστουλας, Δ., Νίκου, Δ., *Η έννοια της ευαλωτότητας και η τυποποίηση των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού στο ελληνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας*, στο Κοινωνική Πολιτική, Αφιέρωμα στην Κοινωνική Πρόνοια, τεύχος 15, Δεκέμβριος 2021.

Άρθρο 1 της Υπουργικής Απόφασης Αριθμ. Δ23/οικ.17108/875 (1) Καθορισμός όρων και προϋποθέσεων ένταξης ωφελούμενων Επιχειρησιακού Προγράμματος "Επισιτιστική και Βασικής Υλικής Συνδρομής για το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Άπορους"(TEBA/FEAD)

Άρθρο 3 Αριθμ. Δ23/οικ.19162/1277 (ΦΕΚ 1066/Β/05-06-2015).

Άρθρο 94 Ν.3852/2010 (ΦΕΚ 87 Α'/2010), Τομέας Ε'.

Γαλανός, Γ., Αργυρόπουλος, Χαρ., Γκρούσκος, Γ., Ζλατίνη, Κ., Κότιος, Α., Κότιος, Δ., Καραγιάννης, Γ., Καϊάφα, Σ., Βαλεντής, Η., *Οδικός Χάρτης για μια δομική διοικητική μεταρρύθμιση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα*, Διανέοσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, Σεπτέμβριος 2023

Γιαννίτσης, Τάσος, και Ζωγραφάκης, Σταύρος, (2016), *Ανισότητες, Φτώχεια, Οικονομικές ανατροπές στα χρόνια της κρίσης*, Αθήνα, Πόλις,

Ε.Ε.Τ.Α.Α. (2014), *Οι Δήμοι σε αριθμούς*, ΚΕΔΕ-ΕΕΤΑΑ, Αθήνα

Ζωγραφάκης, Σταύρος, *Η πολυκατοικία και ο δείκτης απόγνωσης*, στο Δημοσιονομική προσαρμογή:πόσο δίκαιη είναι η κατανομή των βαρών, Αθήνα (2014), Βουλή των Ελλήνων,

Καλογηρος, Α., (2014), *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ευρώπη και την Ελλάδα,: Θεωρίες και Πρακτικές*, Αθήνα, Μεταίχμιο.

Καραγκούνης, Β., (2008), *Κοινοτική Εργασία και Τοπική Ανάπτυξη*, Αθήνα, Τόπος

Κασιμάτη, Κ., *Εισαγωγή, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός:Η Ελληνική Εμπειρία*, (1998), εισαγωγή-επιμέλεια Κασιμάτη, Κ., Δημουλάς, Κ., Έξαρχος, Γ., Μουσούρου, Λ., Μωυσίδης, Α., Ρομπόλης, Σ., Τσαούσης, Δ., Τσιάκαλος, Γ., Ψημμένος, Ι., Αθήνα, Διονίκος

Καραμεσίνη, Μ., (2004), *Ανεργία, Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ελλάδα*, στο Πετμεζίδου, Μ., Παπαθεοδώρου, Χ.,(επιμ), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός* , Αθήνα, Εξάντας

Καυτατόγλου, Λ., Ιωάννα, (2006), *Κοινωνικός Αποκλεισμός, Εντός, Εκτός και Υπό; Θεωρητικές Ιστορικές και Πολιτικές Καταβολές μιας διαφορούμενης έννοιας*, εκδόσεις Σαββάλας

Κλειώσης, Π., Χρήστος, (1987), *Τοπική αυτοδιοίκηση, θεωρία και πράξη*, Αθήνα, σελ 12.

Κοντιάδης, Ξ., Απίστουλας, Δ., (2006), *Μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους και τοπική αυτοδιοίκησης -Συντονισμός και δικτύωση των δομών κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο*, Αθήνα, Παπαζήση,

Κοντιάδης, Ξ., (2008), *Εισαγωγή στην Κοινωνική Διοίκηση και τους Θεσμούς Κοινωνικής Ασφάλειας*, Αθήνα, εκδόσεις Παπαζήση

Κουραχάνης, Ν., (2017), *Κοινωνικές Πολιτικές Στέγασης*, Αθήνα, Παπαζήση,

Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (1996), *Ευρωπαϊκή Ένωση και Τοπική Αυτοδιοίκηση, ο Θεσμός της Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα*, Αθήνα, Παπαζήση

Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2000), *Τοπική Κοινωνία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*, Αθήνα, Παπαζήση

Κωστόπουλος, Ι., Τρύφωνας, (2014), *Τοπική Δημοκρατία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*, Αθήνα, Παπαζήση

ΚΥΑ, " Τροποποίηση των όρων και των προϋποθέσεων εφαρμογής του προγράμματος Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα" ΦΕΚ3359/Β' 28-06-2021

Λιαργκόβας, Παναγιώτης, Πρόλογος στο *Δημοσιονομική προσαρμογή:πόσο δίκαιη είναι η κατανομή των βαρών*, Αθήνα (2014), Βουλή των Ελλήνων

Λιοδάκης, Γιώργος, *Τάσεις Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα και ορισμένες επιπτώσεις στην Κοινωνική Σύγκρουση*, στο Διεθνές Συνέδριο "Κοινωνία των 2/3", Διαστάσεις του Σύγχρονου Κοινωνικού Προβλήματος, Θεοφάνης, Πάκος (επιμ), Αθήνα, 2000, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Λύτρας, Ν., Ανδρέας, Σουλιώτης, Ν., Κυριάκος, (2004), *Αποκλεισμοί στην παγκοσμιοποίηση, Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής*, Παπαζήση, Αθήνα

Λύτρας, Ν., Ανδρέας, *Ζητήματα οριοθέτησης του Κοινωνικού Αποκλεισμού*, στο Αποκλεισμοί στην Παγκοσμιοποίηση, Λύτρας, Ν., Ανδρέας, Σουλιώτης, Ν., Κυριάκος, 2004, εκδόσεις Παπαζήση

Μακρυδημήτρης, Α., (2003), «Κοινότητες και Δήμοι». Σελίδες από τη διοικητική ιστορία της Ελλάδος, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης 21(1)

Μαραγκός, Γ., Αστρουλάκης, Ν., (2010) *Το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα και οι πολιτικές του ελάχιστους εγγυημένου εισοδήματος στην ΕΕ-15*, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας.

Ματσαγγάνης, Μάνος, (2014), *Φτώχεια και Δημόσια Πολιτική στην Ελλάδα της κρίσης*, στο Δημοσιονομική προσαρμογή: πόσο δίκαιη είναι η κατανομή βαρών, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα,

Μητράκος, Θεόδωρος, *Μελέτες για τις οικονομικές ανισότητες στην Ελλάδα : (επισκόπηση, μεθοδολογικά προβλήματα, τάσεις και προοπτικές*, στο 6ο Επιστημονικό Συνέδριο (του Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα),

Μουσούρου, Λ, *Κοινωνικός Αποκλεισμός και Κοινωνική Προστασία*, στο *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία*, (1998).

Μπαλούρδος, Διονύσης, *Η φτώχεια στην Ελλάδα: Τάσεις, προσκλήσεις και πολιτικές* στο Βουλή των Ελλήνων, ΙΓ' περίοδος-Σύνοδος Γ', Ειδική Συνεδρία Διαρκούς Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων, 15 Φεβρουαρίου 2012, Νέα Φτώχεια & Κοινωνικός Αποκλεισμός, Πολιτικές καταπολέμησης και καθιέρωση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, επιμ. Μπαλούρδος, Δ., Πετράκη, Μ., Αθήνα.

Μπαλούρδος, Δ., Πετράκη, Μ., (επιμέλεια), (2012), *Νέα Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός : πολιτικές καταπολέμησης και καθιέρωση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος*, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων

Μπέσιλα-Βήκα, Ευρ., (2010), *Τοπική Αυτοδιοίκηση-Υπό το πρίσμα του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων και του Προγράμματος Καλικράτης*, εκδόσεις Σάκουλας, σελ.23

Ναγόπουλος, Νίκος, *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Μηχανισμοί Υποστήριξης. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό ταμείο (ΕΚΤ)*, στο Η Κοινωνική πολιτική Της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Σακελλαρόπουλος, Θ., (επιμ), Αθήνα, Διονίκος (2011),

Οικονόμου, Χ., Φερόνας, Α., (2006), *Οι Εκτός των Τειχών, Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*, Αθήνα, Διονίκος

Παπαδοπούλου, Δ., (2002), *Κοινωνικός Αποκλεισμός, Για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε*, Αθήνα, Αρμός

Παπαδοπούλου, Δ., (2012), *Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα, Τόπος.

Παπαθεοδώρου, Χρίστος, Μισσός, Βλάσης, *Επιστημονικές Εκθέσεις (Reports)ονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων*, Νοέμβριος 2013, σελ. 29/9, *Ανισότητα, φτώχεια και οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ε.Ε.*, ΙΝΕ, Παρατηρητήριο Οικ

Παπαθεοδώρου, Χρίστος, *Μετρώντας την Οικονομική Ανισότητα και Φτώχεια*, στο Κοινωνική Πολιτική, Σακελλαρόπουλος, Θεόδωρος, Οικονόμου, Χαράλαμπος, Αγγελάκη, Μαρία, (επιμ.), (2018), εκδόσεις Διονίκος

Παρατηρητήριο Οικονομικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας, Γ.Σ.Ε.Ε., Αθήνα

Πετμεζίδου, Μαρία, *Ο Διάλογος για την παγκόσμια φτώχεια*, στο *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, επιμ. Πετμεζίδου, Μαρία, Παπαθεοδώρου, Χρίστος, Ε.Ε,Κ,Π, εκδ. Εξάντας, Αθήνα, (2004)

Πετράκης, Σ., (2021), *Ετήσια Έκθεση για τη Φτώχεια και τις Κοινωνικές Ανισότητες στην ΕΕ*.

Πετρόπουλος, Ι., (2016), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ελλάδα,: Προκλήσεις και Δράσεις*, Αθήνα, Νήσος.

Ρομπόλης, Σ., Δημουλας,Κ., *Οι Εταιρικές Σχέσεις στην Αντιμετώπιση του Κοινωνικού Αποκλεισμού, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία*, (1998)

Σακελλαρόπουλος, Θ., (2003), *Κείμενα Οικονομικής και Κοινωνικής Θεωρίας*, Διονίκος, Αθήνα

Σακελλαρόπουλος, Θεόδωρος, *Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Πολιτική*, στο Σακελλαρόπουλος, Θεόδωρος, Οικονόμου, Χαράλαμπος, Αγγελάκη Μαρίνα, (επιμ), εκδόσεις Διονίκος, (2018)

Σκαμνάκης, Χριστόφορος, Πανταζόπουλος, Σταύρος, (2015), *Κοινωνική προστασία και Αυτοδιοίκηση, η εξέλιξη ενός διπλού ελλείμματος*, Περιφέρεια, ειδικό τεύχος, 89

Σκαμνάκης, Χριστόφορος, *Περιφερειακές και Τοπικές Κοινωνικές Πολιτικές*, στο Κοινωνική Πολιτική, (2018), Σακελλαρόπουλος, Θ., Οικονόμου, Χ., Σκαμνάκης, Χ., Αγγελάκη, Μ., (επιμ), Αθήνα, Διονίκος.

Σκαμνάκης, Χρ., (2020), *Η Κοινωνική Πολιτική στην Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, Διονίκος.

Σταθόπουλος, Α., Πέτρος, (2015), *Κοινωνική Προστασία, Κοινωνική Πρόνοια, Πολιτικές και Προγράμματα*, Αθήνα, Παπαζήση

Στασινοπούλου, Όλγα, (1990), *Κράτος Πρόνοιας, Ιστορική Εξέλιξη, Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις*, Gutenberg, Αθήνα,

Σούλης, Σωτήρης, (2015), *Εφαρμοσμένη Κοινωνική Πολιτική, Σχεδιασμός Υπηρεσιών Υγείας και Κοινωνικής Προστασίας*, Αθήνα, Παπαζήση.

Σχίζας, Γ., (2004), *Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, Σαββάλας.

Τάτσος, Ν., (1998), *Οι Κρατικές Επιχορηγήσεις προς την Τοπική Αυτοδιοίκηση*, ΕΕΤΑΑ

Τσάτσος, Δ., (1993), *Συνταγματικό Δίκαιο*, τόμος Β', εκδόσεις Αντ., Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτινή, σελ.400

Τσιάκαλος, Γ., (1998), *Κοινωνικός αποκλεισμός, : Ορισμοί, Πλαίσιο Σημασία Σε κέντρο κοινωνικής μορφολογίας και κοινωνικής πολιτικής*, Κασσιμάτη, Κ., επιμ. *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική εμπειρία*, Αθήνα, Gutenberg

Τσιρώνης, Χ., (2003), *Κοινωνικός αποκλεισμός και εκπαίδευση στην ύστερη νεωτερικότητα*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας

Τσουκαλά, Α., (2015), *Εκπαίδευση και Κοινωνική Πολιτική: Αντιφάσεις και Διλήμματα*, Αθήνα, Σαββάλας

Υφαντόπουλος Γ., - Μπαλούρδος, Διον., -Νικολόπουλος, Κ., (2009), *Οικονομικές και Κοινωνικές Διαστάσεις του Κράτους Πρόνοιας*, Gutenberg, Αθήνα

Φερόνας, Α., (2019), *Κοινωνικός Αποκλεισμός και Κοινωνική Αλληλεγγύη στην Ελλάδα της κρίσης*, Διονίκος, Αθήνα

Χλέπας, Κ., Ν., (1999), *Η Τοπική Αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα - Ο διαλεκτικός ανταγωνισμός της αποκέντρωσης με την αυτοδιοίκηση*, εκδύσεις Σάκκουλα, Αθήνα_Κομοτινή, σελ.29

Χριστοδούλου, Α., (2017), *Τοπική Αυτοδιοίκηση και Κοινωνική Συνοχή*, Θεσσαλονίκη, Κριτική, σελ.124.

Ψημμένος, Ι., *Δημιουργώντας Χώρους Κοινωνικού Αποκλεισμού: Η Περίπτωση των Αλβανών Ανεπίσημων Μεταναστών στο Κέντρο της Αθήνας*, στο *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία*, (1998)

Ψημίτης, Μ., *Πολιτικοί Μηχανισμοί για την νομιμοποίηση και την εσωτερική διαφοροποίηση των κοινωνικών ανισοτήτων: Η περίπτωση της συσσωμάτωσης των συμφερόντων*, στο 6ο Επιστημονικό Συνέδριο (του Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 27-30 Νοεμβρίου (1996, Αθήνα, 1998

Ξενόγλωσση μεταφρασμένη

Μπάουμαν, Ζ., *Η εργασία, ο καταναλωτισμός και οι νεόπτωχοι*, μετ-προλ. Κ.Δ. Γεώργιας, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2004

Ξενόγλωσση

Bouget, D., (1998), Social policy in the EMU area: between a dream and a nightmare. Transfer: European Review of a Labour and Research, 4(1)

Brown, John, (1983), «Σκέψεις πάνω στις εθνικές εισηγήσεις για τη φτώχεια. Επιθεώρηση Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων», τ.4.2-3

Esping-Andersen, G., (1990), *The Three Worldsof Welfare Capitalism*, Princeton University Press.

Kreckel, R., (1992), *Politische Soziologieder sozialen Un-gleichheit*, Frankfurt am Main,

Levitas, Ruth, (1998), *The Inclusive Society? Social Exclusion and the new Labour*, Macmillan, London,

Masse, P., Berbard, P., (1969), *Les Dividendes du Progress*, Seuil, Paris

Mishra, R., (1984), *The welfare state in crisis, social thought and social change*, New York, London, Harvester, Wheatsheaf.

Silver, H., (1994), «*Social Exclusion and Social Solidarity: Three paradigms*», *International Labour review*, Vol.133, 5-6

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

https://en.wikipedia.org/wiki/Adam_Smith. Προσπελάστηκε στις 16/3/2025.

[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%AC%CE%B3%CE%BA%CE%B7_\(%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%AC%CE%B3%CE%BA%CE%B7_(%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1)) Προσπελάστηκε στις 19/3/2025.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0758&from=ES>. Προσπελάστηκε στις 18/2/2025

file:///C:/Users/USER/Downloads/EL_Investing%20in%20children_2013_EL.pdf Προσπελάστηκε στις 16/3/2025.

<https://s3.amazonaws.com/online.fliphtml5.com/hmpf/hsws/index.html#p=32> Προσπελάστηκε στις 2/3/2025.

<https://search.et.gr/el/fek/?fekId=437199> Προσπελάστηκε στις 20/3/2025

<https://www.statistics.gr/documents/20181/04f2b329-a79a-b576-cf31-4020ddc3c017>

[file:///C:/Users/USER/Downloads/20160100205%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/USER/Downloads/20160100205%20(1).pdf) Προσπελάστηκε στις 20/3/2025.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0758&from=ES>. Προσπελάστηκε στις 18/2/2025

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions>. Προσπελάστηκε στις 19/2/2025

<https://www.statistics.gr/documents/20181/04f2b329-a79a-b576-cf31-4020ddc3c017>. Προσπελάστηκε στις 19/2/2025

<https://search.et.gr/el/fek/?fekId=614426> Προσπελάστηκε στις 31/3/2025

<https://minscfa.gov.gr/katapolemisi-tis-ftocheias/>. Προσπελάστηκε στις 23/2/2025

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/eeekp/article/view/14167/12834>. Προσπελάστηκε στις 9/3/2025

<https://teba.opeka.gr/%cf%80%cf%81%cf%8c%ce%b3%cf%81%ce%b1%ce%bc%ce%bc%ce%b1%ce%b8%ce%b5%cf%83%ce%bc%ce%b9%ce%ba%cf%8c-%cf%80%ce%bb%ce%b1%ce%af%cf%83%ce%b9%ce%bf/> Προσπελάστηκε στις 23/2/2025.

<https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/fead-5-2019/el/>. Προσπελάστηκε στις 15/3/2025.

<https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/fead-5-2019/el/>. Προσπελάστηκε στις 15/3/2025.

<https://unric.org/el/10-%CF%80%CF%81%CE%AC%CE%B3%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%80%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%81%CE%AD%CF%80%CE%B5%CE%B9-%CE%BD%CE%B1-%CE%B3%CE%BD%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B6%CE%B5%CF%84%CE%B5-%CE%B3%CE%B9%CE%B1/> Προσπελάστηκε στις 19/2/2025.

<https://unric.org/el/17-%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%BF%CE%B9-%CE%B2%CE%B9%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%B7%CF%83-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7%CF%83/> Προσπελάστηκε στις 19/2/2025.

https://greece.representation.ec.europa.eu/news/elahisto-eisodima-hreiazontai-apotelesmatikotera-metra-gia-tin-katapolemisi-tis-ftocheias-kai-tin-2022-09-28_el. Προσπελάστηκε στις 22/2/2025.

<https://unric.org/el/17-%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%BF%CE%B9-%CE%B2%CE%B9%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%B7%CF%83-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7%CF%83/> Προσπελάστηκε στις 9/3/2025

https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_2.3.9.pdf Προσπελάστηκε στις 9/3/2025.

https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/funding/european-globalisation-adjustment-fund-displaced-workers-egf_el Προσπελάστηκε στις 15/3/2025

https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/funding/european-globalisation-adjustment-fund-displaced-workers-egf/how-apply_el Προσπελάστηκε στις 15/3/2025

https://www.google.com/search?q=%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1+%CE%B3%CE%B1%CE%B9+%CF%84%CE%B7%CE%BD+%CE%B1%CF%80%CE%B1%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%B7+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CF%84%CE%B7%CE%BD+%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CF%89%CE%BD%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7+%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%B1&rlz=1C1GCEA_enGR1096GR1096&oq=%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1+%CE%B3%CE%B1%CE%B9+%CF%84%CE%B7%CE%BD+%CE%B1%CF%80%CE%B1%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%B7+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CF%84%CE%B7%CE%BD+%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CF%89%CE%BD%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7+%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%B1+%&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUyOTIJCAEQIRgKKGKABMgkIAhAhGAoYoAEyCQgDECEYChigATIJCAQQIRgKKGKABMgkIBRAhGAoYoAHSAQkxMzU5MWowajeoAgiwAgHxBbM_U6QbXD15&sourceid=chrome&ie=UTF-8 Προσπελάστηκε στις 15/3/2025

<https://wwwapp.eetaa.gr/eu/programs/Easi.pdf> Προσπελάστηκε στις 15/3/2025.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0226> Προσπελάστηκε στις 10/3/2025.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), *Ετήσια Έκθεση για τη Φτώχεια και τις Κοινωνικές Ανισότητες στην ΕΕ* στο https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0360_EL.pdf Προσπελάστηκε στις 31/3/2025.

Συντομογραφίες

- Α.Δ.Ε.Δ.Υ.: Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων
Α.Ε.Ι.: Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
Α.μ.Ε.Α.: Άτομα με Ειδικές Ανάγκες
Α.Μ.Σ.: Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού
Γ.Ε.Σ.Ε.Ε.: Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος
Δ.Ε.: Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
Δ.Ε.: Διαχειρίστρια Εταιρεία
Δ.Ο.Υ. : Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία
Ε.Ε: Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Κ.: Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
Ε.Κ.Κ.Ε.: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
Ε.Κ.Τ. : Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΛ.ΣΤΑΤ.: Ελληνική Στατιστική Αρχή
Ε.Ο.Κ. : Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
Ε.Ο.Π. : Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών
Ε.Ο.Π.Υ.Υ. :Εθνικός Οργανισμός Παροχής Υπηρεσιών Υγείας
Ε.Π.Α.Ν.Δ.: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού"
Ε.Π.Ε.Κ.Σ.Α.: Επιστημονική Εταιρεία για την Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη
Ε.Σ.Π.Α.: Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς
Ε.Σ.Υ.: Εθνικό Σύστημα Υγείας
Ε.Σ.Υ.Ε.: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος
Ε.Υ.Σ.Σ.Α.: Ειδική Υπηρεσία Στρατηγικής, Σχεδιασμού και Αξιολόγησης
Ι.Ε.Κ.: Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης
Ι.Κ.Α. : Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων
ΙΝ.Ε.-Γ.Σ.Ε.Ε.: Ινστιτούτο Εργασίας Γενικής Συνομοσπονδίας Ελλάδος
Κ.-Μ.: Κράτη - Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Κ.Α.Π.Η.: Κέντρο Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων
Κ.Α.Π.Π.Α.:Κοινωνική Αθλητική και Πολιτιστική Παρέμβαση
Κ.Δ.Α.Α.Φ.: Κοινωνικές Δομές Άμεσης Αντιμετώπισης της Φτώχειας

Κ.Δ.Α.Π.: Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης και Μελέτης
Κ.Ε.Α.: Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης
Κ.Ε.Δ.Ε.: Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδος
Κ.Ε.Ε.: Κέντρα Επιμόρφωσης Ενηλίκων
Κ.Ε.Κ.: Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης
ΚΕ.Κ.ΜΟ.ΚΟ.Π.: Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής
Κ.Ε.Π.: Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών
ΚΟΙ.Σ.Π.Ε.: Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης
Μ.Ο.: Μέσος Όρος
Μ.Κ.Ο.: Μη Κυβερνητική Οργάνωση
Μ.Μ.Ε.: Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας
Ν.Δ.: Νομοθετικό Διάταγμα
Ν.Π.Δ.Δ.: Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
Ν.Π.Ι.Δ.: Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
Ο.Α.Ε.Δ.: Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
Ο.Α.Σ.Α.: Οργανισμός Αστικών Συγκοινωνιών Αθηνών
Ο.Κ.Ε.: Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος
Ο.Ν.Ε.: Οικονομική και Νομισματική Κοινότητα
Ο.Π.Ε.Κ.Α.: Οργανισμός Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης
Ο.Τ.Α.: Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
Π.Ε.: Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης
Π.Ε.ΔΥ.: Πρωτοβάθμιο Εθνικό Δίκτυο Υγείας
Π.Ε.Π.: Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα
Π.Φ.Υ.: Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας:
Σ.ΕΚ.: Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας
Σ.ΚΟΙΝ.Δ.Α.Φ.: Σύλλογος Εργαζομένων στις Κοινωνικές Δομές Άμεσης Αντιμετώπισης της Φτώχειας
Σ,Λ.Ε.Ε.: Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Τ.Ε.: Τεχνολογικής Εκπαίδευσης
Τ.Ε.Β.Α.: Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Άπορους
Τ.Ε.Ι.: Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
Υ.Ε.: Υποχρεωτική Εκπαίδευσης
Υ.Ε.Κ.Α.: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης
Φ.Ε.Κ.: Φύλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

COM: European Commission

E.U.: European Union

E.U.- S.I.L.C.: European Union Statistics on Income and Living Conditions

EUR.E.S.: European Employment Services

F.E.A.D.:Fund for European Aid to the Most Deprived

H.I.V.: Human Immunodeficiency Virus

N.G.O.: Non – Govermental Organiation

Πίνακες

Πίνακας 1. Δείκτης κατανομής ισοδύναμου εισοδήματος σε πεμπτημόρια (S80/S20), κατά ομάδες ηλικιών: 2015 – 2023

Πίνακας 2.Μερίδιο ισοδύναμου εισοδήματος σε πεμπτημόρια: έτη έρευνας 2022 – 2023 ..

Πίνακας 3. Δείκτης άνισης κατανομής εισοδήματος (συντελεστής Gini): 2015 – 2023

Πίνακας 4.

Πίνακας 5.